

Brukermedvirkning i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg, med utgangspunkt i utforming av kunst- og håndverksrom

Christine Løkvik

Masteroppgave i estetiske fag, studieretning Fagdidaktikk: Kunst og design

Institutt for estetiske fag, Fakultet for teknologi, kunst og design

OsloMet – storbyuniversitetet

2022

Figur 1. Plantegning av kunst- og håndverksarealer (Bølgeblick arkitekter)

Brukermedvirkning i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg,
med utgangspunkt i utforming av kunst- og håndverksrom

Christine Løkvik
Kandidatnummer: 18

Masteroppgave i estetiske fag, studieretning Fagdidaktikk: Kunst og design

Institutt for estetiske fag, Fakultet for teknologi, kunst og design

OsloMet – storbyuniversitetet

2022

<https://oda.oslomet.no>

Takk til

Min hovedveileder ved OsloMet, Else Margrethe Lefdal, for grundige, utfyllende og kunnskapsrike tilbakemeldinger, refleksjoner, tips, råd og støtte.

Biveileder ved NMBU, Leif Daniel Houck, for refleksjoner og deling av kunnskap fra feltet.

Intervjuobjekter for å ta seg tid til å bidra med interessante og informative intervju.

Ida-Kristin Ørjasæter Elvsaas som sparringspartner, støtte og for tålmodig hjelp med redigering og utforming ved hver eksamen gjennom fire år.

Lene Pene Pedersen som sparringspartner, støtte i hele denne prosessen, samt i forhold til utforming av praktisk- estetisk del og Lego-entreprenør.

Frida Tveito Moan for siste korrektur og gjennomlesning.

Tanja Røskar for sparringspartner, støtte og Summary-KS

Og til min datter som måtte være «stenograf» da hånden sviktet meg ved en anledning, og støtte fra familie og venner.

06.april 2022

Christine Løkvik

Sammendrag

Masteroppgaven handler om faktorer som påvirker brukermedvirkning, i planlegging av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg, samt utfordringer knyttet til prosessen. Gjennom analysen av intervjuer og drøfting av funn har jeg søkt svar på problemstillingen: *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverks rom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?* Funn belyses gjennom kritisk realisme som vitenskapelig ståsted. Kvalitativ metode er utgangspunkt for halvstrukturerede intervjuer av kunst- og håndverkslærere, skoleleder, brukerkoordinator og prosjektledere. Undersøkelsens mål er å finne årsaksforklaringer til: hvordan kunst- og håndverksrom prioriteres i nye skolebygg, brukernes kunnskap og forståelse av plan- og byggeprosesser, forventninger, tidlig medvirkning, tid, kommunikasjon og behov for en standard for brukermedvirkning og detaljert funksjonsbeskrivelse og kravspesifikasjon for kunst- og håndverksrom. Hensikten er å synliggjøre et behov for utvikling av området brukermedvirkning for fremtidsrettede og fleksible kunst- og håndverksrom i nye skolebygg.

Summary

My thesis is looking into factors that affect user participation in the planning of Arts and Crafts rooms in new school buildings, as well as challenges related to the process. Through analysis of interviews and discussions of the findings I have sought to answer the problem: *What factors can be of decisive importance for user participation aimed at the design of arts and crafts rooms in a planning and construction process for new school buildings?* Findings are shown using Critical realism as the scientific point of view and qualitative method is the starting point for semi-structured interviews of Arts and Crafts teachers, school leaders, user coordinators and project managers. The aim of this study is to find answers to the following queries: how are Arts and Crafts rooms prioritized in new school buildings, users' knowledge and understanding of planning and building processes, expectations, early participation, time, communication and need for a standard for user participation and a standard with detailed function description and requirements specification for Art and Craft rooms. The purpose is to highlight a need for a development in the area of user participation for future-oriented and flexible Arts and Crafts rooms in new school buildings.

Innhold

1. Innledning - Bakgrunn for valg av undersøkelsesområde	1
1.1 Et fagdidaktisk perspektiv	1
1.2 Intensjon med masteroppgaven	2
1.3 Masteroppgavens problemstilling	3
1.4 Oppgavens oppbygning	3
1.5 Sentrale begreper - forklaring	4
1.6 Bygg21 - et samarbeidsprogram	8
1.7 Brukermedvirkning og makthierarki	10
2. Forskning og teori på feltet	11
2.1 Kunst- og håndverksfeltet og fagets rom	11
2.2 Medvirkning i utforming av skolebygg	14
2.3 Brukermedvirkning – arkitektur og stedsutvikling	16
2.4 Skolebygg fysisk læringsmiljø	18
2.5 Rom for kunst og håndverk	20
2.6. Tilbake til verkstedet med LK20	21
2.7. Medvirkning – brukermedvirkning	21
3. Metode og forskningsstrategi	24
3.1. Vitenskapelig teori og ståsted – kritisk realisme	25
3.2. Kvalitativ metode	28
3.3. Reliabilitet og validitet	30
3.4. Beskrivelse av arbeidsprosess	31
3.5. Om analysen	33
3.6. Intervjuene	33
4. Undersøkelsen – Resultater fra analysen av intervjuene.....	35
4.1. Brukermedvirkning – Prioritering av kunst- og håndverksrom	36
4.2. Brukerne - hvordan de velges	39

4.3. En standard/ veileder - Brukernes kunnskap og innspill	39
4.4. Bestilling - Forståelse - Forventning	40
4.5. Trygghet – Lytte - Relasjon	42
5. Drøfting.....	43
5.1 Utforming av kunst- og håndverksrom nye skolebygg - Prioritering	44
5.2 Brukermedvirkning – Holdninger - Forventninger	47
5.3 Brukermedvirkning –En standard - Tidligmedvirkning	49
5.4 Kunnskap - Tverrfaglighet - Utforming av kunst- og håndverksrom	52
5.5 Trygghetsfølelse – Lytte – Relasjon - Formidling av behov	54
6. Oppsummering og refleksjon	55
7. Praktisk arbeid - utstilling	57
Referanser	59
Figurliste	67
Tabelliste	67
Informasjon i forhold til ordlyd i tittel og problemstilling	67
Vedlegg 1. Søknad til Norsk senter for forskningsdata (NSD)	68
Vedlegg 2. Samtykkeskjema	70
Vedlegg 3. Spørreskjema for brukerrepresentant	74
Vedlegg 4- Spørreskjema for brukere	76
Vedlegg 5. Spørreskjema for brukerkoordinator og prosjektledere	78
Vedlegg 6. Analysetabell til spørreskjema	80

1. Innledning - Bakgrunn for valg av undersøkelsesområde

I dette kapitlet presenteres bakgrunn for valg av undersøkelsesområde, intensjonen med masteroppgaven og problemstilling. Oppgavens oppbygging med sentrale begreper, kunnskapsstatus, reliabilitet og validitet blir også bli vist til her. På bakgrunn av lang erfaring som kunst- og håndverkslærer med et engasjement for faget, ble jeg invitert til å bidra som brukerrepresentant i planlegging av kunst- og håndverksrom av flere nye skolebygg. Medvirkningen bestod av å se på funksjonsplantegninger, spille inn tanker i forhold til det pedagogiske perspektivet, lærerrollen og kunst- og håndverk som læringsrom, samt å delta på brukermøter i gjeldende kommune. Fagfornyelsen er navnet på prosessen som ledet frem til Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020, også kalt LK20 (Kunnskapsdepartementet, 2019). Denne var bakteppet sammen med forutsetningene for hensiktsmessig og trygg verkstedsbruk og fagets status. Som representant for faget kunst og håndverk opplevde jeg i stor grad av verdsettelse for mine innspill hos min kontaktperson i kommunen, og for at jeg valgte å benytte egen tid på arbeidet utover min lærerstilling. Samtidig fikk jeg ved en anledning kjenne på noe av den usikkerheten og ubehaget det kan være som bruker i møte med de profesjonelle aktørene. Overnevnte erfaringer og erfaringsdelinger i kunst- og håndverksfag-nettverket, bestående av engasjerte faglærere i kunst og håndverk på tvers av kommunegrenser var med på å bidra til denne avhandlingens tema. Flere av disse lærerne uttrykte utfordringer rundt det å medvirke i en plan- og byggeprosess for skolebygg for utforming av kunst- og håndverksrommet. På et generelt nivå er også min erfaring at brukermedvirkning er utfordrende innen mange områder. Men, hva så med nye skolebygg? Hvilke prioriteringer gjøres det i forbindelse med utforming av kunst- og håndverksrommet i planprosessene for nye skolebygg? Hvilken betydning har det at det er faglærere i kunst- og håndverk som medvirker? Hvem får bidra med innspill til hvordan læringsarealene skal utformes? Hvordan er disse prosessene styrt, og hvilken betydning og konsekvens får valg og avgjørelser for resultatet? Hvilke eventuelle strukturer og modeller anvendes som rammeverk for hvordan medvirkningen skal utøves? Dette er noen av spørsmålene jeg hadde med meg inn i prosjektet ved oppstart. Jeg så et behov for å utforske hva som eventuelt var bakenforliggende årsaker til at mine kolleger, og undertegnede selv, hadde en opplevelse av å komme for sent inn i plan- og byggeprosessen.

1.1 Et fagdidaktisk perspektiv

Det fysiske læringsrommet påvirker elever og læreres skolehverdag. Dette var viktig for meg i valg av masteroppgavens problemstilling. Rom, utstyr og inventar er medvirkende rammefaktorer for læring,

som har betydning for hvordan man kan jobbe med kunst- og håndverk. Fagdidaktikk handler om å sette ord på og gir begreper til et praksisfelt, som igjen muliggjør undervisningspraksiser. Gjennom språkliggjøring kan en kommunisere om praksis og muliggjøre deltagelse i å utvikle forskningsfeltet (Nielsen, 2019). Ongstad (2012) fremmer et fokus på faglighet og språkligghet innenfor fagdidaktikk, og hevder at begrepet fagdidaktikk er i endring. Det kommuniseres i større grad eksisterende kunnskap inn i nye sammenhenger, noe artikkelen ser i sammenheng med kunnskap, kontekst og kommunikasjon. Kunst- og håndverksrom i eksisterende skolebygg kan ha svært ulik standard, og det kan være utfordrende å ivareta intensjonene i den nye læreplanen LK20 (Kunnskapsdepartementet, 2019). Oppslag i media, tidligere forskning og samtaler med kunst- og håndverkskolleger bekrefter det samme (Berntsen et al., 2021; Danielsen et al., 2022; Hauso & Thalberg, 2019; Mariussen, 2021; Moe, 2021; Skolenes landsforbund, 2022; Sørensen, 2018; Årdal, 2019;) og i forskning (Hansen, 2015; Maapalo, 2019; Underthun, 2002; m.fl.). Samfunnet vi lever i er hele tiden i endring, det er derfor viktig at nye skolebygg utformes fleksibelt. På bakgrunn av at det fysiske læringsmiljøet utformes og bygges av aktører som ikke er fremtidige brukere av kunst- og håndverksrom, er det aktuelt og relevant å se på brukermedvirkning og i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg. I faget kunst og håndverk i LK20 (Kunnskapsdepartementet, 2019) stilles det krav til at elevene får arbeide med praktisk skapende arbeid. Det kan antas at en del skolers mulighet til å blant annet å legge til rette for praktisk arbeid med tre, siden flere av skolene rundt om i landet vårt ikke har kunst- og håndverksrom tilrettelagt for denne type arbeid lenger. I LK20 er kreativitet og skapende prosesser løftet mer frem enn tidligere (Kunnskapsdepartementet, 2019). Dette er da det fysiske læringsrommet skal planlegges, bygges og tilrettelegges slik at det blir tatt hensyn til trygghet, helse, trivsel og læring hos elevene. Dette vil igjen bidra positivt til elevenes læring og utvikling (UDIR, 2021). Derfor blir en faglærer i kunst- og håndverks fagdidaktiske kompetanse relevant og viktig i en brukermedvirkningsprosess.

1.2 Intensjon med masteroppgaven

Masteroppgaven handler om faktorer som påvirker brukermedvirkning, i planlegging og utforming av kunst- og håndverksrom og vil fremme mulige årsaksforklaringer på utfordringer knyttet til prosessen. Spørsmålene som stilles gjennom kvalitative intervju vil kunne gi empiri som gjennom analyse og drøftinger kan gi en retning videre i medvirkningsprosesser. Studien antas å ha relevans for skoleeiere, arkitekter, entreprenører, brukerrepresentanter samt for politisk og statlig hold. I oppgaven presenteres forskning på kunst- og håndverksrom (kap.2), medvirkning i utforming av skolebygg og brukermedvirkning. Likevel opplever jeg dette dekker for lite av mitt felt, slik oppgaven er vinklet. Jeg ønsker derfor å prøve og fylle et hull som ikke er dekket av tidligere forskning. For å

kunne danne et helhetlig bilde av en brukermedvirkningsprosess, ble forskjellige aktører i en byggeprosess intervjuet. Temaet brukermedvirkning belyses gjennom spørsmål som; hvem representerer de forskjellige brukerne, samt hvordan velges de og hva slags forkunnskap har brukerne når det kommer til en plan- og byggeprosess. Videre vil studien rette et fokus på hvilke tilrettelegginger som bør være på plass for at brukeren skal kunne medvirke på en hensiktsmessig måte og vise til hvordan brukerne kan inviteres inn tidlig i prosessen slik at de kan være med på utforming av ikke bare myke funksjoner(inventarplassering), men også de harde (vegg-/dør-/vindusplassering). Hvor i planprosessen er det naturlig at brukerne blir involvert? Må brukerne være representert i alle faser, eller er det nok at en gruppe brukerrepresentanter og et tverrfaglig team i forkant jobber ut ifra en form for veileder eller verktøy bestående av faglige normer? Et tverrfaglig team kan bestå av for eksempel prosjektleder/ entreprenør, arkitekt og spesialrådgiver. I en plan- og byggeprosess for nye skolebygg er møtet mellom byggenes utforming og fremtidens behov avgjørende. Når en ser læreplaner opp mot samfunnsutvikling og utdanning av elevene som bidragsyter i samfunnet, er det spesielt viktig at brukerrepresentanten som skal gi innspill og medvirke i utforming av spesialrom for kunst og håndverk er en faglærer. Dette kan begrunnes med at en faglærer har fagdidaktisk kompetanse til å se mulighetene som ligger i de nye læreplanene (Kunnskapsdepartementet, 2019). Den nye læreplanen viser en økt satsning på håndverk, ved at det nå trekkes frem som et kjerneelement i faget kan videreføres til et sterkere fokus på verksted i undervisningen med påfølgende krav til det faglige, praktiske og håndverksmessige (Kunnskapsdepartementet, 2019).

1.3 Masteroppgavens problemstilling

Masteroppgaven søker etter mulige årsaksforklaringer på utfordringer knyttet brukermedvirkning i planlegging og utforming av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg. Rammefaktorer som rom, utstyr og inventar påvirker elevenes læring. På bakgrunn av dette har jeg følgende problemstilling;

Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?

1.4 Oppgavens oppbygning

For å besvare problemstillingen vil oppgaven ta utgangspunkt i 7 kapitler. Kapittel 1 var et innledende kapittel med introduksjon til tema, bakgrunn for valg av oppgave samt en presentasjon av problemstilling. I kapittel 2 presenteres studiens teoretiske forankring sammen med relevant forskning på feltet kunst- og håndverksrom. Medvirkning i utforming av skolebygg og

brukermedvirkning i forhold til arkitektur vil også belyses i kapitlet. Samt utfyllende presentasjon av teori knyttet til oppgavens temaområde, hvor det fagdidaktiske perspektivet skolebygg og kunst- og håndverksrom er det som utgjør det fysiske læringsmiljøet. Fordi det fysiske læringsmiljø bygges av aktører som ikke vil være brukere av bygget, er det viktig å presentere teori for medvirkning og brukermedvirkning i plan- og byggeprosesser. Kapittel 3 redegjør for masteroppgavens vitenskapelige ståsted kritisk realisme. Dette benyttes som bakteppet for hvordan intervju materiale, teori og forskning behandles. Metodevalg og en beskrivelse av kvalitativ metode omhandles, med fokus på halvstrukturert intervju som ble benyttet i innhenting av empiri. Dette vil ses i sammenheng med relevant teori samt validitet og reliabilitet i gjennomføring, analyse og drøfting av intervju og empiri. Forskningsstrategien som beskriver prosessen i masteroppgaven, vil gi en beskrivelse av oppgavens fremdrift og synliggjøre alle deler av arbeidet. I kapittel 4 presenteres de ulike analyser som er utført samt resultater fra de kvalitative forskningsintervju av kunst- og håndverkslærere, skoleleder, en brukerkoordinator ansatt i en kommune og to prosjektledere. Spørsmålene som ble stilt omhandler medvirkningsprosesser i utforming av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg. Representative sitater fra intervjuobjektene er tatt med for å synliggjøre og poengtere noen av de inntrykk og opplevelser intervjuobjektene har erfart, henholdsvis som brukermedvirkere og erfaring med involvering av brukere i plan- og byggeprosesser av skolebygg. Her fremlegges også hvilke resultater og sammenhenger som er sentrale å presentere i oppgavens oppsummeringskapittel 6. I kapittel 5 drøftes resultatene og funn fra empiri, hvor funnene vil drøftes opp mot teori, forskning og egne refleksjoner. I analyse og drøftingsarbeidet dukker det også opp interessante funn som ikke nødvendigvis gir konkrete løsninger og svar på stilte spørsmål, men som likevel gir rom for nye undringer. Kapittel 6 inneholder en oppsummering og refleksjon basert på analyse- og drøftingskapitlenes hovedfunn, sett i sammenheng med brukermedvirkning i utforming av kunst- og håndverksrom i plan- og byggeprosesser av nye skolebygg. På masterstudiet i estetiske fag er et av kriteriene å lage en offentlig presentasjon som skal være knyttet til den skriftlige masteroppgaven, en praktisk-estetisk kommentar til masteroppgavens tema. Den praktisk- estetiske presentasjonen vil bli nærmere presentert i kapittel 7.

1.5 Sentrale begreper - forklaring

Skolebruksplaner/skolebehovsplaner: Det er vanlig praksis å utarbeide *skolebruksplaner*, som også kan kalles skolebehovsplaner, for byer og kommuner basert på forventet elevtall, skolekapasitet og tilstand av skolebygg. Skolebruksplaner/skolebehovsplaner gir et bilde av områdets behov for rehabilitering av eksisterende skolebygg, eventuelle behov for utvidelse av skoler og behov for helt nye skolebygg.

Byggeprosess: Handler om hvordan et skolebygg blir til fra vugge til grav, hvor det starter med en utredning av behov knyttet til et nytt byggs funksjoner, deretter konseptutvikling, konseptbearbeiding, detaljprosjektering, produksjon, overlevering, bruk og avvikling. Nedenfor er en kort oversiktlig beskrivelse av en byggeprosess (fig.2, Bygg21, 2022a) delt inn i åtte faser og i figur 4 (avsnitt 1.6) beskrives prosessens faser mer detaljert.

Figur 2 viser en kortfattet oversikt over de forskjellige fasene i et byggeprosjekt (Bygg21, 2022a, <https://bygg21.no/rapporter-og-veiledere/tenk-nytt-bruk-kjente-losninger/bygg21s-anbefalinger/>)

Aktør - profesjonelle aktører: I Store norske leksikon (SNL) forklares aktør med en person eller gruppe som spiller en aktiv rolle, ofte på et bestemt område. I oppgaven har jeg valgt å definere aktører som har plan- og byggeprosesser som sitt daglige virke- for profesjonelle aktører. Dette er et grep for å holde styr på de forskjellige rollene i en plan- og byggeprosess. Bruker er den som skal bruke bygget.

Bruker og brukervedvirkning: En bruker er en aktør i byggeprosessen som bidrar inn med sin profesjonskunnskap, men benevnes i oppgaven ikke som en profesjonell aktør i sammenheng med plan- og byggesaker. Brukervedvirkning innebærer at fremtidige brukere, eller representanter for fremtidige brukerne av et bygg får komme med innspill om sine behov, muligheter og problemer som påvirker planleggingsprosessen. Brukerne kan eksempelvis være skoleledelsen og noen faglærere.

Brukerrepresentanten(-e)/ brukerkordinator: Skal etter hensikten fungere som en brobygger og bindeledd mellom brukerne og de profesjonelle aktørene. Dette arbeidet skjer først gjennom et informasjonsmøte med representanter for brukerne i den første fasen. Deretter er det et nytt møte mellom brukerne og en programmeringsarkitekt.

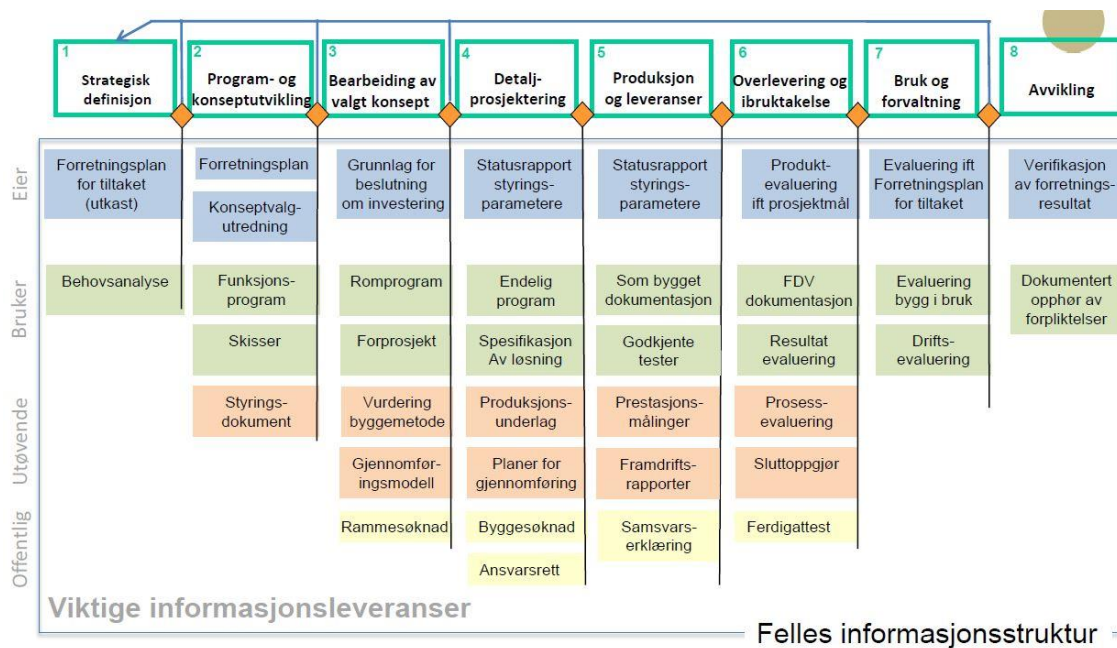
Programmeringsarkitekt: Er en som blant annet har ansvar for utarbeidelse av rom- og rommenes funksjoner, kalt funksjonsprogrammer, i et såkalt byggeprogram. Programmeringsarkitekten bidrar med å utforme konkurransegrunnlag/konseptgrunnlag, som videre sendes ut til arkitektfirmaer. De er med på å styre brukerprosesser, som kan bestå av spørreskjemaer og samtaler med brukerne, skriftliggjøring av brukernes innspill og “oversette” dem til skisser og til byggfaglige termer. Denne delen av byggeprosessen er helt avgjørende for hvordan funksjonene i skolebygget blir, og i hvilken grad brukerne føler seg hørt eller ikke.

Byggeprogram: Kravspesifikasjon og funksjonsbeskrivelser er beskrivelser av hvilke funksjoner skolens arealer skal ha og hva som skal inn i arealene. Dette kan eksempelvis dreie seg om vaske-
renne, terskelfri døråpning, og elevbord. Den inneholder detaljerte beskrivelser som dekker alle tekniske områder, som universell utforming, miljøkrav, elektrisitet og vann. Byggeprogrammet vedtas i kommunen og er et styringsdokument.

Konkurransegrunnlag/ konseptgrunnlag: Arkitektfirmaene som deltar i konkurransen om å få utarbeide bygget, tegner forslag til konsept ut ifra programmeringsarkitektens konseptgrunnlag, slik de ser for seg at skolebygget skal bli. Konseptet er basert på byggeprogrammet, regelverk og økonomiske rammer som er premisser for byggets utforming.

Behovsfasen og konseptutviklingsfase (konkurransegrunnlagsfasen): Disse kalles ofte *tidligfasen* eller *konseptfasen*. Alt som kommer av behov og inngripende endringer i byggeprogram etter denne fasen, vil ha store økonomiske konsekvenser om disse innspillene kommer opp i den senere *detaljprosjekteringsfasen*.

Detaljprosjekteringsfasen: Fasen der man har landet en detaljert og spesifisert løsning for skolebygget (i denne sammenheng), samtidig som det er liten sannsynlighet for gjennomføring av endringsforslag, vist plassering i prosessen i figur 3 (Bygg21, 2022c).

Figur 3 beskriver viktige informasjonsleveranser gjennom fasenormens åtte steg, hvorav steg 4 viser detaljprosjekteringsfasen <https://www.byggordboka.no/artikkel/les/neste-steg-generell-oversikt-Byg21> (2022c. 21.februar).

Enterprisemodeller: Når et skolebygg skal planlegges og bygges må byggherre ta stilling til hvilken type enterprisemodell de skal bruke for prosjektet. Kort forklart står byggherren for prosjekteringen og gjennomføringen av flere ulike mindre og/eller større entreprenørkontrakter. Ofte gjelder dette langt over 20 kontrakter. En variant er hovedentreprise, hvor byggherren står for prosjekteringen. Selve gjennomføringen vil vanligvis være begrenset til 5-6 entrepriser, hvor en av entreprenørene er hovedentreprenør og får betalt for å administrere øvrige entreprenører på vegne av byggherren. Nyere modeller fokuserer også mer på relasjoner, og samarbeid mellom byggherre, entreprenør og prosjekterende, og vil ha innslag av samspill i deler eller hele prosjektet. En variant er *totalentreprise*, som innebærer at ansvaret og risikoen for både prosjektering og utførelse ligger hos totalentreprenøren. En annen modell er *generalentreprise*, der prosjekteringsansvaret ligger hos byggherren og generalentreprenøren har ansvaret for selve utførelsen. En tredje modell er *delentreprise*, er når byggherren inngår en egen kontrakt av henholdsvis entreprenøren og de prosjekterende partene.

Respondent og informant: Brukt i forbindelse med beskrivelse av intervjuobjektens rolle. Forskjellen mellom begrepene respondent og informant er at en respondent selv har opplevd det som undersøkes mens en informant har god kunnskap om det (Jacobsen, 2015).

1.6 Bygg21 - et samarbeidsprogram

Samarbeidsprogrammet ble igangsatt gjennom Stortingsmelding 28 (2011-2012, s.41) *“Gode bygg for eit betre samfunn”*, der regjeringen inviterte byggenæringen til et bredt samarbeid om kompetanseutvikling. *Bygg21* formidler kunnskap og erfaringer for å heve byggenæringens kompetanse. Programmet har senere endret navn til *Bygg21 og Bygg21 Fase 2 (2022)*. Masteroppgaven tar utgangspunkt i denne for å gi en forståelse av en plan- og byggeprosess. I 2019 fikk byggebransjen, representert gjennom Rådgivende ingeniørers forening (RIF,) selv ansvaret for å overta arbeidet med å videreføre arbeidet og markedsføre det ut mot aktørene i næringen. Aktører er alle de profesjonelle deltakerne som er med på plan- og byggeprosessen, eksempelvis arkitekt, ingeniører og prosjektledere. *Bygg21* har utarbeidet et felles rammeverk i form av praksisbeskrivelser og praksisveiledere som presenterer konkrete råd og tiltak for hvordan noen av bygge- og eiendomsbransjens største utfordringer kan løses. Områdene som fremheves er plan- og byggesak, produktivitet, kvalitet og bærekraft, samhandling, industrialisering og kompetanse. I *Bygg21s* veileder er stegene i en byggeprosess beskrevet mer detaljert som i figur 4 (*Bygg21, 2022c*).

STEGENE

Figur 4 beskriver stegene i en plan- og byggeprosess mer detaljert med kort forklaring for hver fase (https://bygg21magasin.no/?page_id=1345). *Bygg21, 2022c*.

I *Bygg21s* prosessbeskrivelse er brukeren en aktør som skal ivaretas, hvor dette er en påminning til prosjektet om at det er et problem som skal løses og/eller tilfredsstille et behov slik at bygget er tilrettelagt for bruken og brukerne som skal leve med det. Karin Björning-Engström fra det svenske arkitektkontoret White uttaler i artikkel *Må finne fleksible løsninger for fremtidsskolen* at “Lærere må

være med fra starten” (Paulsen, 2018, s.74), samt at svaret ligger i dialogen med brukerne (Paulsen, 2018). Rammeverket utviklet av *Bygg21* blir benyttet av mange aktører som har innført verktøyet inn i sine byggeprosjekter. Aktørene brukerne forholder seg til har en innsikt og dyp kunnskap på området. Men hvordan er det så med kunnskapen hos brukerne som skal medvirke i en byggeprosess? Denne kunnskapen avhenger av mange faktorer. Når i byggeprosessen kommer brukeren inn i prosjektet, er det utskiftning av brukere underveis i byggeprosjektet, hvilke forventninger har bruker, og hva oppfatter bruker å bli forespeilet og hvilken forståelse bruker har av rammene prosjektet jobber ut ifra. En utfordring kan også være hvilken evne og kunnskap brukeren har om hvordan de skal lese og forstå plantegninger. “To prepare future adults for democratic participation when our built environment is being planned and developed is a great challenge for compulsory schooling. Such participation as mentioned will assume a capability for spatial representation and spatial imagination” (Nielsen, 2000, s.5). Brukerne har varierende kunnskap når det gjelder å lese og forstå plantegninger og det krever at de får opplæring i dette. Samtidig som det å formidle tydelig i bestillingen hva brukerne skal mene noe om og innenfor hvilke rammer. Det handler om hvordan prosjektet sjekker at bestillingen er forstått. I et tverrfaglig prosjekt med så mange forskjellige ekspertiser kan det være en utfordring å ta den andres perspektiv. “En burde i større grad aggregere de data som kommer fra den enkelte bruker opp til et nivå som utvikler hele virksomhetens kvalitet. Også på det kvalitative nivå er det viktig at brukermedvirkning systematisk brukes både direkte og indirekte” (Regjeringen, 2012, s.3). Dette er tiltak for å kunne møte fremtidige behov både når det gjelder økning i fremtidige elevtall og nye læreplaner som endres i takt med tiden. Et annet viktig mål for skolebygg er at det på dagtid brukes av elever og ansatte - primærbrukerne, og at det etter skoletid kan brukes av sekundærbrukere som tilhører idrettslag og lokalmiljøet (Bufdir, 2021). I Lefdals artikkel (2014) om lokalisering av skoleanlegg har hun utformet perspektiver basert på informasjon og argumentasjon fra sitt innsamlede materiale, som kan betegnes som årsaksforklaringer for hvorfor mange nye videregående skoler blir plassert sentrumsnært. Noen av perspektivene Lefdal (2014) benevner vil også kunne være relevante i grunnskolesammenheng. Eksempelvis sambruks- og flerbruksperspektivet, miljøperspektivet og byutviklings- og næringsperspektivet. Argumentene for sentrums- og samlokalisering gjenkjennes i eksempelvis *Skolebruksplan for Bergen 2021-2030* (2021) og i *Nordre Follo's behovsanalyse for skoler* (2021).

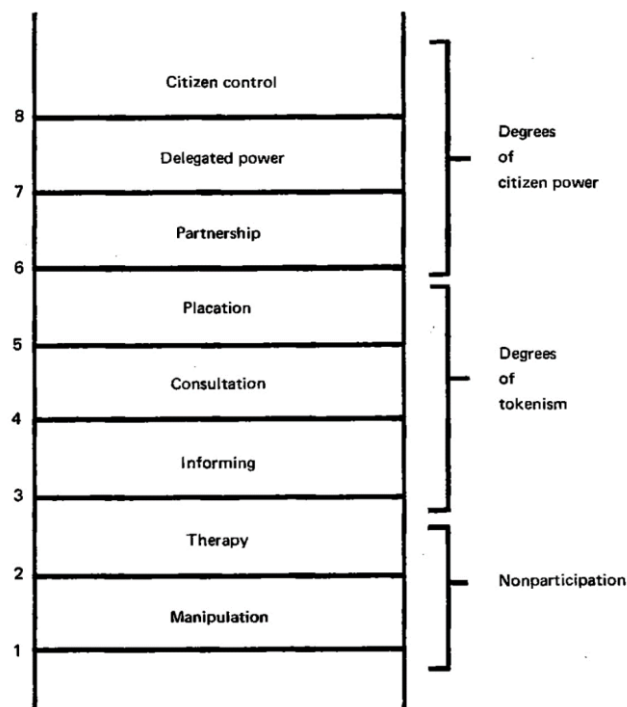
Bech og Stake (2017) viser blant andre samspillmodeller til “Lyngdalsmodellen” hvor det er spesifikke retningslinjer for virkemidler og hvor brukere i stor grad er sentrale aktører som deltar gjennom brukermedvirkning i slike prosjekter.

I dagens byggebransje finnes det mange ulike gjennomføringsmodeller som alle har sine fordeler og ulemper. Modeller som har fått økt anerkjennelse i norsk sammenheng de senere årene er samspillsmodellene. De bygger i større grad på relasjonelle aspekter, og er tenkt å motvirke noen av problemene som følger de tradisjonelle gjennomføringsmodellene. (Bech & Stake, 2017, s. 3)

I byggeprosjekter der de enkelte aktørene opererer med stor grad av selvstendighet, ligger det et økt potensiale for konflikt. Bech og Stake (2017) hevder at økt bruk av relasjonelle modeller som samspillsmodellen, kan bidra til å redusere konfliktnivået. Sterk brukermedvirkning, felles mål, tidlig involvering av aktører, konkurransepreget dialog og trivsel er noen av Lyngdalsmodellens virkemidler. De ser at samspillsmodeller benyttes i økende grad i norsk byggebransje (Bech & Stake, 2017).

1.7 Brukermedvirkning og makthierarki

Når det snakkes om brukermedvirkning refereres det ofte til Arnstein (1969), som har visualisert makthierarkiet i en medvirkningsprosess (figur 5). Dette er en teoretisk stigemodell som synliggjør brukermedvirkningens mange utfordringer (Arnstein, 1969) der hun ser på sammenheng i forhold til hva, hvordan og når brukerne skal kunne medvirke.

Figur 5 . Arnsteins (1969, s.217) "Ladder of Citizen Participation" der stigrinn beskriver grad av medvirkning i demokratiske bestemmelser: Fra ingen deltagelse til reell påvirkning. (<http://dx.doi.org/10.1080/01944366908977225>).

Arnsteins stiges (fig. 4) nederste trinn *manipulasjon*, kan beskrives som at brukeren tror at de blir gitt påvirkningskraft i en prosess der de i realiteten ikke får det. Deretter øker grad av brukermedvirkning oppover trinnene. I byggeprosjekter der alle aktørene, inkludert brukerne, har en opplevelse av at det har vært god brukermedvirkningsprosess, kjennetegnes blant annet av god informasjon, tydelige retningslinjer, visualiseringer og medvirkningsrutiner (Hulbak, 2016).

2. Forskning og teori på feltet

I min gjennomførte undersøkelse innhenter jeg informasjon som støtter opp under tema og problemstilling gjennom dokumenter som: Brukermedvirkning (Regjeringen, 2012), Medvirkning i planlegging (Regjeringen, 2014), LK20 (Kunnskapsdepartementet, 2019), Miljø og helse i skolen. Veileder til lov og forskrift (Helsedirektoratet, 2014), Grunnskolebygg, funksjoner og arealer (SINTEF, 2009), forskning (Lallimo, 2014; Hanssen, 2013; Kallio, 2018). Nedenfor vil jeg kort gi en presentasjon av tidligere forskning på området, samt relevante artikler og rapporter som gir et situasjonsbilde av status for forskning innenfor feltet; skolebygg, kunst- og håndverksrom og brukermedvirkning. Noen av disse vil bli aktivt benyttet underveis i oppgaven, andre belyses for å synliggjøre noe av det som beveger seg innenfor feltet. Det er gjennomført få empiriske studier som konkret omhandler kunst- og håndverksrom. Derfor har jeg valgt å trekke inn og vise til aktuelle rapporter og artikler fra relevante fagtidsskrift. Teori settes i sammenheng med undersøkelsen; for skolebygg som fysisk læringsmiljø, kunst- og håndverksrom/ kreative rom og rammefaktorer for fysisk læringsmiljø. Deretter teori for medvirkning og brukermedvirkning relevant for oppgavens tema og problemstilling; *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverks rom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?*

2.1 Kunst- og håndverksfeltet og fagets rom

I Hansens (2015) masteroppgave setter søkelys på hvordan skoleledelse verdsetter og prioriterer arbeid i tre og verksteder for kunst og håndverk. Gjennom en kvalitativ analyse undersøker og drøfter Hansen skolelederens holdninger og hva som kan være årsaker til at flere opplever det som utfordrende å undervise i trearbeid grunnet skolens rammebetingelser. Hansen opplever at skoleledere ser på den praktiske siden av faget som en viktig avveksling til alle "teorifagene", og at synet kan komme av et stort press på krav om testing og målbare resultater fra overordnet nivå samtidig som skolelederne ønsker klarere føringer for trearbeid og treverksteder i læreplanen.

Larsen (2017) har skrevet en rapport basert på et forsøksprosjekt “Kunst i skoler”, på initiativ fra Trondheim kommune og Den kulturelle skolesekken (DKS). Rapporten beskriver prosjektets mål om brukermedvirkning, kunstprosjekter i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg. Prosjektet så et behov for å utvikle nye metoder for brukermedvirkning og formidling samt hvordan fremtidens kunst- og håndverksrom bør utformes. I rapporten benevnes statlige føringer, som læreplan for kunst og håndverk og opplæringsloven, og kommunale føringer for kunst- og håndverksrom i Trondheim kommune. Målet for forsøksprosjektet har vært å komme frem til eksempler fra andre områder enn skole og hvordan verksteder for kreative aktiviteter kan se ut. Ved å se mot eksempelvis produkt-design eller kunstakademi, kan rapporten være en inspirasjon for utvikling og fornying av fremtidens kunst- og håndverksrom.

Lie (2013) ser i sin masteroppgave på hvordan et utvalg skoleledere ved noen ungdomsskoler, verdsetter fagkompetanse hos sine kunst- og håndverkslærere og hvilke medvirkende faktorer som fører til de valg skolelederne tar i en ansettelsesprosess. Hun undersøker også hvordan faget organiseres ved skolene, faginnhold og arbeidstid.

Moe (2021) har gjennom sin artikkel *Spesialrom for Kunst- og håndverks i grunnskolen – analyse av retningslinjer 1889–1992 sett på og analysert retningslinjer for hvordan kunst- og håndverksrom har blitt utformet i denne perioden*. Her belyser forfatteren at det til tross for mange føringer i læreplaner fra 1997- 2020, på det som omhandler det elevene skal lære og i hvilke materialer, ikke lagt inn føringer for hvordan kunst- og håndverksrom *kan, bør* eller *må* utformes.

Maapalo (2019) søker i sin doktorgradsavhandling å få frem ulikheter og potensialer i læreres praksis med trearbeider i faget kunst og håndverk. Hun ser på relasjoner i undervisningssituasjoner, skolens prioritering av faget, tilgang til ressurser og hvordan egeninteressen for faget påvirker resultatene.

Nielsen (2000) doktorgradsavhandling er relevant da den ser på hvordan utvikling og rettferdig-gjøring av kunst- og håndverksfag i grunnskolen. Hun stiller spørsmål ved om dagens undervisning i visuell kommunikasjon og tegning, forbereder elevene på en mulig fremtidig demokratisk deltagelse i hvordan våre omgivelser utformes. Avhandlingen henviser til hvordan viktige avgjørelser blir tatt basert på representasjoner for arkitektur, hvor disse representasjonene i økende grad er digitale illustrasjoner. Nielsen og Lepperød (2019) har i sin artikkel søkelyset både på det estetiske perspektivet og utdanningsperspektivet, samt at skoleledere ikke ansetter kvalifiserte lærere til å undervise i kunst og håndverk som evner å legge til rette for et balansert forhold mellom teori og praktisk arbeid.

I Nærdals masteroppgave (2009) *Erfaring med skolebygg: en undersøkelse av læreres erfaringer med lokalene som ramme for undervisning og læring i studiespesialiserende formgivningsfag*. Oppgaven ser på utforming av formgivingslokaler i videregående skole og hvordan lærerne opplever at læringsrommet fungerer. De to skolene Nærdal har brukt i undersøkelsen har svært ulike forutsetninger for å kunne oppfylle fagkrav.

Omtveit (2022) skriver i sin artikkel i tidsskriftet *Form*, om behovet for fagutdannede kunst- og håndverkslærere i skolen. Hun fremhever også viktigheten av hvordan skoleledelse og skoleeiere verdsetter og prioriterer faget, dessuten hvordan selve kunst- og håndverksrommene utformes. Det fremheves også hvordan samarbeidet mellom bruker og arkitekt i det nye skolebygget som omtales, har gitt et godt læringsrom for kunst og håndverk.

Randers-Pehrsons (2016) doktorgradsavhandling *Tinglaging og læringsrom i en kunst- og håndverksdidaktisk kontekst* ser på hva som skjer i møtet mellom elever, lærer og faglig innhold. Empirien i avhandlingen gir funn som viser at designundervisning på ungdomstrinnet er produktfokusert og den synliggjør mulighetsrom for både mestring og meningsskapning. Avhandlingen søker å dekke et hull i forskningsfeltet i forhold til kunnskap om hvordan undervisning foregår i grunnskolefaget kunst og håndverk.

Strandberg (2019) undersøker i sin masteroppgave *En flerbruksvennlig arbeidsstasjon*. Idéutvikling av arbeidsbord til fremtidens skole, hvordan hun kan finne løsningsforslag på fleksible arbeidsstasjoner for at Fagfornyelsen (Kunnskapsdepartementet, 2019) føringer på at elevene skal utforske i verktøy og materialer. Samtidig har hun et blikk mot hvordan skolers kunst- og håndverksrom er rustet for å kunne undervise etter læreplanen.

Tvedt (2018) belyser i sin masteroppgave *Kreative rom, eller rom for kreativitet? En studie av hvordan rom for kunst- og håndverks utformes i ungdomsskolen*, hvordan kunst- og håndverksrom utformes i ungdomsskolen i lys av læreplaners føringer for faginnhold. I tillegg finner hun at brukermedvirkningsprosessen ikke har fungert gunstig i forhold til utforming av kunst- og håndverksrom og ser et behov for å utvikle nye metoder for brukermedvirkning og hvordan fremtidens kunst- og håndverksrom bør utformes.

Underthuns masteroppgave fra 2002, *Rom for kunst- og håndverks: en studie av de estetiske og funksjonelle aspekter ved rom for kunst- og håndverks på nybygde skoler*, er relevant å trekke inn da Underthun ser kunst og håndverksrom i nye skolebygg i sammenheng med læreplans mål innhold og arbeidsmåter. Hun ser også på forbindelsen mellom hvordan det er tilrettelagt for undervisning i kunst og håndverksfag og skolenes arkitektur.

2.2 Medvirkning i utforming av skolebygg

I Byes doktorgradsavhandling (2008) *Lærende bygninger – Nøkkelferdige brukere? Bruk, brukermedvirkning og energieffektivisering i yrkesbygg* ser han blant annet på hvordan bygg designes for en forventet bruk, samtidig som det virker å stemme lite overens i praksis. Bygget vil dessuten være i en stadig pågående prosess i takt med bruken av bygget i forhold til tilpasninger, rehabilitering, riving og oppbygging tilpasset fremtidige behov brukerne får. Energieffektivisering i bygg kan virke fornuftige i planlegging, men kan i praksis skape utfordringer for brukerne som kan medføre at brukerne finner måter å overstyre gitte rammer i bygget. Bye (2008) ser også på brukermedvirkning i en byggeprosess hvor brukerne blir involvert fra en tidlig fase.

Eikseth (Dahlgren et al., 2021 s. 69) hevder dagens samfunn med ny informasjonsteknologi, demokratisering og økt utdanningsnivå i befolkningen skaper mer krevende mennesker. Disse menneskene utfordrer ekspertkunnskapen innen forskjellige profesjoner i større grad enn tidligere. Den demokratiske retten til reell medvirkning utfordrer den tradisjonelle tankegangen om at arkitekten er den som vet best.

Falleth, Hanssen og Saglie (2008) har skrevet rapporten *Medvirkning i byplanlegging i Norge*. Rapporten har som mål å se på medvirkning i reguleringsplaner, hvor den belyser holdninger, kontakt og samarbeid med et spesielt søkelys på lokalsamfunnsaktører. Denne rapporten vil for denne masteroppgaven være aktuell, selv om den ikke er av nyere dato. Dette da jeg ikke har funnet ferskere forskning på tematikken.

Glesnes (2021) og Norsted (2013) tar for seg temaet *muligheter og utfordringer ved fleksible arealer* i sine masteroppgaver. De finner at både lærere og skoleledere er til dels enige i og ser både fordeler og ulemper med fleksible utformede skolebygg. Her fremgår det at skolelederne ikke nødvendigvis er enige i påstanden om at det er økonomiske hensyn som er årsaken til at fleksible arealer velges. Disse masteroppgavene synliggjør i hvilken grad de forskjellige brukerne av skolebygget føler seg hørt.

Inderberg og Gran (2019) undersøker i sin masteroppgave *Medvirkning mot sin virkning? En studie av brukermedvirkningsprosessen i konseptfasen av et skolebygg* prosessen hva som foregår når brukerne skal medvirke. De ser på samspillet, hvordan dette påvirker de valg som foretas og hvordan disse valgene påvirker det ferdige skolebygget. I tillegg er analyse av sentrale dokumenter, som rammeverk for brukermedvirkning, en sentral del av oppgaven.

Lefdal (2016) ser på brukermedvirkning i en byggeprosess av nye skolebygg i doktorgrads-avhandlingen. Her undersøker hun hvordan brukerne opplever at deres innspill verdsettes og lyttes til, hvordan brukerinnsspill dokumenteres (eller ikke) i planprosessen samt brukernes reelle medvirkning. Lefdals retter oppmerksomheten mot transparens som et fremtredende utviklingstrekk ved nye videregående skoler, og hvordan de fysiske forholdene kan påvirke undervisning, læring og trivsel.

Roald (i Dahlgren et al., 2021, s. 125), med erfaring fra utviklersiden, sier at et viktig premiss for god medvirkning er at man gir brukere de ressurser som skal til for at brukerne skal forstå tematikken og samtidig bli handlingsdyktige overfor den. Utviklere må anerkjenne at de færreste kjenner til plan- og byggeprosesser. I dette ligger det å gi et tydelig mandat hvor en gir brukerne kunnskap om hvordan det er mulig å påvirke og hva de kan påvirke (Dahlgren et al., 2021, s. 125).

Falleth, Kristiansen, Nyseth og Aarsæther (2012) tar i sin bok *Utfordringer for norsk planlegging – kunnskap, bærekraft, demokrati* sikte på å bryte ned det tradisjonelle skillet mellom samfunnsplanlegging og fysisk planlegging. De ser på teori og praksis og en del av dagens utfordringer som planleggingsprosesser skal håndtere. I kapittel 11 ser de nærmere på medvirkning i planlegging.

Hanssen (2013) har i artikkelen *Medvirkning - med virkning?* undersøkt hvordan innbyggere inkluderes i politiske beslutningsprosesser og planprosesser, og hvordan innbyggerne kan medvirke hensiktsmessig i kommunale beslutningsprosesser. De stiller spørsmål ved hvilke medvirkningstiltak som benyttes både nasjonalt og internasjonalt og av hvilken betydning medvirkningen har samt hvilken medvirkningstype som egner seg når. De finner at der innbyggerne har medvirket med positiv virkning, er det en grunnleggende holdning om prosjektene at brukernes bidrag inn er verdifull kunnskap og til nytte for kommunen. Kommunene som har lyktes viser seg å ha mange forskjellige former for å ivareta brukermedvirkning og nå et bredt spekter av innbyggerne.

2.3 Brukermedvirkning – arkitektur og stedsutvikling

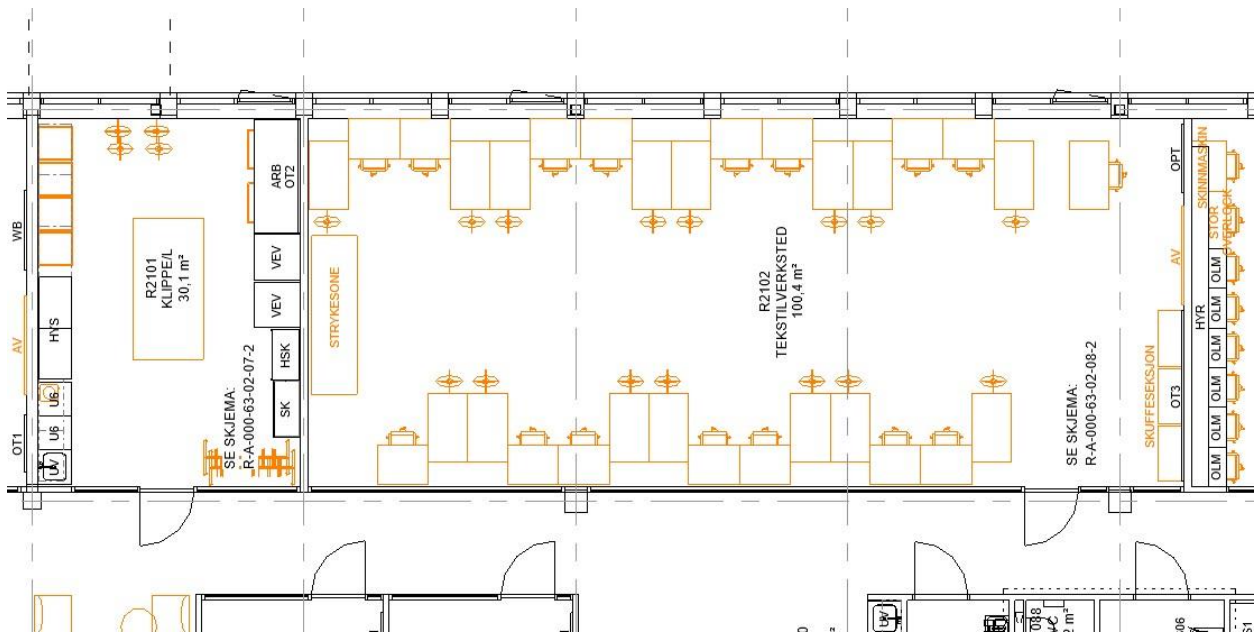
Andersen og Dalseide (2022) tar i debattinnlegget *Planløs medvirkning?* I Arkitektnytt opp hvordan medvirkning fungerer. Andersens perspektiv er hans rolle som byforsker mens Dalseide tar utgangspunkt i et arkitektperspektiv. De har sammen fulgt og tilrettelagt medvirkning i en planprosess med store kommunale utbyggere gjennom to år. Noe av hensikten var at de skulle følge medvirkning fra start til slutt, noe de innså at de ikke rakk. De tar opp tidsperspektivet, utdanning i det å medvirke for medvirkere, distanse mellom intensjon for medvirkning og det faktiske medvirkningsrommet samt om medvirkningen faktisk fungerer. Til slutt fremhever de behovet for forskning og dokumentasjon på feltet.

Dahlgren et al. (2021) har samlet ulike aktører som forfatter sine erfaringer med medvirkning samtidig som de belyser forskjellige perspektiver fra medvirkning i byutvikling og arkitektur. Flere av aktørene viser til og konkluderer med at brukerinvolvering er en prosess som er krevende for brukerne. Det er utfordrende for brukere å uttrykke behov i et språk som kan oversettes til byggeteknisk form. Brukerne trenger og tid på å finne ut hvilke behov de faktisk har.

Fyhn og Loeng (2021) ser i sin rapport på brukermedvirkning i komplekse byggeprosjekt og hvordan prosessene kan forbedres. En utfordring i brukerprosessene oppstår når brukerne skal ytre sine ønsker og behov, men hvor prosessen fort kan dreie inn på en uavklart organisatorisk diskusjon i forhold til hva som er organisasjonens visjon. Dermed ender ofte tilretteleggerne for brukerprosessene opp i en uheldig posisjon hvor de av brukerne blir oppfattet som “de slemme”. I Fyhn og Loeng (2021) arbeid med å se på brukermedvirkningsprosesser ser de at brukerne tidvis kan frykte å «miste kontrollen» over egen arbeidshverdag. *“Å uttrykke behov er å uttrykke hvordan fremtidig brukeraktiviteter kan best gjøres innenfor en virksomhets utviklingsmål, for eksempel, bedre læring”*. (Fyhn og Loeng, 2021, s. 43).

Nielsen (2000) løfter i sin doktoravhandling frem kundenes betydning for arkitekter og at kundene ikke sitter på samme fagkunnskap som arkitekten. Det forventes at brukeren skal ta avgjørelser om bygg som enda ikke er bygget og som de kun ser som visuelle representasjoner. I de fleste tilfeller er disse representasjonene tegninger og modeller. Å forstå en todimensjonal tegning som en oversettelse av et fremtidig tredimensjonalt rom, et eksempel på dette er en plantegning av en kunst- og håndverksavdeling som vist i figur 1 (forsiden) og håndverk, design og produktutvikling 6, forutsetter en viss forkunnskap hos brukeren. Nielsen (2000) trekker frem en utfordring som ofte

oppstår også i forbindelse med medvirkning i byggeprosess av nye skoler, der brukernes forståelse av visuelle representasjoner kan medføre misoppfatninger.

Figur 6 Plantegning for håndverk design produktutvikling (HDP) videregående skole – utfordring for bruker å forstå en todimensjonal tegning, som en oversettelse av et fremtidig tredimensjonalt rom (Jostein Rønsen Arkitekter AS)

Digranes og Nielsen (2007) anser en forståelse av tegninger og modeller som en viktig forutsetning for demokratisk medborgerskap i utvikling av våre byggede omgivelser. De refererer i sin artikkel til Cook og Kothari (2001), som i sin bok ser på hvordan brukermedvirkning i offentlige planprosesser i realiteten blir en medvirkningsprosess, hvor brukerne brukes for å legitimere avgjørelser som blir tatt av de profesjonelle aktørene. Uten at brukerne muligens hverken forstår hva de egentlig deltar i og hvilke konsekvenser det kan medføre. I artikkelen peker Digranes og Nielsen (2007) på at det er de profesjonelle aktørene som sitter med kunnskap på visuelle representasjoner som tegninger og modeller. I eksempelvis brukermøter vil det i diskusjoner kunne medføre en skjev maktstruktur mellom dem som innehar nødvendig kunnskap og brukere som ikke har den samme innsikten, eller rett og slett ikke forstår tegningene. Dette kan føre til at brukeren opplever at de ikke har annet valg enn å godta det som bestemmes. “If cooperation is desirable when the environment for the future is developed, then a capacity for active participation based on visual representations must be cultivated.” (Nielsen, 2000, s.14).

Eikseth (2017) refererer i sin doktorgradsavhandling til brukere som for eksempel; “de ansatte”, “lærere”, “besøkende” og “naboer” der brukerne på et vis blir anonyme begreper for i arkitekten.

Historisk sett har ikke brukerne hatt mye innflytelse på arkitekturens utforming, det har vært en kultur for at oppdragsgiveren har en sentral rolle i prosjekteringsprosessen sammen med arkitekten (Eikseth, 2017).

Vinje (2011) ser i sin forskning på diskursen rundt baseskoler og hvem som mener hva om denne utformingen av skolebygg, hvor brukerne opplever at de ikke blir hørt. Her synliggjøres at det i stor grad er skoleeiere og skoleledere som ønsker baseskoler, med argumenter som kan helle i retning av at det er økonomisk gunstig og en styring mot en mer individualisert opplæringsform. Vinje (2011) finner at forskning, foreldre og lærere mener den tradisjonelle skoleformen er ønskelig og at lærere opplever at de ikke blir hørt i debatten om baseskoler der det er tydelig at lærere ikke ønsker en åpen skoleløsning.

2.4 Skolebygg fysisk læringsmiljø

Kapitel 2.4 omhandler utforming av det fysiske læringsmiljøet i skoler og hvordan nye skolebygg søker å ivareta fremtidige behov vi enda ikke kjenner til, men kan ane konturene av. For i størst mulig grad kunne håndtere fremtidige behov vil teorien si noe om viktighet av å bygge fleksible bygg som legger opp til innovative og fysiske læringsrom som er med på å fordre til samarbeid og demokratiske verdier.

Fosstenløyen (2007) har satt søkelys på relevant kunnskapsoversikt med utgangspunkt i det gode skolebygg for barne- og ungdomsskole samt videregående skole. Dette er gjort ved å sammenligne Sverige, Danmark, USA og Australia. Her konkluderer undersøkelsen med at de skandinaviske landene fokuserer på å utvikle gode læringsprosesser og læringsmiljø gjennom et praksis- og brukernært perspektiv i skolen, mens det i Australia og USA er sentralstyrte strategier, prestasjonsmål og eksterne aktører som står sentralt.

Grannäs og Stavem (2021) ser av sitt forskningsmateriale en dreining i skolebyggtrenden fra 1960-70 tallets åpne baseskoleløsning, via 1980 tallets mer tradisjonelle klasseromsstil og til at det på tidlig 2000 tallet igjen skjer en endring. De nye skolebyggene går i retning av innovative læringsmiljø hvor Grannäs og Stavem bruker benevnelsen *Innovative Learning Environments* (ILE), som er inspirert av et australsk prosjekt ved universitetet i Melbourne. Der definerer prosjektet denne type skolebygg som et produkt av innovativ design av miljø samt innovativ undervisning og læringspraksis. For å få fullt utbytte av ILE må en i tillegg til det arkitektoniske innføre nye måter å organisere undervisning og det pedagogiske (Grannäs & Stavem, 2021). ILEs fokus på innovative, fleksible og universelle

læringsmiljø gjenkjennes i OECDs 21st century skills' føringer for nye skolebygg, der moderne arkitektur tilbyr eller bidrar til læringsrom som utfordrer og legger opp til pedagogiske fleksible arealer. Disse moderne designede læringsrommene ivaretar fremtidig pedagogikk, som møter den individuelle elevenes behov (Blyth & Velissaratou, 2017; OECD, 2017). OECDs 21st Century (2008) skills kan gjenkjennes i flere artikler (Stoltz, 2019; Paulsen, 2018; Lefdal, 2016; Norsted, 2013; Higgins 2009, m.fl.) som omhandler skolen som et fysisk læringsmiljø og behovet for en endring i utformingen av nye skolebygg for å kunne undervise elever i forhold til fremtidige behov. Vi formes av det fysiske rom vi omgir oss med gjennom avgrensninger og muligheter det fysiske rom legger til rette for, og det påvirker handlingsrommet i forhold til læringsprosesser og måten det undervises på.

Stoltz (2019) hevder at det kan synes som estetiske valg gjort av beslutningstagere, arkitekter og ingeniører som berører forhold som luftkvalitet, dagslystilgang, areal per elev og økonomi, spiller en overordnet rolle i utformingen av eksisterende tradisjonelle skolebygg. Utformingen av nye skolebygg kan bidra til å styrke elevers evne til samarbeid, aktiv deltagelse i egen læring, livsmestring, problemløsningsevne, konsentrasjon, utholdenhet og refleksjon.

Higgins (2009) uttaler at det å lære *hvordan* en lærer, krever at det fysiske læringsrommet er utformet slik at det er individuelt og lokalt tilpasset. Det som skal til for å få til effektiv læring, legge til rette for det å lære og *lære*, er trolig løsninger som er; midlertidige, fleksible, med mulighet for endringer i forhold til nye grupper av både elever og lærere i de nye skolene (Higgins, 2009). "It is crucial, therefore, for the growing trend of user involvement in design of learning environments to become embedded in normal practice. Learning to learn may need to involve learning to design or at least configure your learning space" (Higgins, 2009, s.10). Dette er vesentlig for nye læreplaner som utfordrer utforming av kunst- og håndverksrom.

Buviks (2013) mal for internevaluering vil det være gunstig å se mot for eksisterende skolebygg som ikke er planlagt utvidet eller rehabilitert. Refleksjon rundt evalueringens resultater vil kunne bidra til skoleutvikling, gi en innsikt i hvordan det fysiske miljøet fungerer og oppleves, sett i forhold til skolens mål og intensjoner, dessuten ulike brukergruppers forventninger. I eksisterende skolebygg vil en ved å foreta en internevaluering i større grad evne å utnytte de mulighetene som ligger i skolebygget. Dette gjenspeiles i paragraf 9A-7 (Lovdata, 1998) som omhandler elevers rettigheter og at skoler skal planlegges og bygges slik at trygghet, helse, trivsel og læring ivaretas (UDIR, 2021). Disse nevnte forholdene omhandler blant annet helse, miljø og sikkerhet (hms). Trivsel og læring er ikke alltid ivaretatt når det kommer til rom for kunst og håndverk. Dette kan muligens i noen tilfeller

forklares med svak økonomi (Jerkø et al., 2006). Kommunene har selv ansvar for grunnskolebygg, men det er også mulig at det i noen grad handler om prioriteringer.

2.5 Rom for kunst og håndverk

I dette avsnittet presenteres teorien som omtaler kunst- og håndverksrom og verksteder. Det er lite forskning å finne for denne type rom, og noe av det som finnes har ikke i alle tilfeller akademisk tyngde. Utformingen av rom for kunst og håndverks kan ha en stor innvirkning på hvordan fagets innhold blir utøvet, læreres muligheter for pedagogisk spillerom og elevers læring (Blyth & Velissaratou, 2017). Disse rommene kan øke brukernes velvære og komfort, samtidig som utformingen kan oppmuntre til større grad av effektivitet og produktivitet. Et tilbakeblikk i *Fagarealer i grunnskolen* (Grunnskolerådet, 1983) viser en standardisert beskrivelse og spesifisert utforming på skolens kunst- og håndverksrom synliggjort med en plantegning. Det er ikke i dag utformet en nasjonal standard, men hver kommune kan i noen tilfeller ha sine egne rutiner på utforming av byggeprogrammet med romfunksjonsbeskrivelser hvor det blir opp til arkitekten å svare ut beskrivelsene. I Thorings undersøkelse (2019) finner hun kun et lite antall bøker, stort sett billedbøker, over det hun kaller kreative læringsrom på grunnskolenivå. Dette er likevel uten teoretisk forankring og forklaringer til rommene som er avbildet. Samtidig viser bøkene at det er en økende interesse for temaet. Thoring ser at det er enkelte kjennetegn som utpeker seg i forhold til hvordan kreative rom utformes. Eksempler på dette er at en har god oversikt i rommet, hvite eller tomme rom gir plass til kreativitet, asymmetri og buede veggflater, fleksible arbeidsplasser, synlige materialer og verktøy klare til bruk og utstilling av modeller og arbeider (Thoring, 2019). Tvedt (2018) trekker frem arealskjemaer som beskriver hvor stort areal som avsettes for faget, plantegninger til flere skolers verksteder og befaring på skolene for å få en innsikt og forståelse for hvordan arealene fungerer for undervisning, og hvilke erfaringer faglærere har ved bruk av avdeling for kunst- og håndverks. Et trekk hun ser i sin undersøkelse er at utforming av arealet til kunst- og håndverksrom er preget av en tradisjonell tankegang i forhold til utforming og hvilke teknikker det skal undervises i, som føringer fra læreplanen. I tillegg viser undersøkelsen at lærerne opplevde at brukermedvirkningsprosessen ikke fungerte ideelt i forhold til best mulig funksjonell utforming av rommene. Hun påpeker i tillegg at det er lite forskning som omhandler spesialiserte læringsareal i skolen. Underthun (2002) bekrefter i sin undersøkelse at flere kunst- og håndverksrom, som på daværende tidspunkt var nybyggede, hadde tradisjonell, lite nytenkende design og ikke optimal funksjon. Dette fant Underthun underlig, da skolene hun undersøkte hadde vunnet

Skolebyggeprisen. Forventningen var å finne høy arkitektonisk kvalitet og skolebygg utenom det vanlige (Underthun, 2002).

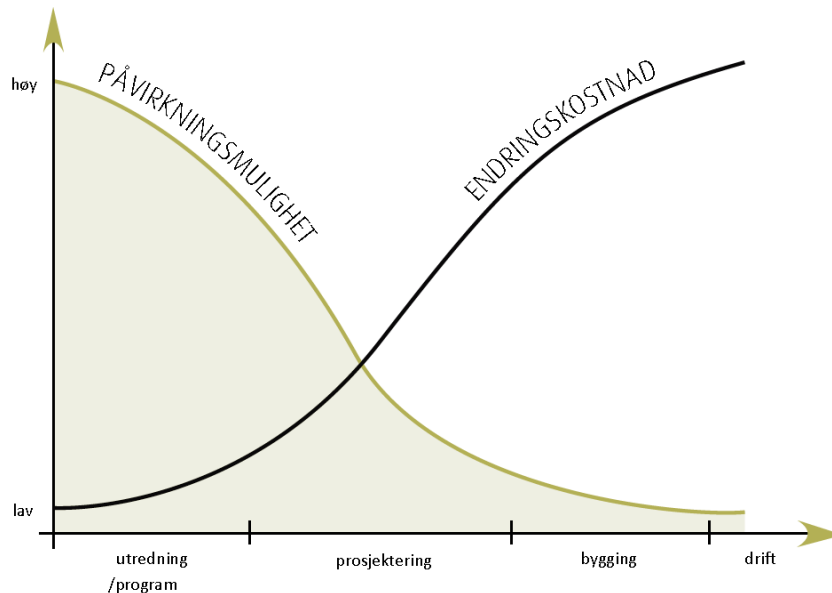
2.6. Tilbake til verkstedet med LK20

Nytt for den nye læreplanen i kunst og håndverk (Kunnskapsdepartementet, 2019) er at det står uttrykt at faget skal være skapende hvor en skal jobbe praktisk med kulturfag. I tillegg er programmering og kobling til ny teknologi blitt en del av kunst- og håndverksfaget. På UDIRs nettside under *Hva er nytt i kunst og håndverk?* skriver de følgende om kunst og håndverk: “Faget dreier tilbake til verkstedet og et ønske om å sikre praktisk arbeid i materialer” (UDIR, 2020), dermed kan det bli en dreining mot bedre vilkår for kunst- og håndverksroms utforming (Larsen, 2017; Kunnskapsdepartementet, 2019). For kunst- og håndverksrom er dette av avgjørende betydning, da disse rommene inneholder verktøy og utstyr som krever sikkerhet og må plasseres på en slik måte at lærer kan ivareta elevenes sikkerhet og ha et godt overblikk i fleksible utformede rom som dekker fremtidige behov. I verksteder er et stort behov for lagringsplass til stort og smått av både materialer og elevarbeider, utstillingsplass og forskjellig typer arbeidssoner. I tillegg krever flere aktiviteter i disse rommene mer tilgang til vann, annen avfallshåndtering med mer. Samtidig handler det om brukernes arbeidsplass og retten til å bli hørt. Arge (2008) skriver at det er viktig å ha et bredt perspektiv, hvor arkitektens faglige bidrag ikke skal isoleres fra andre faggrupper og roller.

2.7. Medvirkning – brukermedvirkning

Det er en viktig demokratisk rett å delta i samfunnsutviklingen, være med i beslutningsprosesser og få mulighet til å si noe om hvordan våre omgivelser og hvordan omgivelsene utformes. At brukerne tas med i dialog, og får en reell medvirkning, motvirker mulige konflikter (Regjeringen, 2020). Offentlige lover og vedtak sier lite og gir få føringer på hvordan medvirkning skal gjennomføres. Dette medfører at en kan gjennomføre medvirkning på laveste nivå, noe som i noen tilfeller kan dreie seg om et høringsutkast. Selv om det lovmessig er nok, vil det ikke utløse mulighetsrommet som ligger i en godt gjennomført medvirkningsprosess. I medvirkningsprosesser vil det alltid være viktig å avklare forventninger for medvirkning for å klargjøre for brukerne hvorvidt de faktisk er der for å bestemme eller kun uttrykke sin mening. Uklare forventninger kan medføre at brukerne tror meningen deres vil tas til følge (Dahlgren et al., 2021). Brukermedvirkningsperspektivet er en sentral del av et felles rammeverk for norske byggeprosesser (Regjeringen, 2019). Det begrunnes med at det ligger nasjonale føringer for medvirkning (Lovdata, 1995 og 2018; Arbeidstilsynet, 2006). Planene sier at det er ønskelig at brukergruppene bør delta i planleggingsprosessen, og så tidlig som mulig

inviteres med i denne. Figuren nedenfor (fig.7) viser at brukerne har størst grad av påvirkningsmulighet i utrednings- og programfasen i en byggeprosess og når man går over i prosjekteringsfasen så vil alle endringer kunne utløse kraftig kostnadsøkning (Bye, 2008).

Figur 7 viser at brukernes påvirkningsmulighet er størst i tidligfasen og derfra øker kostnadene kraftig i en plan- og byggeprosess (lysbilde 22, <https://docplayer.me/23359260-Trondheim-arkitekturstrategi-og-byens-utvikling.html>)

Brukergruppen skal bidra med beskrivelse av funksjoner basert på pedagogisk plattform og egen praksis, slik at deres kunnskaper, erfaringer og ideer blir tilført prosjektet. Brukerne vil da kunne få et større eierskap til prosessen og til resultatet av byggeprosjektet. Kunnskap om brukernes behov hentes gjerne inn gjennom dialog, spørreskjemaer og for eksempel workshops (Skolebehovsplaner fra bl.fl. Bodø (2018); Øvre Eiker (Hammershaug, et al.,2018). Lefdal (2015) siterer Sanoff (2002) på hvordan det å involvere fremtidige brukere gir effektiv innsamling av kunnskap om brukeres behov og at det kan medvirke til et bedre skolebygg. “Ved individuell medvirkning får de ansatte være med og ta beslutninger som direkte angår egen arbeidsplass, og det blir da mer opp til den enkelte ansattes engasjement”. (Lefdal, 2015, s.3). Bye (2008) peker på at graden av brukerinvolvering og hvorvidt medvirkningen blir reell, vil variere fra prosjekt til prosjekt hvor premissene blir lagt av de prosjekterende. Kommunikasjonsutfordringer i en medvirkningsprosess kan handle om hvem som er valgt ut til å representere resten av brukerne. Brukerne kan av de prosjekterende oppleves som uregjerlige og urealistiske når det kommer til hva de tror er mulig å oppnå gjennom medvirkningen, derfor ønsker de som leder prosjektet gjerne å ha en disiplinert brukerrepresentant som taler på vegne av en brukergruppe. Noen brukerrepresentanter gjør mer ut av seg enn andre og kan da oppnå større grad av påvirknings og gjennomslag for sine innspill. Når brukerne jobber i samme

retning og har en felles forståelse av rammene for prosjektet vil de prosjekterende se brukergruppen som en ressurs i byggeprosjektet (Bye, 2008).

Arge (2008) fremhever i sin prosjektrapport viktigheten av å ha en kontinuerlig dialog og diskusjon mellom prosjekteier og brukerne som en viktig faktor i prosjektutviklingen, og hvor det viktige målet i et brukerperspektiv er hvordan bygget fungerer i bruk. I et bærekraftig perspektiv ivaretar bygget hvordan det fungerer for allmenheten, eksempelvis lavt energiforbruk og universell utforming. Hvor vellykkete prosjekter blir, avhenger av hva brukeren er opptatt av at bygningen bør ha. For at en brukergruppe skal kunne stå like sterkt, eller oppnå samme "makt" som de profesjonelle aktørene i prosjektet, kan det være en fordel at brukerne danner en brukergruppe med engasjement for aktiv medvirkning (Arge,2008). Paulsen (2018) skriver i sin artikkel om fremtidens skolebygg og fleksible løsninger gjennom samtale med flere nordiske arkitekter, som Leif Daniel Houck og finske Riina Palva. Arkitektene har alle erfaring med å bygge skoler uten tradisjonelle klasserom, og er enige om at arkitektur og pedagogikk må henge sammen. Dialog med brukerne allerede fra begynnelsen og underveis, er viktig for at brukerne skal føle eierskap til bygget. Arkitekt Houck fremhever behovet for kontinuerlig dialog med brukerne (Paulsen, 2018). Thoring (2019) viser til en "verktøykasse" som kan brukes i utarbeidelsen av kreative rom med brukerne. Thoring definerer i sin oppgave kreative rom som et paraplybegrep for forskjellige former for kreative aktiviteter relatert til design og innovative prosesser, som idèmyldring, prototypeutvikling, skissing og det å presentere. Disse aktivitetene anser jeg som nærliggende innenfor kunst- og håndverksroms aktiviteter. Hun beskriver hvordan en kan gå frem og iverksette workshops på tvers av involverte parter i konseptfasen.

The toolkit consists of three elements: (1) inspirational cards with 49 abstracted design patterns and pictures of exemplary spaces, (2) several canvases for determining spatial configurations on (adaptable) floorplans, and (3) a set of trigger questions to prompt users to question and reconsider their spatial requirements. (Thoring, 2019, s.16)

Dette verktøysettet for brukermedvirkning inneholder tre elementer; inspirasjonskort med abstrakte designmønstre og bilder av eksempler på rom. Flere lerreter(plakater) hvor en kan sette opp forslag for behov som må tilfredstilles innenfor planløsning av det Thoring kaller kreative rom, og til sist spørsmål som legger opp til refleksjon rundt brukernes krav til rommene (Thoring, 2019).

Ved gjennomsyn av flere skolebehovsplaner og funksjons- og arealprogram (Bergen (2021); Oslo (2022); Tromsø kommune (2020); Bodø (2018); Trondheim (2022), m. fl.) synliggjøres brukermedvirkning som en sentral del i planprosesser for skolebygg, med et mål om at eksisterende og fremtidige læreplaner kan etterfølges. En utfordring som peker seg ut, er at de involverte aktørene i

prosessen har ulik forventning og syn på hvordan medvirkning bør foregå. Likevel er flertallet enig i at brukerne tidlig må få ta del i prosessen. I en planprosess for nye skolebygg har ofte brukerne en opplevelse av at de kommer for sent inn i prosessen til å kunne påvirke romutforming, både når det gjelder harde og myke funksjoner (Coffey et al., 2015; Lefdal, 2016; Arge, 2008). Nøkkelord og fellesnevnerne i denne masteroppgavens tekst og undersøkelsesmateriale (Bye, 2008; Nielsen, 2000, Digranes & Nielsen, 2007; Eikseth, 2017; Gran & Inderberg, 2019 m.fl.) gir en retning eller tydeliggjøring av det at "alle" er enige om at brukerne må tidlig inn i byggeprosessen. På tross av de gode intensjonene i rammeverk og brukervedvirkningsrutiner i byggeprosesser, ser det ikke ut til at en kommer videre ei heller at det skjer den endringen brukerne ønsker.

3. Metode og forskningsstrategi

I dette kapittelet presenteres oppgavens vitenskapelige ståsted; kritisk realisme og hvordan den bidrar til å belyse funn og drøftinger fra intervjuene. Videre redegjøres det for metodisk tilnærming til oppgavens tema, og intervju som metode. Sett opp mot problemstillingen *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukervedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?* og tema for masteroppgaven, er kvalitativ metode en egnet metode. Metoden tar utgangspunkt i halvstrukturerte intervjuer, tolking og bruk av relevante respondenter og informanter. Intervjuene ble gjennomført både muntlig og skriftlig, for å innhente empiri til min oppgaveintervjuer. I den sammenheng er litteratur som omhandler forskningsmetoder og kvalitativ metode brukt (Jacobsen, 2015; Gleiss & Sæther, 2021). En kvantitativ studie gir rom for å samle og analysere en stor mengde innsamlet data innenfor hvert utvalgs situasjon og ståsted i forhold til emnet som studeres. Likheter og forskjeller kan da sammenlignes og støtte litteratur på feltet. Forskjellen mellom begrepene respondent og informant er at en respondent selv har opplevd det som undersøkes mens en informant har god kunnskap om det (Jacobsen, 2015). I undersøkelsen er eksempelvis da kunst- og håndverkslærerne og skolelederen respondenter, mens kommunal brukerkoordinator og prosjektlederne er informanter. Brukerne representerte to forskjellige skoler. Brukerkoordinator og prosjektlederne uttalte seg generelt om brukervedvirkningsprosesser i utforming av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg. For å synliggjøre i teksten at rollen som forsker er et sentralt forskningsinstrument, brukes jeg-form (Gleiss & Sæther, 2021).

3.1. Vitenskapelig teori og ståsted – kritisk realisme

Ifølge kritisk realisme eksisterer en virkelighet uavhengig av vår kunnskap eller begreper om den. Denne virkeligheten kan studeres, analyseres, bedømmes og forbedres. Kritiske realister hevder at vår bakgrunn og forforståelse vil prege vår kunnskap om virkeligheten og som innebærer at den er sosialt konstruert (Danermark et al., 2003). Den engelske filosofen Roy Bhaskar regnes som den kritiske realismens grunnlegger og han har utviklet mye av det filosofiske tankesettet (Danermark et al., 2003). Kritisk realisme omtales gjerne som en motreaksjon på positivistiske og postmodernistiske retninger innen forskning.

Kritisk realisme opererer med mange begreper, noen av dem er kompliserte som kan være utfordrende å få et grep om. For denne masteroppgaven trekker jeg ut de begreper jeg finner relevante. Jakobsen (2021) forklarer vår kunnskap om verden slik den *er*, uavhengig av vår kunnskap om den, som tilsvarer Danermark et al.s (2003) *virkelighet*. Innen forskning er ontologi et mye brukt begrep, det kan kort forklares med at ting og objekter i verden/virkeligheten er sånn de er, uavhengig av hva vi mener om dem. Disse tingene og objektene er heller ikke avhengig av at det finnes teori om dem (Jakobsen, 2021). Vår kunnskap om verden/virkeligheten (ontologi) kaller kritiske realister den *intransitive dimensjon*. Den kunnskap, teori og forskning vi lager om verden/virkeligheten (epistemologisk perspektiv), kaller kritiske realister den *transitive dimensjonen*. Kritisk realisme mener at vår kunnskap om virkeligheten og verden, alltid kan forbedres (Jakobsen, 2021, Næss, 2012). Epistemologi, kan kort forklares som teorier, modeller og forklaringer om objekter og ting i verden/virkeligheten (Jakobsen, 2021). Kritisk realisme skiller seg fra andre former for realisme gjennom påstanden (tesen) om at virkeligheten består av tre domener. Det første domenet kalles det empiriske domene og består av våre erfaringer og observasjoner. Sett opp mot denne masteroppgaven tilsvarer det for eksempel hvordan brukerne og andre aktører i en byggeprosess erfarer medvirkningsprosessen, og hvordan de observerer at brukervedvirkning praktiseres. Deretter har vi det faktiske domene, som består av alle fenomener og begivenheter som skjer uansett om de blir erfart eller ei. Fenomenene vil i masteroppgaven tre frem i intervjuene, der utvalget beskriver sin erfaring med brukervedvirkning. Det siste og tredje domenet er det virkelige domene, de ikke-direkte observerbare strukturer og mekanismer (Buch-Hansen & Nielsen, 2014). I drøftingsdelen i denne masteroppgaven vil det virkelige domenet være å peke på årsaksforklaringer og eventuelle sammenhenger. Kritisk realisme har interesse for helheter og sammenheng. Gjennom å stille undersøkende spørsmål kan man få frem velbegrunnede antagelser om verden/virkeligheten, og hvor det innen kritisk realisme vil være mulig å skille mellom troverdige og ikke-troverdige uttalelser (Næss, 2012). Tverrfaglighet er en viktig del i kritisk realisme, hvor tverrfagligheten er med på å

belyse noe fra forskjellige perspektiver og støtter da opp under kritiske studier (Alvesson & Sköldberg, 2008). Næss (2012) skriver om kritisk realisme og byplanlegging, der blant annet områdene byggenes utforming og offentlig planlegging undersøkes. Områdene er med på å forme de fysiske omgivelsene som mennesker og miljø blir påvirket av. I denne sammenheng er det viktig at planleggere vurderer ulike virkemidlers konsekvenser. Næss (2012) skriver at kunnskapen som er spesiell for arbeidet med planlegging, er at det kan sees som en samling av fagfolk med forskjellig fagbakgrunn (disipliner). Disse ulike disiplinene arbeider på tvers for å finne løsninger på problemstillinger i en planprosess. Det handler om å undersøke for å avsløre eventuelle underliggende årsaksforklaringer, at det vi erfarer ikke gir hele bildet: *“Vores erfaringer og spontane forestillinger på det empiriske domæne afspejler ikke nødvendigvis hvordan tingene faktisk og virkeligt hænger sammen: Skindet bedrar!”* (Buch-Hansen & Nielsen, 2014, s.25). Ifølge kritiske realister inneholder virkeligheten komplekse objekter hvor deres strukturer gir dem kausale potensialer, som vil si evnen til å virke på bestemte måter og hvordan objekter mottar bestemte påvirkninger (Buch-Hansen & Nielsen, 2014). For å forklare kausale potensialer kan et eksempel fra undersøkelsesområdet brukermidvirkning brukes; brukeren er en aktør, som besitter for eksempel en erfaringsbasert kunnskap om skolebygg. Sammen med personens væremåte (kausale potensialer), avgjør potensialene i hvilken grad brukeren mottar påvirkning. For eksempel at arkitekten presenterer sin bestilling for brukeren, og i hvilken grad brukeren klarer å formidle sitt svar på bestillingen og i hvilken grad brukeren klarer å påvirke. Det samme vil gjelde motsatt vei, at eksempelvis arkitekten eller entreprenøren (aktører) sitter med en kunnskap (kausalt potensiale) om byggeprosess og tidslinje. Byggeprosess og tidslinje viser blant annet når brukermidvirkning skal foregå, og de vet hva de ønsker av informasjon om på et gitt tidspunkt. Det er ikke alltid arkitekt og entreprenør klarer å sette seg inn i hva brukeren (aktør) trenger av kunnskap, for å bidra konstruktivt inn og hvor konsekvensen blir at potensialet hos brukeren kan bli uforløst eller kanskje mangelfullt. Relasjonen mellom årsaksbestemte (kausale) potensialer og ulike aktører og deres kausale potensialer, her forstått som at aktørene tar ulike valg og handler ut ifra sine perspektiver. Innenfor kritisk realisme argumenteres det for at underliggende strukturer og mekanismer er ordnet på en bestemt måte og at de er hierarkisk nivådelt, hvor det er en løpende diskusjon rundt visse nivåers innbyrdes plassering i dette hierarkiet. Det øverste nivået er det sosiale nivå bestående av et aktør- og et strukturnivå. I min undersøkelse kan dette kanskje enkelt sees som at mennesker må kommuniserer for å få informasjon. De må forstå bakgrunnen for behov og ønsker, og dermed må de grunnleggende fysiske nederste nivå være på plass for å kunne formidle hva de tenker om en byggeprosess, både som bruker og eksempelvis arkitekten. Den primære oppgaven for kritiske realister å identifisere de underliggende strukturer og mekanismer som forårsaker fenomener (Buch-Hansen & Nielsen, 2014). Et slikt fenomen kan i undersøkelsesområdet som omhandler

brukermedvirkning, være brukernes opplevelse av å ikke bli hørt og at de kommer for sent inn i prosessen (Eikseth, 2017). Innenfor fenomenologi er fokus gjerne rettet mot det folk oppfatter at noe er. Det handler om interessen for beskrivelser av fenomener i verden/virkeligheten ut ifra enkeltpersoners egne opplevelser og perspektiver (Brinkmann & Kvale, 2009). Sånn sett kommer “den ytre verden” i bakgrunnen innenfor fenomenologien, i motsetning til i den kritiske realismen som har sin styrke i nettopp erkjennelsen av den ytre verden/virkelighet (Buch-Hansen & Nielsen, 2014).

Når jeg søker etter årsakssammenhenger som kan si noe om hvorfor brukermedvirkning i utforming av kunst- og håndverksrom oppleves utfordrende, er min hensikt mer orientert mot å se etter mulige sammenhenger. Innledningsvis nevnes det i kapittel 1 at inntrykket av at brukermedvirkning i en plan- og byggeprosess er utfordrende, både ut ifra egen erfaring som brukerrepresentant, gjennom kunst- og håndverksnettverket, i artikler og forskning. En synliggjøring av sammenhenger kan bidra til å skape prosessendring. Å bygge en ny skole er en komplisert prosess hvor mange aktører fra forskjellige fag må samhandle i større og mindre grad, denne tverrfagligheten kan være utfordrende på mange vis. Fra en brukers perspektiv vil det ofte være å tre inn i en ny og ukjent situasjon. Siden kritisk realismes sammensatte forståelse setter søkelys på relasjoner, vekselvirkning og dynamikk mellom de forskjellige (dualismer) aktører og strukturer (Buch-Hansen & Nielsen, 2014), passer dette tankesettet til oppgaven. De sosiale strukturene settes sammen av de forskjellige posisjoner i en byggeprosess, hvor de forskjellige aktørene inntar en posisjon. Til disse strukturelle posisjonene er det tilhørende interesser, ressurser, begrensninger og en type makt. En aktør, som for eksempel en entreprenør, inntar en strukturell posisjon som medfører at vedkommende vil handle på bestemte måter i møtet med være seg en brukerrepresentant, eller en arkitekt. Denne strukturelle posisjonen kan virke muliggjørende eller begrensende, i hvordan entreprenøren møter brukeren eller arkitekten med sin presentasjon av en bestilling inn i byggeprosessen. Entreprenøren som aktør, styres også av overordnede strukturer som; politiske føringer, byggeplan, økonomi og for eksempel bestillers byggeprosesskultur. Disse elementene kan medføre strukturelle konsekvenser som entreprenøren ikke hadde forutsett. Aktører innen kritisk realisme forstås som individer eller grupper av individer, og strukturer forstås som den sammenheng aktørene inngår i. Spørsmål kritiske realister stiller, er om vi mennesker kan bestemme over skjebnen eller om den er forhåndsbestemt ut ifra faktorer vi ikke har innflytelse på (Buch-Hansen & Nielsen, 2014). Overført til denne oppgavens tema som omhandler brukermedvirkning i nye skolebygg, kan brukergruppen defineres som en av mange aktører inn i byggeprosjektet. I samfunnsvitenskapen er det snakk om dualismer, som kan forstås som motsetninger mellom to grunnleggende forskjellige ting. Eksempelvis kan en dualisme være en motsetning mellom henholdsvis naturalisme og anti-naturalisme. Her kan en reduksjonistisk

tankegang, som kan forklares med et eksempel fra masteroppgaven; motsetningen (dualismen) *aktør* og *struktur*, i forhold til hva som styrer hva, brukes. Altså at man kan la den ene motsetningen få hele fokuset, og hvor den andre motsetningen blir helt passiv. Satt på spissen vil brukeraktøren kunne si at skolebygget ble utformet slik det ble, fordi de profesjonelle aktørene avgjorde og tok beslutningene. På den annen side vil de som mener strukturene styrer prosessene, si det er brukerne som styrte og avgjorde prosjektets prosesser. I Buch-Hansen & Nielsen (2014) henviser de til Bhaskar som setter søkelys på samspillet mellom aktører og strukturer over tid, hvor samspillet mellom aktører og struktur vil på hvilket som helst kunne støte på strukturelle betingelser (et objekt/fenomen). Et eksempel på en slik betingelse kan være for eksempel inflasjon, noe som vil berøre kostnadsrammer i et prosjekt. Buch-Hansen og Nielsen (2014) refererer til Archer (1995, s. 196) når de beskriver tre dynamikker som påvirker samspill mellom aktører og strukturer. En *strukturell betingelse* kan ligge i aktørers rolle, og hvor rollen krever at aktøren må forholde seg til posisjonens regler, plikter og oppgaver. Sosiale strukturer blir da de forskjellige aktørenes roller, som hver har sine begrensninger, ressurser og maktposisjoner. Disse kvalitetene påvirker hvordan aktørene utfører rollen sin, som kan skape muligheter eller begrensninger i sosiale aktiviteter. Samspillet mellom de forskjellige aktørene skaper da den andre dynamikken *sosial interaksjon*. Her referer Buch-Hansen og Nielsen (2014) igjen til Bhaskar (1994, s. 91-100) hvor dette medvirker til den tredje dynamikken som kalles *strukturell utvikling*. Det handler om en gjenskaping eller omdanning av eksisterende struktur (Buch-Hansen & Nielsen (2014)).

3.2. Kvalitativ metode

Ifølge Gleiss og Sæther (2021), og blant andre Brinkmann og Kvale (2009), Krumsvik (2015), er styrkene ved kvalitativ metode en fleksibilitet og åpenhet som gir større muligheter til å undersøke spørsmål som intervjuer ikke hadde sett for seg i forkant. Denne formen for metode lar perspektivene til den som blir intervjuet styre utviklingen av kunnskap. Valg av metodisk tilnærming er basert på ønsket om en utforskende tilnærming som gir mulighet til å følge opp interessante spor som dukker opp underveis. Denne metoden er i tråd med kritisk realismes metodologi. Den kvalitative metoden er hensiktsmessig når det er uklar forhåndskunnskap om temaet og hensikten er å forstå, ikke forklare. Informanten kan i stor grad selv styre hvordan spørsmål besvares, hvordan informant forstår og tolker spørsmålene. Opplysninger innhentes for første gang gjennom intervju, som utgjør undersøkelsens primærdata (Jacobsen, 2015). For å undersøke oppgavens tematikk benyttes kvalitative metode gjennom intervju og nettbasert spørreundersøkelse som analyseres og drøftes. hvor spørsmålene som stilles er noenlunde likt formulert overfor de forskjellige i utvalget mitt. Dette for i større grad kunne sammenligne og se likheter og ulikheter i svarene de gir. Valg om

en fullt anonymisert undersøkelse var bakgrunnen for denne studien, kjennetegnet av at den ikke er så tidkrevende som kvantitative studier. Den egner seg når en ønsker å få frem en dypere forståelse og den kan gi en utfyllende beskrivelse av temaet som undersøkes, som igjen kan utvikle ny forståelse. Metoden gir rom for å stille spørsmål ved eksisterende teoretiske forhold og utforske nye (Jacobsen, 2015). Krumsvik (2015) viser til at det ikke er sikkert man finner et svar gjennom å bruke kvalitativ metode, men den er godt egnet fordi den gir en forståelse av et fenomen, hvor fenomen i denne sammenheng handler om brukermedvirkningsprosesser i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg og med søkelys på kunst- og håndverksrommet, hvor hensikten er å forstå gjennom en åpen tilnærming. Ut ifra forskningsdesignet forskeren legger opp til og hvordan tolkningsmulighetene formidles i forskningsprosessen, må forskningsdataen tolkes bevisst og reflektert. Kvalitativ metode gir et bilde av problemet, formen blir til underveis i prosessen og selve analysen blir utforskende (Alvesson, & Sköldberg, 2008). Ulempen med en kvalitativ metode er at den er ressurskrevende på flere måter. Selv om det er et lite utvalg man bruker i undersøkelsen, krever hvert intervju lang tid og i etterkant må intervjuene transkriberes. Jo mer åpne spørsmål man stiller i intervjuet, jo rikere og mer varierte svar vil man få. Dette medfører at det tar tid å orientere seg i resultatene og det tar lenger tid å finne strukturer og mønstre i tolkningsarbeidet. Det vil være utfordrende å generalisere og derfor vil de ofte ha problemer med ekstern gyldighet. Noen ganger kan det være utfordrende for forskeren å innta en objektiv relasjon til utvalget sitt, noe som kan påvirke svarene man får. Indirekte kan resultatene påvirkes av forskerens kunnskap og forhold til feltet, eller det motsatte; manglende kunnskap og nærhet til feltet. Mulighetsrommet i metoden kan medføre at forskeren kan oppleve at man aldri føler seg ferdig, at det stadig kan dukke opp ny informasjon (Jacobsen, 2015).

Kvalitative undersøkelser har som mål å ha hovedfokus på et begrenset antall intervjuobjekters forskjellige perspektiver, deres opplevelser og fortolkninger av disse opplevelsene. Motsatt har vi kvantitativ metode som søker å generalisere et rikt antall individers perspektiver og hvordan disse forskjellige fenomener som studeres kan ha sammenheng. I begge metodene er det et mål om å belyse en spesifikk problemstilling. Fordelen med en kvantitativ metode er at den er standardisert. Resultatene kan lett sammenlignes, brukes statistisk, grupperes og fordi dataen er strukturert på forhånd, vil strukturen i analysen i stor grad være gitt. Den kjennetegnes og av at den gir en klar beskrivelse av resultatet og sammenhenger blir tydelige, og det kan være en fordel at formen bevarer en kritisk avstand til de som undersøkes. Samtidig kan det være en ulempe at denne type undersøkelser kan virke overfladiske, fordi de er laget for å nå ut til mange enheter. Individuelle variasjoner og dybde vil ikke fremkomme. Man får det man spør om (Jacobsen, 2015). Fordi kvalitativ metode krever mye tid, er antall intervjuobjekter begrenset til seks stykker. På grunn av omfattende informasjon i intervjuene kan det være utfordrende å tolke, fordi det er intervjuobjektene egen

tolkning av den sosiale virkelighet og oppfatning av sosiale fenomener (Alvesson, & Sköldberg, 2008). Det kan i kvalitativ metode være en utfordring å sikre total anonymisert data, siden kvalitativ forskning baseres på få forskningsdeltagere. For at det ikke skal være praktisk mulig å identifisere enkeltpersoner og kommunen det refereres til i undersøkelsen er tiltak som garanterer utvalget anonymitet (Jacobsen, 2015) gjort gjennom å bruke en kjønnsnøytral benevnelse (hen), i tillegg til at kommune og navn ikke nevnes.

3.3. Reliabilitet og validitet

I en forskningsprosess vil det alltid være en mulighet for svakheter og manglende presisjon. En forsker søker å oppnå relevante resultater som er til å stole på. Metodevalg stiller kritiske spørsmål til valg som gjøres, og hvilke konsekvenser valgene vil kunne medføre. Forskingen skal kunne fremskaffe empiri som sier noe om virkeligheten utenfor forskerrollen. Noen resultater vil kunne være mer sanne enn andre, og det er derfor viktig med kunnskap om forskningsmetoden for å sikre at undersøkelsens resultater er pålitelige og troverdige. I samtykkeskjemaet intervjuobjektene underskriver fremkommer det nok informasjon og kunnskap om undersøkelsen, til at utvalget skal kunne bidra med tryggheten om at personvern samt fordeler og ulemper og hvordan data blir brukt og ivarettatt. Dette bidrar til undersøkelsens pålitelighet, eller reliabilitet (Jacobsen, 2015).

Reliabilitet handler om hvilke data og måten datainnsamlingen er gjort på. Det handler også om hvordan forskeren bearbeider innsamlet data. Bearbeiding av data vil kunne dreie seg om hvordan transkripsjon gjennomføres, med tanke på tegnsetting eller hvordan tenkepauser og tonefall fremkommer i nedskrivningen. Med utgangspunkt i Brinkmann og Kvale (2009) blir transkripsjonens reliabilitet i intervjuforskning sjelden trukket frem. Den kvalitative tilnærmingen er mer fleksibel og tillater i større grad spontanitet og tilpasninger (Christoffersen & Johannessen, 2012). Ved bruk av kilder hentet fra internett er det viktig å ta hensyn til nettsidens kvalitet samt hvorfor nettsiden er opprettet og opphavet, altså hvem står bak nettsiden og er kilden troverdig (Jacobsen, 2015). Det finnes et enormt datamateriale på internett, noe som stiller høye krav til en kritisk tilnærming. I søket etter relevant litteratur ble følgende kanaler benyttet i denne masteroppgaven; Google Scholar, Form Akademisk, Bedre Skole, generelt internettsøk, BIBSYS, Byggforskserien, artikler og publikasjoner.

Validitet kan oversettes med gyldighet, og handler om oppbyggingen av masteroppgaven, hvordan problemstilling blir besvart gjennom valgte metode. Det er også av betydning at forskning og teori blir sett i lys av funn og tolkninger. Dette er med på å definere kvaliteten på masteroppgaven (Gleiss & Sæther, 2021). I arbeidet med validitet og reliabilitet er det viktig å være bevisst på utvalget av

kilder til dataene i sekundærdata. Ulike data brukes for å kontrollere hverandre, og forskjellige data kan støtte eventuelle funn som styrker resultatene i undersøkelsen. Å bruke personkilder som selv har erfart det en intervjuer dem om, kalles førstehåndskilder. Denne type kilder vil gi høyere grad av sikkerhet om at det de forteller er gyldig. En andrehåndskilde vil kunne bære med seg egne fortolkninger i overføring i sin respons. Det er derfor viktig å være kritisk til andrehåndskildene samtidig som det i er foretatt en utsiling av informasjon som forskeren ikke har kontroll på. I noen tilfeller kan det være ønskelig med andrehånds- og tredjehåndskilder, eksempelvis om man ønsker å få frem forskjellige tolkninger av det en undersøker. Offentlig kilder som publiserte rapporter, er tiltenkt et større publikum og hvor avsenderen også spiller en rolle. Er avsenderen av dokumentet en enkeltperson er det lettere å se hvilket synspunkt som fremkommer. Er avsenderen en gruppe kan det derimot rapporten uttrykker et kompromiss eller "minste felles multiplum" (Jacobsen, 2015). Som nevnt i forbindelse med reliabilitetsprosessen er bearbeidingen av innsamlet data og transkripsjon utfordrende. Nedskrevne ord i en transkripsjon kan oppfattes ulikt ut ifra hvilken tegnsetting som er brukt. Å vurdere validitet, altså intervjutranskripsjonens gyldighet, er mer komplisert enn å vurdere reliabiliteten. Dette på bakgrunn av at ingen transkripsjon er mer objektiv enn den andre. Det er derfor viktig at de som intervjues får mulighet til å sitatsjekke undersøkelsen (Brinkmann & Kvale, 2009).

3.4. Beskrivelse av arbeidsprosess

Prosessen startet med å orientere seg i relevant litteratur som artikler, avhandlinger, statlige og kommunale dokumenter om skolebygg, brukermedvirkning og kunst- og håndverksrommet. Denne aktiviteten en pågående prosess. I oppstartsfasen ble et enkelt tankekart skissert opp med oversikt over nettverk som kunne ha en relevans inn i studien, samt mulig problemstilling og litterære kilder. Det var for undersøkelsens del interessant med intervjuobjekter fra kommune- og eiendomssiden i form av to prosjektledere med erfaring for nye skolebygg, og en brukerkoordinator som hadde ansvar for å være kontaktledd mellom skoleeiersiden og bruker. Fra brukersiden var respondentene en skoleleder ved en skole under oppføring og to kunst- og håndverkslærere som har vært med i brukerprosess i oppføring av nytt skolebygg. Skoleleder og lærere er ikke i samme skole. En uformell forespørsel om de kunne tenke seg å delta ble først sendt, der flere av dem uttrykte at de følte seg mer trygge og komfortable ved å være anonyme. Inntrykket var at brukermedvirkning er et tema som opptok dem på forskjellig vis. Før formell utsendelse av forespørsel, måtte spørsmål til intervjuene og samtykkeskjema utformes og sendes til godkjenning hos *Norsk senter for forskningsdata* (NSD). Dette var et omstendelig arbeid og skjemaet ble oppdatert ved et par

anledninger etter godkjenningen kom. Saksbehandler i NSD svarte raskt på spørsmål, for å sikre at undersøkelsen følger retningslinjer for personvern. Anbefaling fra veileder om å prøve å avgrense lengden på intervjuene til ca. 60 minutter, viste seg i praksis å ikke være så enkelt – et par av intervjuene tok nesten to timer. Flere var spesielt engasjerte i temaet brukermedvirkning og hadde mye å fortelle. Kommunikasjon foregikk i OsloMet Office365 SharePoint og muntlig via Zoom. Ut ifra tips fra veileder hadde jeg en uformell samtale med kundeservice i Byggforsk (SINTEF, 2009) etter å ha besøkt nettsiden, for å høre om de hadde oversikt over i hvilken grad datablad for kunst- og håndverksrom blir brukt av eksempelvis arkitekter i forbindelse med nye skolebygg og hvor ofte den blir oppdatert. Før intervjuene var det relevant og viktig å se grundig på regler for digitale lydopptak på OsloMets sider og øve på bruken Diktafonappen for bruk i intervjuene. Det første intervjuet ble transkriberte for hånd og så ført inn i Office365, mens de senere intervjuene ble transkriberte rett inn. Noe som var tidkrevende og upraktisk med appen er at man ikke kunne spole i opptaket. Spørsmålene i undersøkelsen omhandlet når brukeren kom inn i prosessen, om de var flere og hvordan de/den ble valgt, organisering av brukerprosessen og hyppighet i kommunikasjon, om det forelå en modell eller veileder for brukerprosessen, hvordan utvalget oppfatter at brukerinnspill ivaretas og tas hensyn til, hva kunnskap om byggeprosessens innhold har å si i for medvirkning og til slutt hvordan utvalget opplever at rom for kunst og håndverks ivaretas. Disse svarene er interessante å se opp mot teori, artikler, avhandlinger og intensjoner i byggeprosesser og rammeverk. Etter ønske fra intervjuobjektene, ble gjennomføringsmetodene varierende. De to informantene ønsket å svare skriftlig på spørreskjemaet med fordelene at det ikke ble nødvendig å transkribere, noe som tar veldig lang tid. Ulempen er at reaksjoner, kroppsspråk, hørt tonefall og intonasjon ikke kan registreres. Dessuten blir ikke de umiddelbare oppfølgings spørsmålene bli stilt. Til opplysning sa begge seg villige til å svare på oppfølgingsspørsmål i etterkant. Datastøttet intervju kan være egnet i forhold til for eksempel økt mulighet til dialog uavhengig av geografisk avstand og der fysisk nærvær og selve stemmen ikke er essensiell for samtalen, dessuten at den her var i form av skriftlige besvarelser som er meget tidsbesparende siden transkripsjon ikke er nødvendig. Ulempene er at man ikke ser kroppsspråk og hører stemmebruk (Brinkmann & Kvale, 2009). Brukerkoordinator, ønsket intervjuet via Teams. Her var fordelene umiddelbar opplevelse av kroppsspråk, mimikk og stemmebruk. Ulempen er at det er utfordrende å få til øyekontakt og så det rent tekniske med lydopptak og transkripsjonsarbeidet. De to kunst- og håndverkslærerne ønsket å vise frem sin nye skole, hvor fordelene er både trygge omgivelser for den som intervjues, jeg ser kroppsspråk, hører stemmen, ser omgivelsene relevante for oppgavens tema og det gir en god ramme for intervjusituasjonen. Intervjuene ble gjort individuelt, fordi jeg ønsket å søke enkeltindividets holdninger og oppfatninger (Gleiss & Sæther, 2021). En annen løsning kunne vært gruppeintervju. En slik intervjuform kan medføre at dynamikken mellom deltagerne kan gi en annen type informasjon enn individuelle

intervju. Deltagerne vil kunne spille på hverandres erfaringer og utspill som kan gi nye assosiasjoner. Det kunne og være relevant i forhold til hva en gruppe tenker om et tema. Men, siden det kun dreide seg om to respondenter innenfor kategorien kunst- og håndverkslærer, passet det bedre med individuelt intervju. Skolelederen som var brukerrepresentant, ønsket å gjennomføre intervjuet i sitt hjem av praktiske årsaker. For intervjuets del så er det trygge omgivelser for den som intervjues og vi ser hverandres kroppsspråk. (Jacobsen, 2015).

3.5. Om analysen

Analysearbeidet begynte ved å gjentatte ganger lese de forskjellige transkriberte tekstene. Deretter ble det hensiktsmessig å lage en enkel fargekoding av spørsmål opp mot svar, for eksempel at spørsmål 1 fikk fargen gult med tilhørende svar markert i gult, spørsmål 2 fikk fargen grønn også videre. Utvalgte spørsmål med tilhørende svar fra alle intervjuobjektene ble satt inn i en enkel kolonnetabell. Tanken var da å prøve å få en bedre oversikt og kanskje lettere kunne se likheter og ulikheter. I tabellen fikk utvalgene skriftfarge ut ifra hvilken rolle de har i en byggeprosess, for eksempel var kunst- og håndverkslærerens farge rød. Videre ble det søkt etter nøkkelord eller nøkkeltemaer i de forskjellige svarene, som igjen ble markert ved hjelp av utheving, understreking og annen skriftfarge og gjerne felles farge i forhold til nøkkelord/-tema.

3.6. Intervjuene

Flere av intervju spørsmålene i undersøkelsen setter søkelys på intervjuobjektene egne perspektiver og har til hensikt å innhente gyldig og faktisk informasjon, noe som innen hermeneutikken handler om hvordan man tolker tekster og tolkerens forhåndskunnskap om temaet for å forstå hva samtale og tekst betyr (Brinkmann & Kvale, 2009). Målsetningen er å bidra til å øke forståelsen av hvordan byggeprosjekt kan legge til rette for å dekke et mulig behov hos brukerne for mer kunnskap om prosjektets rammer, og avsatt tid til brukermedvirkning hvor deres innspill kan bidra positivt inn i prosjektet. Det intervjuobjektene skal si noe om, er et felt jeg som intervjuer kjenner godt til som tidligere lærer i faget kunst og håndverk og brukerrepresentant. Eventuelle bevisste eller ubevisste forutinntatte idèer og tanker om hva intervjuobjektene vil kunne svare, handler om min forforståelse. Dette kan påvirke hvordan for eksempel spørsmål blir stilt og respons overfor intervjuobjektene svar. Det kan dreie seg om megetsigende bekreftelser i kroppsspråk, bekreftende lyder og det kan være en fare for at ledende oppfølgings spørsmål kan bli stilt. Det er viktig å være seg bevisst og reflektert i egen forforståelse i intervjusituasjon og i oppgavens tolkningsprosesser for å unngå eventuelle misforståelser. Brinkmann og Kvale (2009, s.100) refererer til Gadamer's *Truth and Method* (1975) i sammenheng med at de tar opp forforståelse og fordommer, hvor disse ikke kan

reduseres til metoder og regler for metodene. Personlige ferdigheter og evner vil spille en rolle for produksjon av kunnskap, og Brinkmann og Kvale (2009) skriver at det synes å være et generelt trekk ved mennesker at vi forstår verden ut ifra vår forforståelse av den.

Intervjuobjektene blir bedt om å svare på spørsmål i lys av problemstillingen; *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?* Det er viktig å være bevisst hvordan oppfølgingsspørsmål formuleres for i størst mulig grad å unngå ledende spørsmål, ideelt sett bør en innta et nøytralt kroppsspråk og toneleie. Kroppsspråket og toneleie kan ubevisst påvirke intervjuobjektets tanker rundt temaet og kanskje blir svarene da annerledes enn de i utgangspunktet ville gi. I tolkning av svarene fra prosjektlederne, som har en annen innfallsvinkel til brukere og brukermedvirkning enn brukerne selv, kan sannsynligheten være stor for at prosjektlederne i sin rolle vil ha en annerledes tolkning av brukermedvirkningsprosessen. I intervjuet med brukerkoordinatoren fra skoleeiersiden, vil muligens både brukerkoordinator og mine tolkninger og oppfattelse av brukermedvirkningsprosessen sammenfalle på enkelte områder. Begrunnet med vår erfaring med å representere fremtidige brukere av nye skolebygg. Dette kan føre til en større grad av dialog å gi mindre preg av intervju. Svarene fra intervjuene sammenlignes og belyses gjennom nøkkelord eller nøkkeltemaer og teori. Tolkninger av materialet leder ut i en konklusjon som kan gi et realistisk bilde av situasjonen rundt brukermedvirkning og årsaksforklaringer som styrer den. Med utgangspunkt i individuelle og semistrukturerte intervjuer som er formulert på forhånd, stilles spørsmålene på samme måte, men rekkefølgen de stilles kan variere. I tillegg kan det oppstå det behov for å stille oppfølgingsspørsmål ut ifra hvilke svar intervjuobjektet gir. Denne type intervjuer gjør at de ulike intervjuene lar seg sammenligne, lik som i strukturerte intervju som er strammere i formen. Den ustrukturerte intervjuformen styres i større grad av intervjuobjektens samtaleønsker (Gleiss & Sæther, 2021). Gjennomføringen av intervjuene i undersøkelsen blir ut ifra intervjuobjektens ønsker holdt henholdsvis på Teams, på en skole, i et hjem og svar pr. e-post. Intervju gjennomført på Teams kan være hensiktsmessig, fordi det kan være med på å gi en god trygg ramme for samtalen. Ulempen er muligheten for distraksjoner (Jacobsen, 2015). I rollen som kunst- og håndverkslærer og intervjuer, kan de to kunst- og håndverkslærerne i utvalget oppleve en større grad av nærhet til intervjuer, som igjen kan være en fordel da det kan skape åpenhet. Samtidig kan det være en ulempe fordi nærheten kan medføre at intervjuer blir "låst" av det som undersøkes, som kan medføre at en kan få mindre grad av kritisk refleksjon (Jacobsen, 2015). Skriftlige svar var for prosjektlederne i utvalget gunstig tidsmessig og at det kan gi rom for ro til refleksjon over spørsmålene. Ulempen er at det ikke blir en reell intervjusituasjon, med liten kontroll over graden av konsentrasjon når spørsmålene besvares (Jacobsen, 2015).

4. Undersøkelsen – Resultater fra analysen av intervjuene

I dette kapittelet presenteres utdrag fra intervjuene med aktører i en plan- og byggeprosess av nye skolebygg. Gjennom analyseprosessen har intervjuobjektene svar blitt tematisert. Relevant innhold trekkes ut fra de forskjellige svarene i utvalget og ses i lys av problemstilling og sammenligning av svar. Hvem av intervjuobjektene som trekkes inn når, avhenger av relevans med utgangspunkt i tematikk. Ut ifra en rikholdig transkriberingstekst skaper det mer oversikt å trekke ut relevante svar og sile ut det som oppleve viktig i forhold til undersøkelsen, såkalte nøkkelord eller nøkkeltema (ref. avsnitt 3.2). I intervjuets gang kommer det inn en del informasjon som ikke alltid ikke er relevant for selve undersøkelsen, men som likevel er viktig når intervjuet foregår. Seks intervjuobjekter som er aktører i en plan- og byggeprosess med sine perspektiver (tabell 1):

Utvalg	Aktør	Rolle i et byggeprosjekt	
Informant 1	Ansatt i Eiendomsavdeling i kommunen	Brukerkoordinator	Arkitekt med ansvar for å være bindeledd mellom prosjektet og skolens brukerrepresentant, og skaffe til veie kyndige rådgivere inn ved behov for brukerne
Respondent 2	Kunst- og håndverkslærer	Bruker 1	Vært med fra tidligfase/konseptfase av nytt skolebygg og tatt i bruk nytt skolebygg; to brukermøter for spesialrom
Respondent 3	Kunst- og håndverkslærer	Bruker 2	Vært med fra tidligfase/konseptfase av nytt skolebygg og tatt i bruk nytt skolebygg; to brukermøter for spesialrom
Respondent 4	Skoleleder	Brukerrepresentant	Nyansatt i forprosjektfase av nytt skolebygg, enda ikke ferdigstilt; ukentlige brukermøter
Informant 5	Ansatt i Eiendomsavdeling i kommunen	Prosjektleder 1	Utvikling av prosjekter helt fra tomtestadiet til ferdig utviklet formålsbygg
Informant 6	Ansatt i Eiendomsavdeling i kommunen	Prosjektleder 2	Utvikling av prosjekter helt fra tomtestadiet til ferdig utviklet formålsbygg

Tabell 1 gir en kort oversikt over det anonymiserte utvalget og deres roller inn i et byggeprosjekt av et nytt skolebygg, kolonnen Utvalg viser benevnelsene som vil bli brukt i henvisninger

4.1. Brukermedvirkning – Prioritering av kunst- og håndverksrom

Det er hensiktsmessig å se på hva intervjuobjektene sier om en eventuell modell for brukermedvirkning og hva den eventuelt beskriver. Herunder kommer også i hvilken grad, og hvordan skoleeier og prosjektet involverer fagkompetente personer i en brukermedvirkningsprosess i utforming av kunst- og håndverksrom. Alle intervjuobjektene ble spurt om de opplevde at det lå en modell til grunn for brukermedvirkning, og om kunst- og håndverkslærere ble involvert i arbeidet med utforming av kunst- og håndverksrom. I tillegg ble de bedt om å utdype om brukeren stod alene i prosessen eller om det var flere, om brukeren hadde oversikt over hvor ofte de skulle involveres, og om det var noe form for føringer på hvordan kommunikasjon skulle foregå og hvor ofte. Brukerrepresentanten kom sent inn i plan- og byggeprosessen fordi skolen som skulle bygges var en nyetablering, og hen ble ansatt da arkitektkonkurransen var over og forprosjektfasen var i gang. Hen opplever seg likevel godt ivaretatt og at det er en god plan for kommunikasjon. Prosjektleder 2 uttaler i sammenheng med brukermedvirkning «*Ingen prosjekt er likt, og det finnes ingen fasit på hvordan man skal ha en slik prosess, men det å la alle bli hørt er viktig*». Verken Bruker 1, Bruker 2 eller Brukerrepresentanten følte seg alene i prosessen. Bruker 1 og 2 opplevde å få jevnlig informasjon om plan- og byggeprosessen fra skolens ledelse og utnevnte brukergruppe. Bruker 1 og 2 ble trukket inn kun et par ganger som brukerekspert i forhold til det som handlet om kunst- og håndverksrom. På spørsmål om prosjektlederne i kommunen har en medvirkningsmodell de følger i byggeprosjekter av nye skoler, svarer Prosjektleder 1 at behovene ved hvert enkelt skoleprosjekt vil gi føringer for når brukerne skal komme inn i de ulike fasene. Føringene kommer fra grunnskoleavdelingen, som har utformet en kravspesifikasjon sammen med brukere eller representanter for disse. Deretter vil det melde seg et behov i planprosessen hvor brukere må inn for å komme med innspill for at avklaringer skal kunne gjøres. Prosjektleder 1 opplever dette som en krevende prosess som synliggjør at brukerne prøver å få inn mest mulig av sine ønsker, men gjerne da med en manglende kunnskap om budsjetttrammene. I Prosjektleder 2 har i sitt prosjekt hatt en matrise for brukermedvirkning. Prosjektleder 2 uttaler at, hvordan brukermedvirkningsmodellen er, vil variere fra prosjekt til prosjekt og ut ifra hvem som er prosjektleder. Dette bekreftes av både Brukerkoordinator, Brukerrepresentant, Prosjektleder 1 og 2.

Mitt inntrykk er at hvis prosessene i stor grad styres av ingeniører og økonomer blir problemstillingene knyttet til skolebygg og spesialrom veldig forenklet og endimensjonale, med størst fokus på fremdrift og (kortsiktig) økonomi, og det er mindre forståelse for kompleksiteten og betydningen av brukerperspektivet. (Brukerkoordinator)

Brukerkoordinator sin rolle var å ivareta brukerbehov inn mot eiendom og prosjektet, med en spesiell rolle for å kvalitetssikre det pedagogiske perspektivet og brukerperspektivet. Hen opplever at grad av brukermedvirkning og gjennomføringsmodell i stor grad varierer etter hvilken type entreprisemodell kommunen velger. Brukerkoordinator ser at arkitekten ofte er den som bringer inn forståelse for brukeren og som ivaretar kompleksiteten. Utfordringen for arkitekten er prosjektets rammer og føringer. Ifølge Brukerkoordinator har kommunen en overordnet modell som sier noe om roller og at det skal være brukermedvirkning, men den er vag på hvordan dette skal gjennomføres i praksis. Brukerkoordinator tenker at det ville vært en fordel om kommunens skoleadministrasjon satte enda tydeligere krav til funksjonalitet for å sikre gode og fremtidsrettede rammer for elever, lærere og lokalsamfunn. Hen oppfattet det slik at eiendomsavdelingen får for stor definisjonsmakt i forhold til skoleadministrasjonen i prosessene. Brukerkoordinator opplever at grad av brukermedvirkning avhenger av hvilken holdning en prosjektleder har til dette. Ofte leier kommunen inn eksterne prosjektledere som har med seg sin kultur inn i prosjektet, hvor de kanskje ikke alltid har den fulle innsikt i kommunens kultur for hvordan prosjekt gjennomføres;

(...) og det er en ganske viktig opplysning. Fordi det gjør jo at, de tar jo med seg sine vaner og sine, hva skal jeg si: metoder, og det er jo ikke nødvendigvis sånn at de får en systematisk opplæring på hvordan vi gjør det i kommunen. (Brukerkoordinator)

Brukerrepresentant bekrefter i intervjuet at kommunen i skolebyggprosjektet hen er med i også har en ekstern prosjektleder: *"(...) det er hans firma sin modell og (...) det ser ut som det er en form de jobber etter (...) Så et system som er veldig ingeniørpreget"*. (Brukerrepresentant). Brukerrepresentant roser samtidig prosjektlederen for veldig nøye, god struktur og kommunikasjonsrutine. Hen opplever å bli involvert gjennom ukentlige møter, grundig informasjon og tilgang til denne. I tillegg spilte skoleeiers egen Brukerkoordinator en svært viktig rolle med tanke på å kunne gi gode forklaringer, innsikt og kunnskap for å kunne bidra inn som brukerrepresentant: *"Så det å ha en kompetent og en kommunikativ person i den rollen, det var kjempeviktig"*. (Brukerrepresentant). På spørsmål om hvorfor brukerne ofte opplever at de kommer for sent inn i byggeprosjekter, er svaret fra prosjektleder Prosjektleder 1: *"(...) Prosjektledelsen er ikke klar over at bruker skal inn tidlig i prosjektet. Ofte er det nyansatte som jobber med dette"*. Bruker 2 nevnte at de hadde blitt involvert i tidligfase gjennom plenums møte på skolen, men at de da ikke fullt ut forstod at det var en del av medvirkningen. På spørsmål om kommunen organiserer alle oppdrag etter noenlunde samme prosjektmodell eller om det varierer fra gang til gang, svarer Prosjektleder 2: *"Dette vil jeg tro varierer fra prosjekt til prosjekt avhengig av hvem som er prosjektleder. Kommunen har ikke så spesifikke retningslinjer dessverre"*. Ut ifra disse uttalelsene fra aktørene som representerer skoleeier

og kommunen, synliggjøres at de alle ønsker seg klarere retningslinjer og føringer for brukermedvirkning når nye skolebygg skal planlegges og bygges. Både Brukerkoordinator og Prosjektleder 1 kunne i intervjuene fortelle at kommunen var i oppstart av å begynne arbeidet med å utforme en standard for nye skolebygg og brukermedvirkning.

I utarbeidelse av spørsmål til undersøkelsen hadde jeg en tanke at kunst- og håndverksrom ikke blir prioritert og ivaretatt godt nok i nye skolebygg. Dette på bakgrunn av at det er rom som krever dyrt inventar og utstyr. Dette var utgangspunkt for at noen av spørsmålene omhandlet nettopp hvordan de forskjellige aktørene opplevde at kunst- og håndverksrom blir prioritert i nye skolebygg. Fra skoleeier- og kommunesiden er inntrykket enstemmig på at disse rommene er av dem som tar lengst tid å planlegge og at det er avgjørende å ha en grundig kravspesifikasjon å forholde seg til. Brukerkoordinator trakk frem et eksempel der prosjektlederen fra eiendomssiden i et av de skoleprosjektene hen jobbet med, var lydhør og la til rette for at brukerne skulle komme med innspill. Ifølge Brukerkoordinators erfaring handler det mye om hvilket system, prosjektmodeller og hvilke handlingsrom man har til å kunne hensynta og imøtekomme til brukernes innspill. Prosjektleder 2 opplever ofte at det som prioriteres kan handle om hvem som taler saken for brukerne og hvem brukerrepresentanten tar med seg inn som fagressurs i medvirkningsmøtene: *“Det at rektor har sterke meninger kan være med å styre bruken av fagressurser i medvirkningen”*. (Prosjektleder 2). I intervjuet med Bruker 2 og Brukerrepresentant støttes Brukerkoordinator og Prosjektleder 2 sine inntrykk av at kunst- og håndverksrom på ingen måte nedprioriteres: *“Ja! De blir prioritert ved at de får godt (...) veldig sofistikert og (...) anvendelig utstyr”*. (Brukerrepresentant). Bruker 2 hadde før hen så de ferdige kunst- og håndverksrommene ikke helt trodd på de tegningene og størrelsen på rommene hen hadde sett, og fortalte på spørsmålet om opplevelsen av om kunst- og håndverksrom var prioritert: *“Kanskje vi ikke skjønnte det? At vi trodde på dem, sant! Så jeg ble veldig overrasket da jeg så hvor stort”*. (Bruker 2). På lik linje bekymrer prosjektledere seg for prosjektets økonomiske rammer, men hvor tidsaspektet og det å holde seg innenfor kravspesifikasjonen som spiller en nøkkelrolle: *“(…) der prosjektledelsen hele tiden må bremse for å ikke få kostnadsoverskridelser”* (Prosjektleder 1) og *“(…) men at det er ikke alltid mulig å oppfylle alle ønsker grunnet andre motvirkende krav, økonomi eller tid”*. (Prosjektleder 2). Motvirkende krav kan eksempelvis handle om at det har vært en utskiftning av brukere, noe som kan medføre omkamper om tidligere avgjørelser som nye brukere kanskje ikke er enige i. Prosjektleder 1 fremhever at spesialrom som kunst- og håndverksrom med alt det skal inneholde krever brukeravklaringer, selv om en eventuell standard skulle være på plass: *“Har også inntrykk av at det er ulikt fra lærer til lærer hvordan undervisningen planlegges, og at det derfor vil være ulikt innhold i rommene også. Derfor vil der fortsatt være behov for en viss brukeravklaringsprosess for faget”*. (Prosjektleder 1).

4.2. Brukerne - hvordan de velges

Brukerkoordinator svarer på spørsmålet om hvordan hen finner den “riktige” brukeren eller rådgiveren, at det er av betydning å finne de som er mer utviklingsorientert, som har et utvidet og strategisk perspektiv på faget. Hen bruker nettverket sitt for å finne frem til aktuelle representanter, hvor nettverket kan bestå i en seksjonsleder som anbefaler andre å ta kontakt med hverandre. Beskrevet i korte trekk og på generelt grunnlag, er det er skoleeier som er ansvarlig for å ansette en brukerrepresentant for skolen. Ofte kan dette være en skoleleder eller hovedvernombud. Ved noen tilfeller er ikke alle lærere ansatt ved en skole, eller de mangler kompetansen som er nødvendig for å medvirke i utforming av spesialrom. Da kan skoleeier finne kyndige representanter på vegne av skolen. Når det allerede er en eksisterende stab, så er det brukerrepresentanten som organiserer hvem hen trekker med i prosessen når. Brukerrepresentanten får godtgjørelse for arbeidet og underskriver på en avtale med føringer for arbeidsoppgavene og ansvarsoppgavene som brukerrepresentant.

4.3. En standard/ veileder - Brukernes kunnskap og innspill

Prosjektleder 1 trekker frem at *når* brukerne må inn i planprosessen fordi avklaringer skal kunne gjøres, opplever Prosjektleder 1 at dette ofte er en utfordrende prosess der brukernes manglende kunnskap om blant annet budsjetttrammene synliggjøres. Prosjektleder 2 sine erfaringer med brukerne som er med i slike medvirkningsprosesser oppleves å ikke ha riktig innstilling eller at de ikke har forstått viktigheten av de innspill de gir eller ikke gir. Det å sikre et godt samarbeid og overføring av innspill inn i prosjektet er viktig, noe som førte til at dette ble et tema for spørsmålene. I tillegg medfører brukerens manglende innsikt i prosesser til at *“Toget går, og er det ikke innspill i riktig tidspunkt kan være at det er for seint”*. (Prosjektleder 2). Brukerkoordinator trekker frem at samarbeid om å finne gode løsninger i forhold til brukers innspill er av vesentlig betydning:

(...) fordi at man må passe på at det ikke blir for mange, ledd å oversette hvis innspillet kunne komme direkte til prosjektet så kunne man sammen, få noen gode (...), planlegge der og da, gode løsninger sammen. Det synes jeg man bør etterstrebe i størst mulig grad. (Brukerkoordinator).

Prosjektleder 1 sier om en standard: *“(...) en standardiseringsmodell med hensikt på å få en mer likhet mellom prosjektene. Dette vil være nyttig for videre arbeide”* i tillegg ser hen at det vil være en fordel for bruker selv om de klarer å standardisere det som er innvendig i skolen. I sammenheng med spørsmål om hva det er relevant at brukerne er med på å bestemme eller få komme med innspill på,

påpekte Bruker 1 inn at ting som gjelder hvilken vei dører åpnes eller plassering av brytere, er ting arkitektens bør tenke på *“.. Ikke fra oss faglærere, for det er jo fast inventar, ikke noe som vi skal kunne se egentlig. Antall kraver og vasker, slamsamler, sluk i gulv ved vasker burde være standard”*. Behovet for en standard for å sikre kunst- og håndverksrom grunnleggende funksjoner etterlyser også Bruker 2 når hen svarer på spørsmålet om noe kunne gjort brukermedvirkningen bedre:

(...) at man ikke behøver å fortelle en arkitekt hvor nøkkelen skal stå! Jeg behøver ikke fortelle en rørlegger at det er lite hensiktsmessig, det tenker jeg at det bør kanskje interiørarkitekten komme inn, da, sant. For jeg kan si at jeg har bruk for syv skap eller fem skap. (Bruker 2)

I forbindelse med spørsmål til Bruker 1 som omhandlet antall medvirkningsmøter hen var med på, trekker brukeren frem at hen i etterkant av de to møtene kom på noe hen burde gitt beskjed om til prosjektet. Dette ble snarlig overbragt skoleledelsen, men det var akkurat for sent. *“(...) at hadde det vært en sånn: Hva er lurt å huske på, ved nybygg!”*. (Bruker 1). Fra Brukerrepresentant bekreftes også behovet for en form for huskeliste eller standard. Dette på bakgrunn av at det er mange ting som skal huskes på: *“Husk dusj, kunstner tidlig inn, administrasjon sentralt plassert altså disse tingene som er viktige for drift da”*. Samtidig uttaler Prosjektleder 2 at alle skolebyggprosjektene er veldig forskjellige og at en felles standard ikke vil fungere ideelt i alle sammenhenger: *“Og noen overordnede planer passer sjelden til alle prosjekter”*.

4.4. Bestilling - Forståelse - Forventning

Prosjektleder 1 bekrefter at en uklar bestilling vil skape forvirring hos brukeren i forhold til forståelsen av hva som egentlig skal bygges. Hen erkjenner også at; på samme måte som prosjektledelsen ikke kjenner til undervisningsmetoder og hvordan en driver skoler, vil ikke brukeren kjenne til byggeprosessen. Det kan tyde på kommunikasjonssvikt mellom enheter som kan skape misforståelser. Prosjektleder 2 medgir at forventningene til brukere muligens ikke blir formidlet godt nok, eller at oppgaven misforstås. Hen konstaterer at kommunikasjon er vanskelig, de som prosjektledere må komme med opplysninger som forstås. Dette blir ofte for generelt og det må settes av tid samtidig som brukerne må være kjent med prosessen. Det er også av betydning at dette blir innført på en god måte i prosjektet, at oppgaven oppfattes og at en har nok tid til å levere i tide.

(...) et moment er at bruker ikke kjenner dette språket til eiendomsverdenen, byggeverden med sin terminologi, roller, prosesser og faser. Det er svært vanskelig å ha oversikt, til og med jeg sliter jo - etter hvert fikk jeg jo mer oversikt. De har sine forestillinger om disse krevende brukerne, det er noe med de to verdenene som man må finne en eller annen felles plattform for å kunne ha en meningsfylt dialog. (Brukerkoordinator)

Bruker 1 og 2 fikk spørsmål om de kunne fortelle om opplevelser og erfaringer som kunst- og håndverkslærer i brukerrepresentantrollen i planlegging av nytt skolebygg. Den ene svarte at de helt i oppstartsfasen hadde fått tilsendt tegninger de skulle se på og gjøre seg noen tanker rundt. De gikk grundig gjennom tegningene som var fra en annen skole og fant det de syntes var bra og det de ikke syntes var bra. Da det ved neste møte viste seg at disse kun hadde vært ment som en trigger, eller inspirasjon, mistet de litt piffen. Når en har full jobb og kanskje til og med studier ved av, er tid dyrebart. *“..... Så på en måte så gikk liksom lufta litt ut av ballongen for det var jo ikke det vi skulle egentlig, ikke sant.. Altså bestille ... vi skjønnte ikke bestillinga”.* (Bruker 2). I den første tiden som brukerrepresentant var spilte Brukerkoordinator, som var en kommunikativ dyktig person, en viktig rolle. å forholde seg til. Brukerrepresentant opplevde at denne personen fungerte som et bindeledd mellom hen og prosjektet. I tillegg var Brukerkoordinator behjelpelig med å forklare det som kunne være vanskelig å forstå i planprosessen og “oversette” de behov brukeren tok opp. Dette for at graden av misforståelser ble redusert. Brukerkoordinator opplever også at rollen som bindeledd avhjelper kommunikasjonsprosesser på en gunstig måte for alle parter. Hen gjenkjenner en hovedproblematikk på feltet som handler om at en fra prosjektsiden er kommet mye lenger i sin modning i prosjektet, enn de brukerne som skal komme med innspill. Brukerne kommer ofte litt på hælen og får for kort til å modne sine behov og tanker, de vet kanskje ikke hva de skal ha eller ønsker. Brukerkoordinator ser også at det er en stor forskjell på kulturen hos de som skal planlegge og klargjøre for utføring av skolebygget. De må ha et klart svar, sånn skal det være og dette har de behov for å få svar på fra brukerne. Brukerkoordinator erfarer at utviklingsorienterte brukere med et utvidet perspektiv på faget med en strategisk tilnærming, er en fordel når behov formidles inn i en plan- og byggeprosess. Dette bekreftes av Brukerrepresentant: *“... formidlingskompetanse, da – i forhold til å få sagt det som trengs på en tydelig måte (...)”.* Prosjektleder 1 trekker frem viktigheten av at brukeren kjenner til skolens plan for undervisning på de aktuelle trinnområdene. Bruker 1 uttaler: *“det var satt en frist på når vi ikke kunne komme med flere ønsker eller nå er det liksom stopp med ønskeprosessen”.* Bruker 2 sier om formidling av behov *“vi sendte jo våre ønsker om nye vasker og bruk og ønsker – jeg tror ikke vi skjønnte at vi egentlig fikk tre store rom, (...)”.* Brukerrepresentant eksemplifiserer en utfordring med brukermedvirkning rundt kunsten, som skulle inn i det nye skolebygget, slik: *“(...) Ja, og det ble godt nok. Vi fikk i hvert fall avverget de store utfordringene da”.*

Alle aktørene i mitt utvalg bekrefter at de ønsker tidlig involvering i utarbeiding av nye skolebygg, hvor Prosjektleder 1 og 2 fremhever at det må skje i god tid før selve kravspesifikasjonen utarbeides. Prosjektleder 2 involverer brukerne først når rommene tegnes i detalj, og ikke i skissefasen. Han begrunner det med at det i skissefasen ikke er ønskelig å involvere for mange, mens det i detaljfasen trekkes brukerne område for område med ulike fag. Prosjektleder 2 ønsker kommunen må bli flinkere til å få med spesielle detaljer i de faglige innspillene inn i kravspesifikasjonen.

4.5. Trygghet – Lytte - Relasjon

Brukerkoordinator erfarer at prosjektledere og prosjektgruppeaktørene har sine forestillinger om "disse krevende" brukerne, og at de to verdenene må finne en felles plattform for å evne å ha en meningsfylt dialog. I intervjuene med Bruker 1, Bruker 2 og Brukerrepresentant stilte jeg spørsmål ved om de følte seg faglig trygge i medvirkningsprosessen og hvordan dette eventuelt påvirket samarbeidet. De var alle tre enige om at de følte seg faglig trygge og kompetente innenfor det de skulle mene noe om. Det som derimot var ukomfortabelt var opplevelsen av å ikke bli lyttet til, at prosjektet betvilte deres kunnskap gjennom måten de besvarte innspillene og at de ble møtt med en form for arroganse. Bruker 1 tenkte at: *"Okey, du spør oss om noe, og så får vi et sånn svar?! (...) vi ble avskjært da (...) nei, det var ikke noe vits i"*. Bruker 2 bekrefter opplevelsen som en form for hersketeknikk:

(...) jeg føler jo virkelig at jeg har faglig tyngde (...) ikke faglig ukomfortabel, men at jeg ikke ble hørt (...) det kan jo ha like mye med hvordan man er som person, når det sitter tjue andre – hvor mye hever du stemmen din? Også hører du noen andre heve stemmen også nesten så du føler det blir himling med øynene (...) Jeg syntes det var ubehagelig. Også mistet jeg også liksom respekten når de ikke har mer respekt for oss. Ja, for hvorfor sitter vi her egentlig? Er det ikke et samarbeidsmøte? Kan du ikke bare lytte? (Bruker 2)

Brukerrepresentant opplever også situasjoner hvor det virker å være er arroganse i møte med de som sitter i prosjektgruppen. Heller ikke hen opplever manglende faglig kompetanse, men at strategien for å håndtere opplevelsen er å gjøre som en gjør overfor elevene - at hen som pedagog møter dem med sin kompetanse på kommunikasjon og styrer kommunikasjonsformen tilbake til et profesjonelt rom. Prosjektlederne 1 og 2 innehar en erfaring om at forholdet til brukerne er bra og at det er viktig at brukerne opplever at de blir lyttet til. De er begge enige i at det vil være behov brukerne spiller inn som ikke kan oppfylles på grunn av prosjektets rammer, og at de dermed må bremse innspill for å unngå kostnadsoverskridelser. Bruker 1 og 2 opplever at arkitekten refererer til andre skolebyggeprosjekt, der de ikke har fått den type innspill før. Bruker 2 opplevde i et

brukermøte for kunst- og håndverksrom at hens faglige innspill ikke ble tatt til følge: *“Nå har jeg sagt hva jeg mener! Jeg skjønner at dere ikke vil gjøre det, men sagt det tre ganger på forskjellige måter - også vil de ikke ta det inn likevel ...: Dere har bestemt dere!”*. (Bruker 2). Dermed opplever Bruker 1 og 2 at deres faglige uttalelser ikke har gyldighet, da arkitektens mening virker å ha større betydning, noe også Fyhn og Loeng (2021) poengterer. Brukerne stiller spørsmål ved om skoleprosjektene arkitekten viser til har hatt brukermedvirkere med samme faglige tyngde innenfor faget kunst og håndverk som dem. Bruker 2 uttaler at det er vanskelig å ta avgjørelser som kan gå på bekostning av elevenes trygghet og at det dermed er et stort ansvar å medvirke:

Hvor går balansen hen? Det syns jeg var vanskelig. Fordi jeg var litt redd for at rommene skulle bli for store i forhold til at da må vi da kan vi ikke bruke det som argument i en trygg hverdag for elevene, så med hensyn til verktøy da. (Bruker 2)

5. Drøfting

I dette kapittelet vil innsamlet data presentert i kapittel 4, drøftes i lys av problemstillingen: *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?* Samt relevant teori og tidligere forskning presentert i kapittel 2 og 3, og hvordan læreplanen eventuelt gir føringer for utforming av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg. Gjennom arbeid med analyse av faktorer som påvirker brukermedvirkning i undersøkelsen, vil følgende punkter bli løftet frem og drøftet i ett eller flere av underkapitlene:

- Kunst- og håndverksrom –prioritert i nye skolebygg
- Viktighet av brukernes kunnskap, forståelse av; økonomiske rammer, kravspesifikasjon, tid, plan- og byggeprosessen, samt innspill og når de må spilles inn
- Forventninger, tidlig medvirkning, gode intensjoner
- En problematikk på feltet som handler om at en fra prosjektsiden er kommet mye lenger i sin modning i prosjektet, enn de brukerne som skal komme med innspill
- Kommunikasjon, lytte, relasjoner, ingeniørpreget system
- Behov for en standard (f.eks.nasjonal/felles) for hvordan brukermedvirkning skal foregå i praksis, der faktorer som entreprisemodell, holdning til prosjektleder, kultur i kommunen, kultur til innleid prosjektleder og vag beskrivelse i kommunens modell spiller inn
- Behov for en standard med detaljert funksjonsbeskrivelse og kravspesifikasjon for kunst- og håndverksrom

5.1 Utforming av kunst- og håndverksrom nye skolebygg - Prioritering

I undersøkelsen ble det stilt spørsmål om hvordan intervjuobjektene opplevde av kunst- og håndverksrom ble prioritert, og i kapittel 4.1 viser jeg til at de hadde en opplevelse av at kunst- og håndverksrom blir prioritert i nye skolebygg. Brukerkoordinators, Prosjektleder 1 og 2 sine erfaring er at kunst- og håndverksrom er de arealer som krevende rom å utforme, både tidsmessig og i forhold til innhold som skal dekke nødvendige funksjoner. Dermed er det avgjørende å ha en grundig kravspesifikasjon å forholde seg til. Utfordringen for brukerne var at de profesjonelle aktørene i noen tilfeller allerede hadde bestemt seg for hvordan det skulle være. Brukernes innspill ble hørt, men ikke hensyntatt. I den sammenheng trakk prosjektlederne frem behovet for en grundig og detaljert utformet kravspesifikasjon og kompetente brukere. Det som kunne oppleves som utfordrende handlet ikke om en nedprioritering av faget, men kanskje mer en opplevelse av at Bruker 1 og 2 sine faglige innspill ikke alltid ble hensyntatt. Det disse brukerne reagerte på var at motargumentene fra de profesjonelle aktørene ikke virket godt nok faglig begrunnet, men en mer "lettvin" avfeieelse om at det har ingen andre kommentert ved lignende skoleprosjekt. Arnsteins stiges (fig. 4) første trinn kan beskrives som at brukeren tror at de blir gitt påvirkningskraft i en prosess der de i realiteten ikke får det. Dette bekrefter også forskning som går på brukermedvirkning i nye skolebygg, hvor brukerne kan få en opplevelse først av at de kan komme med ønsker fra øverste hylle, for så få beskjed om at rammene er satt og at byggherres visjon overstyrer brukerens innspill (Underthun, 2002). Kunst og håndverk prioriteres og vektlegges i LK20 (Kunnskapsdepartementet, 2019), samt mange skoleeiere i forbindelse med nye skolebygg. En brukermedvirkers fremoverlente holdning og eventuelle "sterke stemme" som fagkompetent, kan også være årsak til at innspill hensyntas. Lie (2013) refererer i sin masteroppgave til Kjosavik (2004, s. 160) som har sett at undersøkelser viser at en ny læreplan ikke uten videre utløser en reell endring i pedagogisk sammenheng. Dette vil være naturlig å tenke om det pedagogiske læringsrommet for kunst og håndverk også, da en ny læreplan ikke nødvendigvis utløser mer penger, ansettelse av fagutdannede kunst- og håndverkslærere eller oppgradering av kunst- og håndverksrom i eksisterende skolebygg. Dette avhenger langt på vei av kommuneøkonomi, skolelederes prioriteringer og holdninger til faget kunst og håndverk (Hansen, 2015, Lie, 2013). For å oppfylle LK20s føringer for bruk av ulike håndverktøy og elektriske verktøy for å bearbeide og sammenføre harde, plastiske og myke materialer i grunnleggende opplæring (Kunnskapsdepartementet, 2019) kreves verksteder med sløydbenker som vist i figur 8.

Figur 8 viser et godt utstyrt kunst- og håndverksrom med sløydbenker. Nye Haugenstua skole (Foto: E.M. Lefdal)

I Hansens (2015) og Nærdals (2009) masteroppgaver etterspør flere skoleledere tydeligere føringer for treverksteder i læreplanen og et behov for en egen veileder for krav og føringer rundt også HMS i treverksteder i grunnskolen. Tvedt (2018) viser i sin undersøkelse at læreplanen kunnskapsløftet 2006 (LK06, Kunnskapsdepartementet, 2006) la få føringer for hvilke praktiske aktiviteter det skal tilrettelegges for i kunst og håndverk. Det ga skoleeiere mulighet til å begrense arealet til et minimum, og ha innvirkning på den praktisk-estetiske opplæringen til elevene. Med LK20s dreining tilbake til verkstedet for å sikre praktisk arbeid i materialer (Kunnskapsdepartementet, 2019) er det å håpe på at kunst- og håndverksrom blir prioritert i alle nye skolebygg og at det ansettes faglærere i kunst- og håndverk. Det er oppløftende at det finnes kommuner der de virkelig har satsset på gunstige og fremtidsrettede kunst- og håndverksrom. I en artikkel i Form (Omtveit, 2022) viser de til en nybygget skole i Trondheim med hele ni kunst- og håndverksrom. Med god støtte fra skoleleder har faglæreren spilt inn og blitt lyttet til i prosjektet, med argumenter som språkutvikling, inkludering, helse, trivsel, mestring, utvikle kreative evner og kritisk tenkning. Dette er basert på tanken om fremtidens kompetanse, som blant annet inkluderer det å utforske og skape. Strandberg (2019) har i sin masteroppgave utforsket muligheter for hvordan arbeidsstasjoner i kunst- og håndverksrom kan utformes fleksibelt og legge til rette for utforsking, etter fagfornyelsen LK20s føringer (Kunnskapsdepartementet, 2019) der kreativitet og skapende prosesser løftes mer frem enn tidligere Rapporten til Larsen (2017) om fremtidens kunst- og håndverksrom (avsnitt 2.1) omhandler også Trondheimsskoler. Hun refererer til Trondheim kommunes grundig og detaljerte funksjons- og arealprogram for hvordan kunst- og håndverksrommet skal utformes. Føringene sier blant annet noe om transparens mot trafikkareal for å synliggjøre aktivitetene i kunst- og håndverksrom, gode

muligheter for utstillinger både i rom og ellers i sentrale arealer i skolebygget samt en rik beskrivelse for de forskjellige kunst- og håndverksrommenes funksjoner. Rapporten fant at 70% av de spurte var middels fornøyd med kunst- og håndverksrommene, mens 50% hevdet rommene var for små og for lite fleksible. En ekspertgruppe Larsen intervjuet fremmet behov for plass for å eksperimentere, mer fleksible rom, en robust utforming og en mulighet for å jobbe eksperimenterende med teknologi som skapende verktøy. Også plass for tradisjonelt håndverk og tilgang til naturen ble trukket frem. De tradisjonelle klasserommenes utforming vil i mindre grad kunne tilpasses fremtidige behov, på bakgrunn av behovet for økt mangfold. Dette med tanke på ulike læringsmiljøer og pedagogisk funksjonalitet og fagfornyelsen. Dette utgjør i stor grad forskjellene i nye skolars utforming av kunst- og håndverksrom i forhold til de "gamle" tradisjonelle skolebyggene, og enkelte eldre skolebygg har uegnede forhold for arbeid med tre (figur 9).

Figur 9 viser et ikke-egnet rom for arbeid med tre med kun tre stk.sløydbenker, plassert i tilfluktsrom innenfor et kunst- og håndverksrom i gammelt skolebygg (fotograf: M. Løkvik)

I Helsedirektoratets veileder for utforming og innredning av skolebygg (2014) er føringene blant annet at det skal legges til rette for varierte arbeidsformer og tilhørende utstyr i læringsarealene med utgangspunkt i krav om universell utforming. Spesialrom for kunst og håndverk har i Bygg21s

veileder (2022a, ref.1.6) ikke føringer for arealkrav. Det vil da være variasjoner fra skole til skole hvilket utstyr og inventar som er nødvendig og hvilke aktiviteter som skal foregå. Veilederen har føringer for at sikkerhet, krav til innelima som luft, lys og akustikk er ivaretatt i spesialrom. Retningslinjer og føringer som foreligger om hva og hvordan det skal undervises i faget kunst og håndverk (Kunnskapsdepartementet, 2019), vil ha betydning for hvordan nye skolebygg bør utformes med tanke på fleksibilitet, fremtidsbehov og bærekraft. Med det i bakhodet er det interessant at Byggforskseriens detaljblad for kunst- og håndverksrom (SINTEF, 2009) ikke har vært oppdatert på lenge. Direktoratet for byggkvalitet (DiBK, 2017) anbefaler å bruke Byggforskserien som dokumentasjon i byggesaker, som underlag for kontrollplaner og sjekklister. Byggforskserien anbefales også til generell kompetanseutvikling hvor den gir dokumenterte løsninger og anbefalinger for prosjektering, utførelse og forvaltning av bygninger. En eventuell arkitekt eller entreprenør vil forholde seg til detaljbladenes virkelighetsoppfatning av kunst- og håndverksrom, hvor denne intransitive dimensjonen (kunnskap om virkeligheten) kan resultere i at utforming av kunst- og håndverksrom bygger på en utdatert virkelighetsoppfatning. Byggforsk ble som nevnt i 3.2, kontaktet om det fantes eventuelle opplysninger eller statistikk på hvor mange arkitekter som benyttet seg av deres detaljblad for kunst- og håndverksrom, hvor ofte det ble oppdatert og hvem som gjorde oppdateringen. Dessverre hadde de ingen tall for dette og heller ingen klare svar på de to sistnevnte spørsmålene. I tillegg ble det spurt om faglærere i kunst- og håndverk kunne levere inn forslag til oppdatert liste, noe som viste seg å ikke være mulig. Ut ifra et kritisk realistisk perspektiv vil det være nødvendig å se på ulike handlingsvalg for å endre praksis på hvordan detaljbladene skal fungere som dynamisk kunnskap. Kunst- og håndverksfagets praksis er i stadig endring, vil dette være avgjørende. Detaljbladene blir endret om mange nok gir innspill på behov for oppdatering. Det er ressurskrevende å til enhver tid ha oppdaterte detaljblader på grunn av Byggforsks enorme antall detaljblad for alle faser av forskjellige typer bygg. Dette er interessant og relevant kunnskap, da profesjonelle aktører benytter detaljbladene i plan- og byggeprosesser for nye fleksible, fremtidsrettede og bærekraftige skolebygg.

5.2 Brukermedvirkning – Holdninger - Forventninger

I analysearbeidet er inntrykket er at de alle har et ønske om et best mulig resultat i form av det nye skolebygget. Dette underbygges også i stor grad i Fyhn og Loengs rapport (2021) om brukermedvirkning i komplekse byggeprosjekt. De mange og ulike aktørene som deltar i en plan- og en byggeprosess med hver sine kausale potensialer, som vil si at de tar ulike valg og handler ut ifra sine perspektiver for å oppnå et felles mål om en funksjonell bygning (Fyhn & Loengs rapport, 2021). I kapittel 4.1 kommer det frem at Brukerkoordinator, Prosjektleder 1 og 2 ser på brukermedvirkning

som viktig, og at det var fagkompetente personer som medvirket i plan- og byggeprosessen i utforming av kunst- og håndverksrom. De trakk også frem personlige egenskaper som en viktig faktor for at brukermedvirkningen skulle være hensiktsmessig. I Falleths et al. (2008) rapport som ser på medvirkning i byplanlegginger viser funn at det er ulik grad av vektning av brukermedvirkning. Rapportens spørreundersøkelse har blitt besvart av kommunale rådmenn, plansjefer og saksbehandlere, politikere organisasjoner og private utbyggerbedrifter. Besvarelsene viser et inntrykk av at planavdelinger i større grad enn utbyggersiden vektlegger og verdsetter brukernes kunnskap (kausalt potensiale) inn i en brukermedvirkningsprosess. Dette kan si noe om holdninger eller kulturen for medvirkningsprosesser fra entreprenørsiden. Dette gjenkjennes i Brukerkoordinators oppfattelse av at eiendomsavdelingen representert gjennom prosjektledere, får større definisjonsmakt i forhold til bestiller/skoleeier. Hen ser et behov hos kommunen for å stille tydeligere krav til funksjonalitet, som må gjenspeiles i byggeprogrammet. I rapporten utarbeidet av Falleth et al. (2008) anser de dette som et viktig funn. Dette da det er disse som i stor grad har ansvar for medvirkning fra lokalsamfunnet i reguleringsplanprosesser, samtidig som denne holdningen kan tenkes å gjelde også for andre utbyggersammenhenger som for plan- og byggeprosesser av nye skolebygg. I ettertid ser jeg at det kunne vært interessant og intervjuet en entreprenør, for å også belyse dette perspektivet i sammenheng med brukermedvirkningsprosessen. En entreprenør vil trolig i større grad måtte styre prosjektet i forhold til økonomi og tidsramme. Kunst- og håndverkslærerne, Bruker 1 og 2, kommer inn i prosjektet helt i oppstartsfasen med en viss skepsis, uro, bekymring samt en forventning om hvordan det nye kunst- og håndverksarealet og skolen skal utformes og hva det skal romme av muligheter. Hvordan de profesjonelle aktørene gjennomfører forventningsavklaringer overfor brukerne, vil kunne påvirke i hvilken grad brukerne vil føle seg lyttet til og i hvilken grad meningene deres vil få en reell påvirkning (Dahlgren et al.,2021). Bruker 1 og 2 oppgir at de er positivt overrasket til hvor bra kunst- og håndverksrommene ble, men at enkelthendelser i møtet med de profesjonelle aktørene ikke alltid var en god opplevelse. Samtidig bekreftes det i Arges (2008) rapport at brukerne føler de er til heft i en plan- og byggeprosess. Brukerrepresentanten i min undersøkelse er en meget engasjert, energisk og interessert bruker. Dette kan være en fordel for prosjektet, da prosjektet med stor sannsynlighet for innspill de trenger til rett tid og svar på sine spørsmål. En ulempe kan i noen tilfeller være om en brukerrepresentants egen idealistiske holdning kan føre til mindre fleksible løsninger, som Prosjektleder 2 nevnte i kapittel 4.1. Brukerrepresentanten i undersøkelsen har klare tanker om sitt pedagogiske ståsted og en visjon for den nye skolen, hvor elevene står i fokus og det fysiske læringsrommet skal fremme elevenes læring og trivsel;

[...] når jeg kom inn og det vil si at de hadde laget et grunnlag sånn at de hadde lagt veldig mange premisser, ja, helt ekstremt mye var avklart i forkant" [...] Deilig for meg, da- jeg får ikke kjeft for noe som er gjort feil, men får alt skryt for det som går bra. (Brukerrepresentant)

Her påpeker Brukerrepresentanten noe flere brukerrepresentanter kan kjenne på; frykten for å bli ansvarliggjort for løsninger som ikke oppleves som gunstige når bygget står ferdig. Denne opplevelsen gjenkjennes i rapporten til Fyhn og Loeng (2021) der brukere kan engste seg for å miste kontrollen over hvordan deres fremtidige arbeids hverdag, og hvor prosjektet kan bekymre seg for å miste kontrollen. Her kan en reduksjonistisk tankegang med motsetningen (dualismen) *aktør og struktur*, i forhold til hva som styrer hva, benyttes (Buch-Hansen & Nielsen, 2014). En kan enten si at skolebygget ble utformet slik det ble, fordi de profesjonelle aktørene avgjorde og tok beslutningene, eller at de profesjonelle aktørene hevder det er brukerne som styrte og avgjorde prosjektets prosesser. Overordnet styres de profesjonelle aktører av mange føringer innenfor sitt fagområde, mens overordnet styrer økonomi og tid. De kan også ende opp med å styres av faktorer og underliggende strukturer (Buch-Hansen & Nielsen, 2014) de ikke hadde regnet med, for eksempel at brukerne ikke svarer ut spørsmål når prosjektet forventer det eller at brukere skiftes ut (kapittel 1.6). Utskiftning av brukere kan være en krevende konsekvens i forhold til at nye brukere kanskje ikke er enig i tidligere brukerinns spill eller at de har ikke fått den samme forventningsavklaringen som de opprinnelige brukerne. Dette kan medvirke til at prosjektet kan oppfattes som tidkrevende "omkamper" om ting som ble avklart i skisseprosjektfasen/ tidligfasen. Jeg tenker at Prosjektleder 2 sin omtale av brukerne og det å ha en riktig innstilling, kan si noe om at det er en tanke om rett og feil innstilling som bruker. Om bruker ikke har fått god nok kunnskap om hva som ligger i denne forventningen om "riktig" innstilling, er det kanskje lite trolig at medvirkningen gir ønsket resultat. Denne frustrasjonen hos prosjektlederne over brukernes tids- eller målforståelse, og at de ofte kommer med sine brukerperspektiver for sent, er også funn gjort av Fyhn og Loeng (2021).

5.3 Brukermedvirkning –En standard - Tidligmedvirkning

I Prosjektleder 2 sitt prosjekt har det vært en prosess for utarbeiding av en matrise, eller en modell for brukermedvirkning. Brukerkoordinator snakker om det at mange av prosjektledere er ingeniører med en matematisk og teknisk bakgrunn, som muligens ønsker seg at dette var rett frem og enkelt; to streker under svaret. Brukerkoordinators inntrykk av ingeniørperspektivet forenkler problemstillinger knyttet til spesialrom som kunst- og håndverksrom og hvor fremdrift og økonomi styrer, kan være en medvirkende årsak til at brukerperspektivet kommer i bakgrunnen. Dette kan igjen være en årsaksforklaring til at brukerne ikke rekker å modne sine behov og tanker og gi prosjektet innspill til ønsket tid. Brukerne har den praktiske tilnærmingen som gjerne gir mange

krumspring og sjelden to streker under svaret, i motsetning til ingeniørene. Brukerkoordinator, Prosjektleder 1 og 2 ønsker seg klarere retningslinjer og føringer for brukermedvirkning når nye skolebygg skal planlegges og bygges. Prosjektleder 1 sier om en standard: “(...) en *standardiseringsmodell med hensikt på å få en mer likhet mellom prosjektene. Dette vil være nyttig for videre arbeide*”. De hadde alle en klar oppfatning om at brukerne måtte inn tidlig i en plan- og byggeprosess, men ønske om klarere føringer for hvordan og hvor ofte kommunikasjon skulle foregå. Brukerkoordinator og Prosjektleder 1 og 2 fremhever også faktorer som entreprisemodell, holdning til prosjektleder, kultur i kommunen, kultur til innleid prosjektleder og vag beskrivelse i kommunens modell spiller inn for hvordan brukermedvirkning skal foregå i praksis. Prosjektleder 1 mener at det vil være en stor fordel for brukerne om brukerne selv klarer å standardisere det som er innvendig i skolen. Interessant er det at Prosjektleder 1 deretter sier en vil spare mye ressurser i kommende prosjekter med en standard på plass. Her oppfatter jeg at det kan være Prosjektleder 1 refererer til to standarder; en for selve brukermedvirkningen og en for utforming av kunst- og håndverksrom. Når det gjelder en standard for utforming av kunst- og håndverksrom, er det så vidt meg bekjent bare Byggforskseriens detaljblad (SINTEF, 2009) og Kunst og design i skolen (2022) som har dette. Kommuner selv lager alle sine egne byggeprogram med sine egne “standarder”. Altså ikke en felles nasjonal standard. LK20 gir som nevnt i 6.1 noen retningslinjer for hva som kreves faglig sett (Kunnskapsdepartementet, 2019). På bakgrunn av mitt nettverk av kunst- og håndverkslærere vet jeg at mange ville stilt opp i en nasjonalt oppsatt ekspertgruppe for å gjøre et slikt stykke arbeid, hvor alle de forskjellige fagområder bli beskrevet i form av utstysbehov og funksjonsbehov. Prosjektleder 1 sitt ønske om en standard tenker jeg ideelt sett burde initiert sentralt hold. En arbeidsgruppe med brukereksperter kunne ha utformet en standard, en “smørbrøddliste”, som dekker kunst- og håndverksrom sine behov. Denne listen kan brukes som verktøy i utarbeidelse av kravspesifikasjon. Den økonomiske gevinsten bekreftes i Fyhn og Loeng (2021) sin rapport: “Økt fokus på gevinstrealisering gjennom brukerinvolvering krever at byggeprosjektene trekker inn menneskelig kompleksitet og behov i tidligere faser for å gi fagpersonene det fremoverskuende blikket.” (Fyhn og Loeng, 2021, s.37). Prosjektleder 1 har en mulig årsaksforklaring på hvorfor brukerne ofte opplever at de kommer sent inn i et byggeprosjekt. Hen uttaler at det kan være fordi prosjektledelsen er ikke klar over at bruker skal tidlig inn i prosjektet, samtidig som det faktum at mange av prosjektlederne er nyansatte. En annen årsaksforklaring fra Prosjektleder 2 på hvorfor brukere kan ha en opplevelse av å komme sent inn i prosessen, er at prosjektlederen tenker at brukravklaringer og brukermedvirkning er et tilbakelagt stadium, frem til en kommer til møbleringsfasen. Dette fordi skoleeier i teorien skal ha hatt en brukermedvirkningsprosess i forbindelse med programmeringsfasen/ tidligfasen. En prosjektleder kommer inn først etter vedtatt byggeprogram. I perioden fra et byggeprogram utformes til det er vedtatt, er det stor sjanse for at noen av brukerne som deltok i

oppstart er sluttet når prosjektleder er på plass. Dette kan medføre et behov for et avklaringsmøte med eventuelle nye brukere hvor forventningene og rammene gjensidig settes. Om prosjektleder ikke er bevisst denne faktoren, er sjansen stor for at misnøye og misforståelser kan oppstå og det kan bli omkamper på det som står i byggeprogrammet. Omkamper blir en tidstyv, dette bekrefter også Fyhn og Loeng (2021) i sin rapport. Utfordringen er at byggeprogrammet er et politisk vedtatt dokument som må følges og nye brukeres innspill kan dermed i liten grad hensyntas. Dette kan igjen være en årsaksforklaring på at brukere ikke føler seg hørt eller at de også føler de er kommet for sent inn i prosessen. Både Prosjektleder 1 og 2 sine uttalelser om når og hvordan brukermedvirkning bør foregå avhenger av prosjektlederen og dennes rutiner og kunnskap om det. I tillegg trekkes det frem at mange er nyansatte, som også kan innebære at det er snakk om innleide prosjektledere. Disse har da naturlig nok ikke kunnskap om kommunens retningslinjer og føringer for dette, samtidig som *tid* er en viktig faktor. Om kommunen ikke har en god rutine for overføring og innføring i disse medvirkningsrutinene vil det kunne bli en utfordring. Tidsfaktoren kan også medføre at eksterne prosjektledere ikke prioriterer å delta på eventuelle kurs for eksterne i kommunen, da prosjektlederne ofte har andre prosjekter gående for sitt eget firma i tillegg. Dette er medvirkende årsaksforklaringer til at brukermedvirkningsprosesser kan utfordre. Prosjektlederne som ble intervjuet i studien, vet at det ikke foreligger spesifikke retningslinjer for hvordan brukermedvirkning skal og bør foregå i kommunen de jobber for og med. De etterlyser en standard for dette, i likhet med Brukerkoordinator. Ingen av de intervjuede nevnte Bygg21s standard for en plan- og byggeprosess (2022), noe som ville kunne gi en tydelig føring for *når* medvirkning bør foregå. Er det en systemsvikt og manglende kommunikasjon innad i kommunen som eventuelt ikke benytter Bygg21s standard? Eller er det et behov for en mer detaljert beskrivelse av *hvordan* medvirkningen skal foregå i praksis? Eikseth (2017) trekker i sin avhandling frem hvordan arkitektutdanningen ivaretar eller ikke ivaretar brukerne. Hun viser blant annet til hvordan arkitektrollen har endret seg fra å være den som bestemte byggets form uavhengig brukerens tanker om det, at arkitekten visste best, til at brukeren skal være en naturlig medvirkende part i en plan- og byggeprosess. Det hadde vært interessant å se på hvordan et mer rettet fokus mot brukerne i utdanningen hos de andre tverrfaglige aktørene, kunne hatt betydning. Jeg stiller meg undrende til at det ikke på nasjonalt og overordnet plan nedsettes ekspertisegrupper for alle spesialrom for utforming av en felles standard, der rom og funksjonsbeskrivelser med løst og fast inventar er beskrevet på detaljnivå. Selv om alle skolebygg er unike og har forskjellige behov, ville et skolebyggprosjekt kunne plukke relevant informasjon fra standarden. På denne måten ville alle nye skolebygg i større grad oppnå en kvalitetssikring på at viktige elementer er ivaretatt. I stedet sitter en nå i ulike kommuner og utarbeider hver sine standarder, som igjen kan medføre større ulikheter mellom skolene rundt om i landet. Jeg oppfatter av Brukerkoordinator, Prosjektleder 1 og 2 sine uttalelser, at ønsket om å

ivareta brukermedvirkning på en hensiktsmessig og god måte er til det beste for alle parter for å bygge et godt skolebygg. Gode intensjoner ligger til grunn når aktørene går inn i en plan- og byggeprosess, men det er mange fallgruver. Som Brukerkoordinator påpekte; prosjektledere innehar ofte en egen kultur og erfaring som kan sees i sammenheng med ordtaket “gammel vane er vond å vende”. Har du først innarbeidet en rutine, er det vanskelig å bryte denne. Samtidig er det “evige” tidspresset en reell faktor, noe som stiller høyere krav til innsatsvilje, et ønske om endring og et økonomisk spørsmål. Endringsprosesser kan som kjent være en tung prosess å implementere i et arbeidsmiljø. Et raskt Googlesøk vil gi mange treff på tips på hvordan man kan gå frem for å gjennomføre en endringsprosess og lykkes (for eks; OsloMet, Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU, Oslo Business Forum).

5.4 Kunnskap - Tverrfaglighet - Utforming av kunst- og håndverksrom

Aktørene innen skoleeier- og kommunesiden gir inntrykk av enstemmighet på at kunst- og håndverksrom tar lengst tid å planlegge, og at det er avgjørende å ha et godt byggeprogram med detaljerte beskrivelser å forholde seg til. I tillegg uttaler de profesjonelle aktørene at det er viktig at brukerrepresentanten er en som kan se helheten, slik at ikke brukerrepresentantens personlige agenda og “kjepphester” blir styrende. Slike idealistiske innspill kan medføre mindre fleksible og fremtidsrettede skolebygg. Å ha kunnskap om prosjektets forskjellige avgjørende faser for brukermedvirkning er viktig for å sikre at brukerne fullt ut forstår, og at de i tillegg får god nok tid til å forberede seg på hva de skal gi innspill på. At forventningsavklaringer er en form for kunnskap om brukermedvirkningens rammer og betingelser. Selv om skolene har hatt brukermedvirkning gjennom representanter, opplever også de andre ansatte ved skolen seg som brukere. Da kan plenumsmøter innad på skolen være medvirkningsmulighet. Om denne kunnskapsoverføringen glipper i prosjektet, kan det fullt mulig være at brukerne har deltatt på brukermøter uten full forståelse av at det var en del av brukermedvirkningen (Bruker 2). De profesjonelle aktørenes forventning til brukerne kan medføre misforståelser og uklarheter i byggeprosjektet. Sitatet hentet fra Fyhn & Loeng (2021, s.55) viser at det er mange veivalg som skal tas: “Slik sett er bygget en rekke veivalg rundt alt fra arbeidsplassutforming, læringsareal og læringsformer, og hvordan innovasjon, læring, økt produktivitet eller omsorg skal foregå i det nye bygget”. Prosjektet forventer at den samme virkeligheten skal komme fra brukersiden. Fyhn og Loeng n (2021) skriver at å tydeliggjøre rammene for prosjektet og brukermøter, skaper en hensiktsmessig dialog og samhandlingsrom. Dette kan føre til at en i større grad unngår at brukerne misforstår prosessen og handlingsrommet. “Å bygge for fremtiden understreker hvor viktig brukerinvolveringen er som måte å måle og forstå hva bygget skal oppnå”. (Fyhn & Loeng (2021), s.37). Ved god forankring og klare rammer er sjansen mindre for at det blir

omkamper med brukerne og mer kostbare endringer (Fyhn & Loeng, 2021). At brukerne ikke sitter på den samme kunnskapen om byggeprosesser og at den kan oppleves abstrakt, gjør det vanskelig å klare å se for seg hva resultatet vil bli; *“Kanskje vi ikke skjønnte det? At vi trodde på dem, sant! Så jeg ble veldig overrasket da jeg så hvor stort”* (Bruker 2). Denne opplevelsen av å ikke helt kunne forestille seg hvordan en plantegning faktisk blir i virkeligheten finner vi igjen hos Nielsen (2000). I kapittel 4.3 trekkes Prosjektleder 1 sine tanker om brukernes manglende kunnskap om plan- og byggeprosesser. I debattinnlegget til Andersen og Dalseide (2022) stiller de spørsmålsteget ved tanken om at det egentlig ikke skal være et behov for “utdanning” av medvirkere, og hvor det kanskje i realiteten er behov for nettopp kunnskap om kompliserte lange plan- og byggeprosesser. Jeg tenker at opplevelsen Bruker 2 uttrykker i sitatet ovenfor, om «å tro» på tegninger, kan tolkes som mistro til systemet. Systemet kan være det brukeren opplever som “de som styrer” prosjektet. Bruker 2 sine erfarte opplevelser av at skolen ikke er noe som prioriteres og verdsettes generelt i samfunnet, og minst av alt kunst- og håndverksfaget. Som kunst- og håndverkslærer selv og fra andre kolleger opplever vi ofte, og spesielt ved timeplanlegging, at skoleledelse uttaler at kunst og håndverksfagets behov for mindre elevgrupper er kostbart. Mindre elevgrupper tar store deler av skolebudsjettet, hvor konsekvensen er at noen skoler opererer med fulle klasser i faget. Erfaringsvis settes ofte lærere uten kunst- og håndverksbakgrunn til å undervise i faget, spesielt på barnetrinnet (Lie, 2013, UDIR, 2018). De forskjellige kommunene har svært ulik økonomi, noe som medfører store forskjeller i hvor mye eller lite utstyrsbudsjett faget har på skolene. Samlet sett kan det tenkes at disse erfaringene utgjør en viss skepsis hos brukerne hvorvidt kunst- og håndverksrom blir som forespeilet. Selv om en skoleleder har et ønske om å prioritere faget, vil vedkommende være underordnet økonomi samtidig som den overordnet styres av hvordan det fra politisk hold prioriteres. Å gå inn i en rolle som bruker krever forskjellige ting av vedkommende. Som vist til i kapittel 4.4 må det være en som; er utviklingsorientert, besitter strategisk perspektiv, overblikk og fremoverlent og at vedkommende har tid. I tillegg kan det være av betydning at en bruker som representant for faget kunst og håndverk bør inneha en bred kunnskap innenfor alle fagets fagområder eller ha et nettverk hvor slik kunnskap kan innhentes. Det er så mange fagspesifikke ting å tenke på innenfor alle de forskjellige teknikkene som kan være avgjørende for hvorvidt kunst- og håndverksrom blir funksjonelle. Da handler det ikke nødvendigvis om et bord står der eller der, men hvor vidt leireprodukter som skal tørke bør stå inne i keramikkovnsrom eller om tremateriale bør ligge inne i selve verkstedet eller i et kaldt lager – hva er konsekvensene om man ikke kjenner til utfordringene rundt dette? Her fremkommer behovet for en standard slik som utvalget mitt etterlyser, belyst i kapittel 4.3. Det er tidkrevende og dermed økonomisk dyrt å bruke masse tid på at nye skolebyggprosjekter må skaffe til veie denne kunnskapen. Det er ikke å forvente at en arkitekt,

prosjektleder eller en avdelingsleder skal kunne dette. I tillegg kan det være utfordrende å videreføre annenhåndskunnskap inn i prosjektet.

(...) at man ikke behøver å fortelle en arkitekt hvor nøkkelen skal stå! Jeg behøver ikke fortelle en rørlegger at det er lite hensiktsmessig, det tenker jeg at det bør kanskje interiørarkitekten komme inn, da, sant. For jeg kan si at jeg har bruk for syv skap eller fem skap. (Bruker 2)

Uttalelsen tolker jeg dithen at brukeren refererer til sin fagekspertise og at de andre fagområdene må stå for sine fagområder. Bekymringen vil da omhandle om de ulike fagområdene sørger for å ivareta funksjonaliteten i forhold til helheten og tverrfagligheten. Med tverrfaglighet bør prosjektet som helhet samsnakke og orientere hverandre, slik at en temperatursensor ikke blir plassert midt på en vegg der AV-utstyr skulle hengt eller at en elektrisk føring kommer midt i rommet. Dette kan høres bagatellmessig ut, men planlegging av bygg er kompliserte nettopp fordi det er så mange aktører som skal inn. Det handler om en gjensidig deling av kunnskap. Om det er en dyktig prosjektleder med gode rutiner for å ivareta helhet og tverrfaglighet, vil det være mindre sjanse for bekymringer hos brukerne for at funksjonaliteten ikke ivaretas.

5.5 Trygghetsfølelse – Lytte – Relasjon - Formidling av behov

I mine gjennomførte kvalitative forskningsintervju av brukerne oppfatter jeg at de alle tre er enige om at de følte seg faglig trygge og kompetente innenfor det de skulle mene noe om. Det som derimot var ukomfortabelt var opplevelsen av å ikke bli lyttet til, at prosjektet betvilte deres kunnskap gjennom måten de besvarte innspillene og at de ble møtt med en form for arroganse. Derfor var det interessant å lese Prosjektleder 1 og 2 sine tanker om deres forhold til brukerne. De sitter begge med en erfaring og opplevelse av at forholdet til brukerne er bra og at det er viktig at brukerne opplever at de blir lyttet til. De er begge enige i at det naturlig nok vil være behov brukerne spiller inn som ikke kan oppfylles på grunn av prosjektets rammer, og dermed må de bremse innspill for å unngå kostnadsoverskridelser. Deres opplevelse kan virke og stemme overens med disse to prosjektlederne, selv om det står i kontrast til brukernes opplevelse. Som Brukerkoordinator hevder, er det mange ulike prosjektledere som opererer med sine egne rutiner og med sitt firmas kultur som utgangspunkt. På en annen side kan det fullt mulig være at deres oppfatning ikke stemmer overens med brukernes virkelighet. Muligens da det er et makthierarki som de selv ikke tenker over, men som brukerne kjenner på da de ikke er vant med å sitte i slike medvirkningsmøter. De aktørene som er en fast del av prosjektgruppen, har gjerne rukket å bli bedre kjent med hverandre og er sannsynligvis tryggere på hverandre. Bruker 2 bekymret seg for at gleden over store kunst- og håndverksrom plutselig kunne vise seg å bli et mulig problem i forhold til elevenes sikkerhet og en

trygg arbeidssituasjon. Dette på bakgrunn av at store rom kan gi en mulighet for skolen å øke elevantallet og dermed spare penger. Fyhn og Loeng (2021) hevder at uvissheten rundt hva prosjektet tar med seg videre fra brukermøtene skaper en usikkerhet hos brukeren. Redsel for at de blir stående ansvarlig for løsninger de ikke har gått gode for, er en faktor til bekymring for brukeren (Fyhn & Loeng, 2021). Bruker 2 uttaler at det er vanskelig å ta avgjørelser som kan gå på bekostning av elevenes trygghet og at det dermed er et stort ansvar å medvirke. Denne bekymringen og ansvarsfølelsen hos brukerne gjenkjennes i Arnsteins (1969) medvirkningsstige belyst i kapittel 1.7; at brukerne får være med på møter hvor deres bekymringer, innspill og ønsker blir notert for eksempel gjennom referat eller spørreskjemaer, men uten forsikring om at deltagelsen blir tatt hensyn til. Men, byggeprosjektet kan vise til at brukerne har medvirket.

Brukerkoordinators posisjon utgjør en viktig del i en byggeprosess, der det er et behov for en som kan innta en slags tolkerolle. Brukerkoordinatoren ser at det som kan virke og fungere best er når brukerne kan formidle sine innspill direkte til prosjektet, uten for mange mellomledd hvor misforståelser og feiltolkninger fort kan oppstå. For prosjektets del vil det også være mer effektivt at kommunens egen brukerkoordinator har jobbet sammen med brukerne med et mål om å kunne forklare prosesser og innhente avklaringer, hjelpe brukerne med å formidle behovene sine og støtte dem i overføring av innspillene til de profesjonelle aktørene. Medvirkning er en krevende prosess også for brukerne, hvor de også trenger tid til å modne behovene. Dette bekreftes i Andersen og Dalseide (2022) og Fyhn og Loeng (2021). Det er ikke alle kommuner som har egne brukerkoordinatorer, men mye tyder på at det er flere som ville hatt et stort utbytte av dette. Kan en gå ut ifra at det er brukers ansvar og at det er de som er ansvarlige for å oversette til et fagspråk utenfor eget fagfelt? På lik linje som at en nok ikke kan tenke at de profesjonelle aktørene kan kjenne til alle skolens forskjellige fagområder? Det er derfor Brukerkoordinators rolle har vært viktig i de prosjektene hen har vært medvirkende i.

Formidling av behov og utfordringer knyttet til det å spille inn disse i prosjekter, gjenkjennes i Fyhn og Loeng (2021) og Dahlgren et al. (2021).

6. Oppsummering og refleksjon

Masteroppgaven handler om faktorer som påvirker brukermedvirkning, i planlegging og utforming av kunst- og håndverksrom i nye skolebygg, samt fremme mulige årsaksforklaringer på utfordringer knyttet til prosessen. Gjennom analysen av intervjuer og drøfting funn har jeg søkt svar på problemstillingen: *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot*

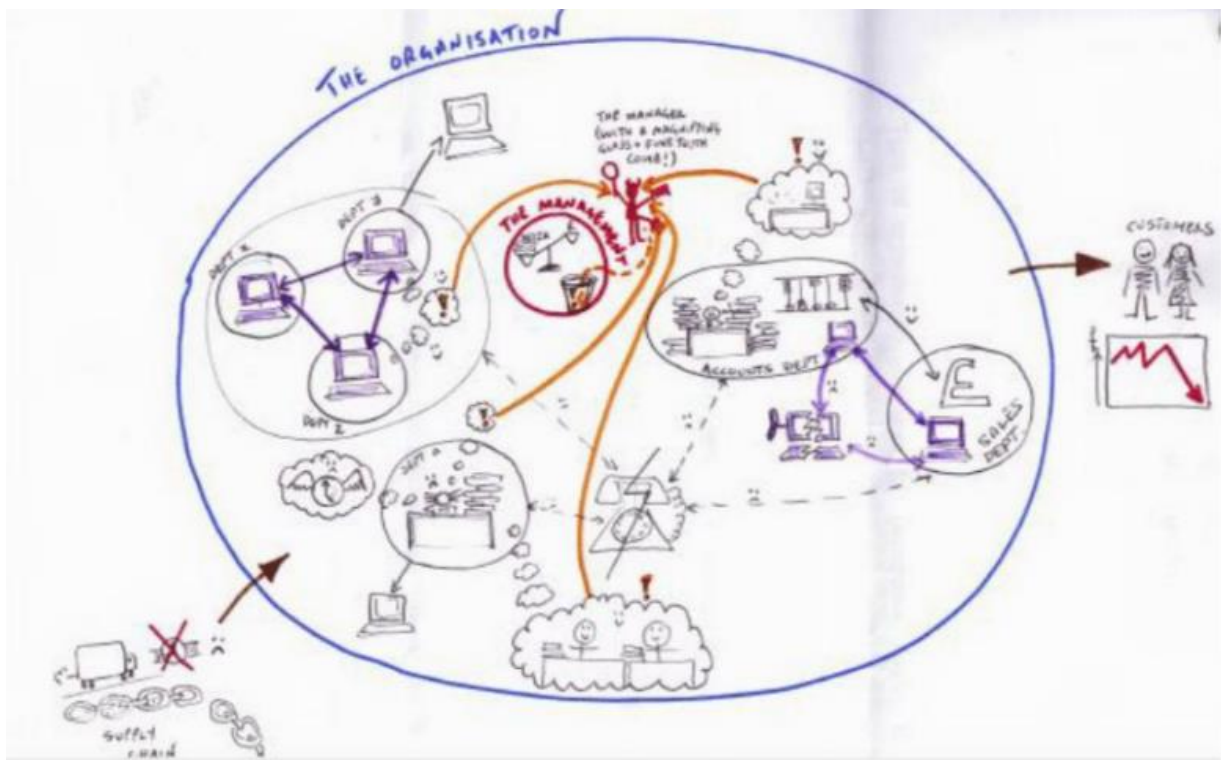
utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg? Det fremkommer et inntrykk av at brukervedvirkning er et felt som opptar alle involverte parter i en plan- og byggeprosess. Opplevelsen er at alle har gode intensjoner og ønsker om en best mulig utforming av nye skolebygg og kunst- og håndverksrom. Fra eiendomssiden kan det være en oppfatning om at de ivaretar brukervedvirkning ut ifra det som er nedfelt i lover og regler, men at prosjektledere etterspør en standard/modell for brukervedvirkning og standard for funksjonsbeskrivelser av kunst- og håndverksrom. Kommuner forteller om at de tar med brukerrepresentanter på råd og at utvelgelse av disse basert på nettverk og i hvilken grad kommende ny skole har ansatte som kan være med i prosessen. Brukerne kan ha en opplevelse av å komme for sent inn i prosessen til at deres innspill blir hørt, noe som bekreftes i teori og forskning relatert til temaet brukervedvirkning. En årsaksforklaring kan være; at innleide prosjektledere, skoleleder og lærere enda ikke ansatt når kravspesifikasjon og konkurransen lyses ut. En annen årsaksforklaring på brukernes opplevelse av å komme sent inn, var at brukerne muligens ikke forstod at det var medvirkning de var med på. Tross alle gode intensjoner hos involverte aktører i en plan- og byggeprosess, kan det tyde på et behov for at det fra sentralt hold (som i statlig) med fordel kan utformes en standard med mer utdypede retningslinjer for brukervedvirkning i praksis. Da faktorer som entreprisemodell, holdning til prosjektleder, kultur i kommunen, kultur til innleid prosjektleder og vag beskrivelse i kommunens modell kan være en årsaksforklaring på at brukervedvirkningsprosessen kan oppleves utfordrende. Dette vil være spesielt gunstig for utforming av spesialrom for kunst og håndverk. Nå sitter "alle" på hver sin tue og forsøker å finne opp kruttet på nytt, i stedet for at det foreligger en nasjonal modell/standard som ville kunne sikre bærekraftige og fleksible bygg for fremtidige behov og endringer, uavhengig av hvor du bor i landet og naturlig nok med rom for lokale tilpasninger. En kunst- og håndverkslærer vil da i brukerrepresentantrollen kunne benyttes som en ressurs i arbeidet med å ha en dialog om visjoner for en fremtidsfokustert utforming av det fysiske læringsrom. Årsaksforklaringer på hvorfor brukervedvirkningsprosesser utfordrer handler også om synliggjøring av behov for kunnskapsdeling og forventningsavklaringer med brukerne om den tidkrevende plan- og byggeprosessen. Kunnskap handler om brukernes forståelse av; økonomiske rammer, tid, plan- og byggeprosessen, samt innspill og når de må spilles inn. Kunst- og håndverksroms komplekse behov skal formidles av brukere inn i prosjektet og forsøkes oversatt til aktører som ofte har ingeniørbakgrunn og en annen innfallsvinkel til en plan- og byggeprosess. Brukerne trenger modningstid for å kunne bidra hensiktsmessig i den kritiske fase tidligfasen, der utformingen av kravspesifikasjonen i byggeprogrammet blir laget. Alle endringer etter tidligfase er kostbart og skaper frustrasjoner på alle hold. Skolebygg er svært komplekse og forskjellige ut ifra hvilke skolenivå vi snakker om; fag, antall elever, alderstrinn og utstyrsbehov. Hver av alle de ulike elementene trenger ideelt sett en ekspertgruppe som utformer grunnleggende og overordnede kravspesifikasjoner. Dette vil være et

særlig behov for kunst- og håndverksfaget, hvor det er behov for flere vasker og kraner enn i vanlige klasserom, sluk i gulv både inne og ute, avfallshåndtering for spesialavfall, lagringsplass, oppbevaring av elevarbeider ut over for eksempel "standarden"; 28 A4-ark på en oppslagstavle. Som vist til tidligere finnes det forskning som sier noe om behovet for en endring rundt medvirkningsprosesser og hva som kan være mulige grep for å bedre medvirkning for alle parter. Jeg har i masteroppgaven søkt å finne svar på problemstillingen *Hvilke faktorer kan ha avgjørende betydning for brukermedvirkning rettet mot utforming av kunst- og håndverks rom i en plan- og byggeprosess for nye skolebygg?* Jeg har ikke funnet konkrete løsninger og svar, men undersøkelsen viser at de profesjonelle aktørene har en interesse i å utvikle og bedre brukermedvirkningsprosessen i utforming av kunst- og håndverksrom i en plan- og byggeprosess. Noe av utfordringen tror jeg er at de profesjonelle aktørene ikke leser forskning på feltet og dermed ikke får med seg det helhetlige bildet på medvirkningsprosessen. De ser viktigheten, men det synes å være opp til den enkelte i hvilken grad og hvordan medvirkning gjennomføres. Mye tyder på at det kan være nyttig å finne måter å nå frem med forskning og kunnskap om brukermedvirkning til de profesjonelle aktørene. Bør det bli en del av pensum i de forskjellige utdanningene, slik som Eikseth (2017) tar opp i sin avhandling? Kan det være fornuftig å kartlegge og forske på hvilke former for brukermedvirkning som gir best resultater? Eller kan en mulig vei å gå være som Thorings (2019) tilnærming til konseptutvikling på tvers av alle involverte aktører, inkludert brukerne? Og igjen, denne etterlysningen av en standard – ut over Bygg21s veileder for en plan- og byggeprosess (2022) og Byggforsks detaljblad for kunst- og håndverksrom (SINTEF, 2009). Dekker Byggforsks detaljblad for kunst- og håndverksrom den virkeligheten (transitive dimensjonen) som stemmer overens med fagets og rommenes behov? Et spørsmål jeg og stiller meg er; hvem er det som er berettiget til å komme med endringsinnspill? Er det arkitekter, som ikke kjenner faget, som skal komme på å melde inn at detaljbladene er utdaterte? Om kunst- og håndverkslærere hadde vært klar over at det finnes et slikt detaljblad for faget, hadde de muligens kunnet i samlet gruppe kunne komme med innspill?

7. Praktisk arbeid - utstilling

Til den teoretiske delen av masteroppgaven skal det også være en praktisk individuell del som skal være knyttet opp mot oppgavens innhold. Den praktiske delen skal vises i en offentlig utstilling. Da denne masteroppgaven er en teoretisk vinklet oppgave som ikke bygger på egne eller andres praktisk-estetiske arbeider, er tanken å visualisere temaet gjennom en forenklet og stilisert form for tidslinje som også synliggjør hvor brukermedvirkning bør foregå. Tidslinjen kan ta form som et slags tankekart-prinsipp med korte tekster og symboler som illustrerer brukere i en plan- og byggeprosess av nytt skolebygg og kunst- og håndverksrom med utgangspunkt i figur 2 (Bygg21, 2022a) og figur 7

(Harkjerr, 2014), men hvor jeg ønsker å konsentrere meg om fase 1-6. Det kan bli aktuelt å bruke konkrete som kan supplere det todimensjonale, eksempelvis Lego. Gjennom en forenklet estetisk fremstilling av brukerprosessen ut ifra bevisste valg og masteroppgavens tema, er målet å skape en klar formidlingsform og forståelse av kritiske faser i plan- og byggeprosessen. Jeg henter inspirasjon fra metoden *Rike bilder* (Bratteteig & Herstad, 2018) i utforming av den praktisk-estetiske kommentaren til masteroppgavens teoretiske del. Den er hentet fra "Soft Systems Methodology" utviklet av Peter Checkland. Teknikken beskriver på en enkel måte problematiske situasjoner og er ifølge Bratteteig og Herstads notat (2018) brukt i systemutvikling i forbindelse med organisasjonsendring i mange år. Det handler om å forenkle en kompleks virkelighet gjennom symboler og ord/kort tekst, samt en måte å få oversikt over en situasjon og alle involverte parter eller som har interesse av situasjonen (Bratteteig & Herstad, 2018, fig.10).

Figur 10 Hentet fra Bratteteig & Herstad (2018) viser et eksempel på en situasjon beskrevet som rike bilder.
<https://www.uio.no/studier/emner/matnat/ifi/IN1030/v18/undervisningsmateriale/rike-bildernotat.pdf>

Referanser

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). Tolkning och reflection. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2.opplag. Studentlitteratur.
- Andersen, B. & Dalseide, A.M. (2022, 2. mars). Planløs medvirkning? Debatt, Arkitektnytt.no, <https://www.arkitektnytt.no/debatt/planlos-medvirkning>
- Arbeidstilsynet (2006). Krav til medvirkning ved nybygg eller ombygging. Søk: 06.02.2022. <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/byggesak/veiledning-til-dokumentasjonskrav-ved-soknad-om-arbeidstilsynets-samtykke/krav-til-medvirkning-ved-nybygg/> og: <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/byggesak/veiledning-til-dokumentasjonskrav-ved-soknad-om-arbeidstilsynets-samtykke/krav-til-medvirkning-ved-nybygg/#Regelverkommedvirkning>
- Arge, K. (2008). Tverrfaglighet og fagkompetanse i prosjekters tidligfase. Byggforsk, SINTEF. Prosjektrapport 28. https://www.ntnu.no/documents/1261860271/1262021752/054_Arge%20Tverrfaglighet_i_tidligfasen.pdf
- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association, 35: 4, 216 — 224. Article: DOI: 10.1080/01944366908977225 URL: <http://dx.doi.org/10.1080/01944366908977225>.
- Bech, N.H. & Stake, R.S. (2017). Samspillmodeller i norsk byggebransje. En flermetodisk studie av virkemidlersviktighet samt en gjennomgang av modellenes tilhørighet. [Masteroppgave]. Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, Institutt for ingeniørvitenskap
- Bergen kommune. (2021, 22. september). Skolebruksplan 2021 – 2030. <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/skolebruksplan-for-bergen-2021-2030>
- Berntsen, D.O; Klepp, I.G; Kristensen, I.H; Sunde, D.J; Moe, E.H; Rundtom, Ø; Vestjord, J.K; Høyem, Ø. (2021, 26.mars). Kunst-, design- og håndverksfag – Samfunnsnytt (opptak av debatten). Kunst og design i skolen. <https://www.kunstogdesign.no/nyhetssaker/debatt-samfunnsnytt?fbclid=IwAR1xMKn3-Qc8dZ99nTcNMMa01EZlFft6xfzvqed02XDqp0NxK34E9ngXdA>
- Blyth, A. (University of Westminster) & Velissarotou, J. (OECD). (2017, 20. desember). OECD framework for module on the physical learning environment – Revised edition. Group of National Experts on Effective Learning Environments. This paper is included in the “Learning Environments Evaluation Programme Series”. The LEEP series present the work developed by the OECD LEEP programme. EDU/EDPC/GNEELE (2017) 6. <https://www.oecd.org/education/OECD-FRAMEWORK-FOR-A-MODULE-ON-THE-PHYSICAL-LEARNING-ENVIRONMENT.pdf>
- Bodø kommune (2018). Skolebehovsplan 2018–2021. Med perspektiv fram til 2028. Hentet 16.3.2022: <https://bodo.kommune.no/planer-og-strategier/planer/vis-skjul-liste/skolebehovsplan>
- Bratteteig, Tone og Herstad, Jo (våren 2018). Rike bilder. INI030-Systemer, krav og konsekvenser. Notat. Hentet: 14.03.2022. (UIO), Universitetet i Oslo <https://www.uio.no/studier/emner/matnat/ifi/INI030/v18/undervisningsmateriale/rike-bildernotat.pdf>
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). Det kvalitative forskningsintervju (2.utg.). Gyldendal akademisk, Oslo.
- Buch-Hansen, H. & Nielsen, P. (2014). Kritisk realisme (1. Utg.) Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag

- Buudir.no (Publisert 19. mai 2021, Oppdatert 23. september 2021). Bærekraftige skoleanlegg med vekt på sambruk og universelt utformet arkitektur.
https://buudir.no/aktuelt/barekraftige_skoleanlegg_med_vekt_pa_sambruk_og_universelt_utformet_arkitektur/
- Buvik, K., Cold, B., Høyland, K. & Ulleberg, H.P. (2013). Internevaluering av skoleanlegg: Fokus på funksjonelle og estetiske sider. Copyright SINTEF akademisk forlag 2014. Retrieved from Oslo:
https://www.sintefbok.no/book/download/977/internevaluering-av-skoleanlegg_nettpdf
- Bye, R. (2008). Lærende bygninger - nøkkelferdige brukere?: bruk, brukermedvirkning og energieffektivisering i yrkesbygg. (2008:28). Doktoravhandling. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, Trondheim.
- Bygg21 (2022, 22.februar). Bygg21 Fase2. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019) <https://bygg21.no/>
- Bygg21 (2022a, 22.februar). Bygg21s anbefalinger. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019) <https://bygg21.no/rapporter-og-veiledere/tenk-nytt-bruk-kjente-losninger/bygg21s-anbefalinger/>
- Bygg21 (2022b, 21.februar). Bygg21 og bygg21 Fase 2. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019). <https://bygg21.no/om-bygg21/>
- Bygg21 (2022c, 21.februar). Fasenormen "Neste steg". Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019) <https://bygg21.no/resultater/fasenormen-neste-steg/>
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). Forskningsmetode for lærerutdanningene (1.utg.). Abstrakt forlag AS.
- Cooke, B.M., & Kothari, U. (2001). Participation: the New Tyranny? <https://www.semanticscholar.org/paper/Participation%3A-the-New-Tyranny-Cooke-Kothari/056edd8d1dd2de56e7eae154b47e468f33c69e9a>
- Coffey, V., Heravi, A. & Trigunaryah, B. (2015). Evaluating the level of stakeholder involvement during the project planning processes of building projects. Article in International Journal of Project Management. DOI:10.1016/j.ijproman.2014.12.007
- Dahlgren, K., Linderud, T. & Schreiner, K. (red.). (2021). Forankring fryder. En bok om medvirkning i byutvikling og arkitektur. Universitetsforlaget.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. & Karlsson, J.C. (2003). Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur. 17. februar 2022, 13:08
- Danielsen, K., Eriksen, A., Haugseth, B.A., Husjord, L., Heim, G. & Moe, H.E. (2022, 16. januar). Endelig søkelys på de praktiske fagene i skolen? Nordnorsk debatt <https://www.nordnorskdebatt.no/endelig-sokelys-pa-de-praktiske-og-estetiske-fagene-i-skolen/o/5-124-160579>
- Digranes, I. & Nielsen, L.M. (2007). User participation - real influence or hostage-taking? Shaping the future? Proceedings of the 9th engineering and product design education international conference Newcastle upon Tyne, UK, 13.-14. September 2007. Published by Hadleys Ltd.
<https://www.designsociety.org/download-publication/28412/User+participation+-+real+influence+or+hostage-taking%3F>
- Direktoratet for byggkvalitet (DiBK). (2017, 15. september). Byggteknisk forskrift.
<https://dibk.no/regelverk/byggteknisk-forskrift-tek17/>
- Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ). Statens arbeidsgiverportal (29.01.2022). Endringsledelse - Hvem gjør hva i endringsprosesser? <https://arbeidsgiver.dfo.no/omstilling-og-endering/enderingsledelse/hvem-gjor-hva-i-enderingsprosesser>

- Eikseth, B.G. (2017). Arkitekter i emning. Profesjonsforståelser og brukerperspektiver i norsk arkitektutdanning 2009–2012. Akademisk doktorgrads- avhandling avgitt ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo.
- Fadel, C. (2008). 21st Century Skills: How can you prepare students for the new Global Economy? Global Lead, Education, Cisco Systems, Inc. OECD/ CERI. Paris, May 2008. <https://www.oecd.org/site/educeri21st/40756908.pdf>
- Falleth, E., Kristiansen, R., Nyseth, T. & Aarsæther, N. (2012). Utfordringer for norsk planlegging: kunnskap, bærekraft, demokrati. Cappelen Damm Høyskoleforlag, Kristiansand. <https://www.nb.no/search?q=oaaid:%22oai:nb.bibsys.no:991218278104702202%22&mediatype=b%C3%B8ker>
- Falleth, E.I., Hanssen, G.S. & Saglie, I.L. (2008). Medvirkning i byplanlegging i Norge. NIBR-rapport 2008:37 Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR). <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/20.500.12199/5689/2008-37.ny.pdf?sequence=1>
- Fosstenløkken, S.M. (2007). Det Gode Skolebygg - En sammenlikning av nasjonale tverrfaglige prosjekt i Sverige, Danmark, USA og Australia. Retrieved from <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/handle/20.500.12199/6358?show=full>
- Fyhn, H. & Loeng, M. (08.november 2021). Tidlig, Tydelig og Framoverskuende Brukermedvirkning Rapport om forbedring av brukermedvirkning i komplekse byggeprosjekter. UTGITT AV INSTITUTT FOR SOSIALANTROPOLOGI Norges Teknisk- Naturvitenskapelige Universitet, 7491 Trondheim. https://www.ntnu.no/documents/10473/1282093407/Rapport_BedreBrukerinvolvering_3021_TilPublikasjon.pdf/11ba304e-f094-af41-b85b-023a0bbe491c?t=1636408722920
- Gauslaa, D. Oslo business forum. (hentet 02.08.2016) 6 tips for å lykkes med endringsprosesser. <https://www.obforum.com/lederskap/6-tips-for-a-lykkes-med-endringsprosesser>
- Gleiss, M.S. & Sæther, E. (2021). Forskningsmetode for lærerstudenter. Å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis (1.utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Glesnes, J.K. (2021). Pedagogiske muligheter og utfordringer ved fleksible skolebygg. (Masteroppgave i pedagogikk med vekt på pedagogisk ledelse) ved NLA Høgskolen Bergen, Vår 2021. <https://hdl.handle.net/11250/2785894>
- Gran, G. & Inderberg, B.T. (2019). Medvirkning mot sin virkning? En studie av brukermedvirkningsprosessen i konseptfasen av et skolebygg. Nord universitetet. <https://nordopen.nord.no/nord-xmloi/bitstream/handle/11250/2630695/InderbergGran.pdf?sequence=1>
- Grannäs, J. & Stavem, S.M. (2021). Transitions through remodelling teaching and learning environments. Education Inquiry, 12:3, 266-281, DOI: 10.1080/20004508.2020.1856564. To link to this article: <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1856564>
- Grunnskolerådet. (1983). Fagarealer i grunnskolen (Vol. Nr. 29). Oslo: Grunnskolerådet.
- Hammershaug, S.S., Løtveit, B.A., Odiin, T., Rygh, M. & Velsvik, R. (2018). Skolebehovsplan Øvre Eiker. WSP v/Thomas Odiin, oppdragsnr. 19208 rapport nr. 001, 07.03.2018 ant. sider 128 <https://ovreeiker.kommune.no/politikk/formannskap/Documents/Rapport%20%C3%98vre%20Eiker%20-%20Skolebehovsplan%20-%202018-03-07.pdf>
- Hansen, B.H. (2015). Trearbeid og treverksteder i grunnskolen: Skolelederes verdsetting og prioritering sett opp mot tradisjon og fornyelse i faget Kunst- og håndverks. (Masteroppgave i kunst og designdidaktikk), Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo. <http://hdl.handle.net/10642/2712>

- Hanssen, G.S. et al. (2013, 23. juli). Medvirkning – Med virkning? Plan Volum 45 | Utgave 3. s.18 – 23. Hentet på Oda 01.03.2022.
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-3045-2013-03-05>
- Hauso, T., & Thalberg, S. (2019, 1. feb. kl. 19:09). Vil ha mer håndverk i skolen – her ruster de opp sløydsalen. Retrieved from
<https://www.nrk.no/hordaland/vil-ha-mer-handverk-i-skolen--her-ruster-de-opp-sloydsalen-1.14409742>
- Helsedirektoratet. (2014). Miljø og helse i skolen Veileder til lov og forskrift. Først publisert: 01.03.2014 Sist faglig oppdatert: 01.03.2014 <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/miljo-og-helse-i-skolen/veiledning-og-god-praksis-1-29/9-utforming-og-innredning>
- Higgins, S.E. (2009). Learning and Teaching, Architecture and learning spaces, learning to learn. Written as a part of the FutureLab Beyond Current Horizons: technology Children schools and families project: Durham University, May 2009.
https://www.academia.edu/589476/Learning_to_Learn
- Hulbak, M. (2016). Verdi for brukere av universitets- og høyskolebygg Effekten av brukermedvirkning på brukerverdien. Masteroppgave ved Norges teknisk - naturvitenskapelige universitetinstitutt for bygg, anlegg og transport.
- Jacobsen, D.I. (2015). Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode (3.utg.). Cappelen Damm Akademisk AS.
- Jakobsen, T.G. (2021). Vitenskapsfilosofi og kritisk realisme – et ikke antroposentrisk alternativ (1.utg.). Fagbokforlaget.
- Jerkø, S., Mysen, M., Homb, A., Nersveen, J., Nilsen, S., Blom, P. & Christophersen, J. (2006). Skolemiljø for læring – veileder for skoleledere Om inneklima og helhetlig fysisk miljø. Prosjektrapport 404.
<https://www.ks.no/contentassets/0ffb0636bf464da383675ea0e91b0f41/rapport.pdf>
- Kallio, J.M. (2018). Participatory Design of Classrooms: Infrastructuring Education Reform in K-12 Personalized Learning Programs. Journal of Learning Spaces Volume 7, Number 2. ISSN 21586195. University of Wisconsin - Madison.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1200625.pdf>
- Kjosavik, S. (2004). Kunst og håndverk – et nytt fag, men ble det nytt? In K. Klette (Ed.), Fag og arbeidsmåter i endring? (pp. 157 – 170). Oslo: Universitetsforlaget.
- Krumsvik, R.J. (2015). Forskning og kvalitativ metode – Ei innføring (2.oppl.). Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2006). Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-2). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006. <https://www.udir.no/lk20/khv01-02/gyldighet-og-innfoering>
- Kunnskapsdepartementet. ((2019). Læreplan i kunst og håndverk (KHV01-02). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/khv01-02?lang=nob>
- Kunst og design i skolen. (2022, 02.april). Rom, inventar og verktøy. Vi har laget en anbefalt inventar- og verktøyliste for grunnskolefaget kunst og håndverk. Den er basert på Oslo kommunes anbefaling: [Skoleanlegg. Standard kravspesifikasjon 2015](#). Se kapittel 5.1 Kunst og håndverk <https://www.kunstogdesign.no/romoginventar>
- Lallimo, J. (2014). From pedagogical ideas to a school building: Analysis of user involvement in building design. Centre for Research on Activity, Development and Learning CRADLE, University of Helsinki, Finland.
https://www.researchgate.net/publication/286349828_From_pedagogical_ideas_to_a_school_building_Analysis_of_user_involvement_in_building_design

- Larsen, I.M. (2017). Fremtidens kunst- & håndverksrom - skolens bankende hjerte. Retrieved from Trondheim:
<https://docplayer.me/60221929-Fremtidens-kunst-handverksrom.html>
- Lefdal, E.M. (2014). Lokalisering av nye videregående skoler - argumenter for sentrumslokalisering. FORMakademisk, DOI:
<https://doi.org/10.7577/formakademisk.767>
- Lefdal, E.M. (2015). Verdsetting av brukermedvirkning ved utforming av skoleanlegg. Acta Didactica Norge, 9. Nr. 1. DOI:
<http://dx.doi.org/10.5617/adno.1297>
- Lefdal, E.M. (2016). Nye skoleanlegg for videregående opplæring: transparens, sentrumslokalisering og brukermedvirkning. Avhandling (ph.d.) - Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås, 2016
- Lie, C. (2013). Skolelederens verdsetting av læreres fagkompetanse i Kunst og håndverk. Masteroppgave. Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for teknologi, kunst og design. Institutt for estetiske fag.
- Lovdata (2018). NHO – LO 2018–2021. Hovedavtalen, III. Medvirkning.
https://lovdata.no/dokument/TARH/tariff/tarh-2018-1/KAPITTEL_t04-3#KAPITTEL_t04-3
- Lovdata (1995). Rikspolitiske retningslinjer for barn og planlegging. Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1995-09-20-4146>
- Lovdata (1998). Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova). LOV-1998-07-17-61.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11#KAPITTEL_11
- Maapalo, P. (2019). Øyeblikksbilder fra trearbeidspraksiser, Didaktiske og relasjonelle mulighetsrom for arbeid i materialet tre i kunst- og håndverkfaget. Avhandling (ph.d.). Trondheim, november 2019 NTNU. <https://hdl.handle.net/11250/2650840>
- Mariussen, H. (2021, 30. november). Huseby skole i Trondheim er bygget slik at elevene skal lære mer og lærerne skal jobbe annerledes. Utdanningsnytt.no. https://www.utdanningsnytt.no/klasserommet-miljo-skolebygg/huseby-skole-i-trondheim-er-bygget-slik-at-elevene-skal-laere-mer-og-laererne-skal-jobbe-annerledes/304143?fbclid=IwAR2a9cAw01brYZ3aalLcDZsl2zei_nZjcpsZa-SChZdu8ecn15luF2mhvgs
- Meld. St. 28 (2011-2012). Gode bygg for eit betre samfunn. Kommunal- og distriktsdepartementet.
https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-28-20112012/id685179/?q=bygg21&sch=1#match_0
- Moe, H. E. (2021). Spesialrom for Kunst- og håndverks i grunnskolen: – analyse av retningslinjer 1889–1992. FormAkademisk - Forskningstidsskrift for Design Og Designdidaktikk, 14(1). <https://doi.org/10.7577/formakademisk.4026>
- Nielsen, L.M. & Lepperød, J. (2019). Hvorfor elever mangler kompetente lærere i Kunst og håndverk. FormAkademisk 12(1). DOI:
<https://doi.org/10.7577/formakademisk.3629>
- Nielsen, L.M. (2000). Drawing and Spatial Representations. (PhD Doctoral), Oslo School of Architecture and Design, Oslo. Retrieved from <http://hdl.handle.net/11250/2623403>
- Nordre Follo kommune (2021). Behovsanalyse skole. <https://www.nordrefollo.kommune.no/globalassets/nordre-follo/okonomiske-analyser-og-planer/behovsanalyser-2021/behovsanalyse-skole.pdf>
- Norsted, J. (2013). Å undervise i et fleksibelt skolebygg. Læreres erfaringer. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-42233> Trykk: Repräsentralen, Universitetet i Oslo

- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). (2022, 29.januar). Endringsledelse. <https://i.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Endringsledelse>
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no)
- Nærdal, Ø.S. (2009). Erfaring med skolebygg: en undersøkelse av læreres erfaringer med lokalene som ramme for undervisning og læring i studiespesialiserende formgivningsfag. (Masteroppgave i formgiving, kunst- og håndverks), Høgskolen i Oslo.
- Næss, P. (2012). Kritisk realisme og byplanforskning. FormAkademisk, vol.5 nr. 2 2012 Art. 4, s.1-17. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.493>
- OECD (2017), The OECD Handbook for Innovative Learning Environments, OECD, Publishing, Paris. <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/9617031e.pdf>
- Omtveit, B. (2022). Du skal få en hangar til sløyd. Tidsskriftet FORM, årg. 56, nr. 1/2022. Utgitt av Kunst og design i skolen. <https://www.kunstogdesign.no/nyhetssaker/du-skal-fa-en-hangar-til-sloyd/>
- Ongstad, S. (2012:1). Fra kunnskap, via kontekst, kjerne og komparasjon til kommunikasjon. En fagdidaktisk utviklingslinje? Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education. ISSN 2000-9879. Available from: 2012.08.01 Created: 2012.08.01 Last updated: 2012.08.26 <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:542443/FULLTEXT02.pdf>
- Oslo kommune. (2022, februar). Skolebehovsplan 2022-2031. <https://www.oslo.kommune.no/skole-og-utdanning/skoleutbygging-i-oslo/skolebehovsplanen/#gref>
- OsloMet (2022, 29.januar). Planlegging og gjennomføring av endringsprosesser. Oslomet.no. <https://ansatt.oslomet.no/planlegging-gjennomforing-endringsprosesser>
- Paulsen, E. (2018). Må finne fleksible løsninger for fremtidsskolen. Bedre skole, Nr.3 - 2018 30.årgang, 73-75. <https://www.utdanningsnytt.no/files/2019/06/27/Bedre%20Skole%203%202018.pdf>
- Randers-Pehrson, A. (2016). Tinglaging og læringsrom i en kunst- og håndverksdidaktisk kontekst [Ph.D thesis, University of Oslo]. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/53503/Randers-Pehrson-avhandling.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Regjeringen. (2012, 01.mars). Brukermedvirkning. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/krd/tema-og-redaksjonelt-innhold/kampanjesider/2007/kvalitetskommuneprogrammet/verktoykasse/brukermedvirkning/brukermedvirkning/id582859/>
- Regjeringen. (2014, 23.juni). Veileder. Medvirkning i planlegging. Hvordan legge til rette for økt deltakelse og innflytelse i kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven. Kommunal og moderniseringsdepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf
- Regjeringen. (2019). Bygg21. Kommunal- og distriktsdepartementet. Opprettet 2013, opphørt 2019. Søkt opp 20. mars 2022: <https://www.regjeringen.no/no/dep/kdd/org/styrer-rad-og-utvalg/bygg21/id2537860/>
- Regjeringen. (2020). Lovkommentar til plandelen av plan- og bygningsloven. Revidert utgave 2020. Brosjyre/veiledning | Dato: 09.06.2020. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/lovkommentar-til-plandelen-av-plan-og-bygningsloven-2022/id2904210/>
- Sannof, H. (2002). Schools Designed with Community Participation. Retrieved from Washington DC

- SINTEF. (2009, mars) Grunnskolebygg, funksjoner og arealer (342.205). 2009 ISSN 2387-6328.
https://www.byggforsk.no/dokument/131/grunnskolebygg_funksjoner_og_arealer
- Skolenes landsforbund (2022, 13. januar). Midler må følge ungdomsskolereformen.
<https://skoleneslandsforbund.no/midler-ma-folge-ungdomsskolereformen/?fbclid=IwAR3uH4R94jrUyNsbONXeoAkBQh3BOtGJKo4t8BRmGDQR8xmd-KTjbo7UrT8>
- Stoltz, K.K. (2019). Schools and learning spaces are to be build on scientific grounds – a research-bases framework for school architecture and learning space design. International conference, Lisbon 6-8 May 2019, Educational architecture – education, heritage, challenges.
https://www.academia.edu/39044888/Schools_and_learning_spaces_are_to_be_build_on_scientific_grounds_a_research_based_framework_for_school_architecture_and_learning_space_design
- Store norske leksikon (SNL), snl.no
- Strandberg, M.M. (2019). En flerbruksvennlig arbeidsstasjon. Idéutvikling av arbeidsbord til fremtidens skole. Mastergradsavhandling. Universitetet i Sørøst-Norge <https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/handle/11250/2647469>
- Sørensen, S. (2018, 16. januar). Mer Kunst- og håndverks inn i skolen. Kunst- og håndverks er blitt fag som ikke behandles med den seriøsiteten det krever. Dagsavisen.no <https://www.dagsavisen.no/nyheter/2018/01/16/mer-kunst-og-handverk-inn-i-skolen/>
- Thoring, K. (2019). Designing Creative Space: A Systemic View on Workspace Design and its Impact on the Creative Process.
<https://doi.org/10.4233/uuid:77070b57-9493-4aa6-a9a5-7fed52e45973>
- Tromsø kommune (2020, 24.april). Forslag til utbyggingsprogram 2020-2032. https://www.tffk.no/_f/p1/idfe99a54-78e0-4b54-a4d1-b269d387f0b3/forslag-til-utbyggingsprogram240420-02.pdf
- Trondheim kommune (2022, 28.januar). Skolebygging. <https://www.trondheim.kommune.no/skolebygging/#heading-h2-1>
- Tvedt, J.P. (2018). Kreative rom, eller rom for kreativitet? En studie av hvordan rom for kunst- og håndverks utformes i ungdomsskolen. Masteroppgave, fakultet for realfag og teknologi, byggeteknikk og arkitektur. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).
<https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/bitstream/handle/11250/2558175/Tvedt2018.pdf?sequence=1>
- (UDIR), Utdanningsdirektoratet. (2006b). Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06). Oslo: Utdanningsdirektoratet. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>. (lest 02.04.2022).
- (UDIR), Utdanningsdirektoratet. (2018). Statistikk om grunnskolen 2018/19. Her finner du en oppsummering av statistikken om elever og ansatte i grunnskolen. Retrieved from <http://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/gsi-notat-grunnskole/>.
- (UDIR), Utdanningsdirektoratet (Sist endret: 18.11.2019) 25. Hva er nytt i kunst og håndverk. Hentet februar 2022, 21:58
<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagspesifikk-stotte/nytt-i-fagene/hva-er-nytt-i-kunst-og-handverk/>
- (UDIR), Utdanningsdirektoratet (Sist endret: 24.09.2021). Temaene i Elevundersøkelsen.
<https://www.udir.no/tall-og-forskning/brukerundersokelser/Om-temaene-i-Elevundersokelsen/Fysisk-laringsmiljo/>

Underthun, K. (2002). Rom for kunst- og håndverks: en studie av de estetiske og funksjonelle aspekter ved rom for kunst- og håndverks på nybygde skoler. Hovedfagsoppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for estetiske fag.

Vinje, E. (2011). Baseskoledebatten i media – hvem mener hva og hvorfor? *FormAkademisk*, 4(1).

<https://doi.org/10.7577/formakademisk.126>

Øvre Eiker kommune. (2020, 26. Mars). Skolebehovsplan 2020 – 2040. Hentet 20. mars. 2022. <https://ovre-eiker.kommune.no/Aktuelt/Sider/skoleplan010420.aspx>

Årdal, O.K. (2019). Vi må snakke om sløyd. <https://www.nrk.no/kultur/xl/vi-ma-snakke-om-sloyd-1.14698378>

Figurliste

- Fig.1 Bølgeblikk arkitekter. Plantegning av kunst- og håndverksarealer. Rosenborggata 19A, Oslo
- Fig.2 Bygg21 (2022a, 22.februar). *Bygg21s anbefalinger*. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019)
<https://bygg21.no/rapporter-og-veiledere/tenk-nytt-bruk-kjente-losninger/bygg21s-anbefalinger/>
- Fig.3 Bygg21 (2022c, 21.februar). *Fasenormen "Neste steg"*. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019)
<https://www.byggordboka.no/artikkel/les/neste-steg-generell-oversikt>
- Fig.4 Bygg21 (2022c, 21.februar). *Fasenormen "Neste steg"*. Rådgivende ingeniørers forening (RIF, 2019)
https://bygg21magasin.no/?page_id=1345
- Fig.5 Arnstein, S. (1969). *"Ladder of Citizen Participation"*. The Journal of the American Planning Association, s. 217
<http://dx.doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Fig6 Jostein Rønsen Arkitekter AS. Plantegning for håndverk design produktutvikling (HDP) videregående skole. Grubbegata 14, Oslo
- Fig7 Harkjerr, A.M. (2014). *Teknologidagene 2014. Arkitekturstrategi og byutvikling* (lysbilde 22). Illustrasjon Trondheim kommune. Hentet 21.03.2022. <https://docplayer.me/23359260-Trondheim-arkitekturstrategi-og-byens-utvikling.html>
- Fig8 Lefdal, E.M. (2016). Viser et godt utstyrt kunst- og håndverksrom med sløydbenker. Nye Haugenstua skole.
- Fig9 Løkvik, M. (2018). Et ikke-egnet rom for arbeid med tre med kun tre stk.sløydbenker, plassert i tilfluktsrom innenfor et kunst- og håndverksrom i gammelt skolebygg
- Fig10 Bratteteig, T. & Herstad, J. (2018, vår). Billedeksempel viser et eksempel på en situasjon beskrevet som rike bilder. Hentet fra <https://www.uio.no/studier/emner/matnat/ifi/INI030/v18/undervisningsmateriale/rike-bildernotat.pdf>

Tabelliste

Tabell 1 Løkvik, Christine. (2022). Tabellen gir en kort oversikt over det anonymiserte utvalget og deres roller inn i et byggeprosjekt av et nytt skolebygg.

Informasjon i forhold til ordlyd i tittel og problemstilling

Melding fra Lise Aasen Haveraaen (NSD)

23.03.2022 07:05

Hei,

Takk for informasjon. Hvis det kun gjelder endringer i ordlyd, men formålet med prosjektet er det samme, trenger du ikke å melde dette som en endring.

Vennlig hilsen,
Lise Haveraaen

Melding fra Christine Løkvik

19.03.2022 11:45

Hei,

Jeg har endret litt på tittelen, beskrivelse og problemstilling. Jeg mener ingen av disse endringene påvirker eller endrer noe opp mot personvernreglene.

Vedlegg 1. Søknad til Norsk senter for forskningsdata (NSD)

31.03.2022, 20:18

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

568067

Prosjekttittel

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case studie”

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet – storbyuniversitetet / Fakultet for teknologi, kunst og design / Institutt for estetiske fag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Else Margrethe Lefdal, @oslomet.no, tlf:

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Christine Løkvik, s930617@oslomet.no, tlf:

Prosjektperiode

18.01.2021 - 30.06.2022

Vurdering (2)

09.04.2021 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 23.03.2021. Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 09.04.2021. Behandlingen kan fortsette.

Endring: Problemstillingen har en litt annen ordlyd og spørreskjemaene mer tilpasset utvalgene.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

02.03.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 02.03.2021 samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 30.06.2022

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Nettskjema er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Vil du delta i forskningsprosjektet

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case study”

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvilke strukturer og mønstre din kommune jobber etter for å legge til rette for hensiktsmessig brukermedvirkning i byggeprosessen fra start til avsluttende fase?

I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg er masterstudent ved OsloMet, Institutt for estetiske fag (2018-2022) og mitt prosjekt omhandler brukermedvirkning i plan- og byggeprosesser for nye skolebygg. Jeg har fokus på læreres mulighet for å medvirke til utforming og organisering av spesialrom/verksteder for faget kunst og håndverk i grunnopplæring.

Intervjuet vil bestå av ca. 10 spørsmål med mulighet for oppfølgingsspørsmål, der brukere og andre aktører i plan- og byggeprosessen vil få spørsmål om de kjenner til noen form for føringer eller modeller for brukermedvirkning. I så fall; om de synes den fungerer etter hensikten, om de har innspill til eventuelle endringer. Forholdet mellom brukerrepresentantene og de byggansvarlige vil også bli berørt.

Jeg vil bruke lydopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet kan ta omtrent en time, og vi blir på forhånd enige om tid og sted. Intervjuet kan eventuelt besvares skriftlig.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Avdeling for estetiske fag, OsloMet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg søker 4-6 informanter med litt ulike roller i en strategisk valgt kommune. Jeg ønsker å intervju personer med roller/stillinger relevant for undersøkelsen: prosjektleder/ansvarlig i Eiendomsavdeling, rådgiver med spesielt ansvar for skolebygg, skoleleder ved en skole under

planlegging og/eller bygging, samt kunst- og håndverkslærer(e) ved en nyoppført skole, som er tatt i bruk.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du enten deltar i et intervju eller besvarer spørsmålene i spørreskjemaet skriftlig. Det vil ta ca. 45 minutter. Spørreskjemaet inneholder spørsmål om brukermedvirkning og føringer for kunst og håndverksrom, brukerrepresentanters rolle og muligheter for å påvirke og endringspotensiale for hensiktsmessig brukermedvirkning. Dine svar fra intervjuguiden blir registrert elektronisk. Ved muntlig intervju via Teams eller Zoom, tar jeg lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Student: Christine Løkvik

Veileder er Else Margrethe Lefdal; Førsteamanuensis

Institutt for estetiske fag (EST)

Fakultetet for teknologi, kunst og design (TKD)

OsloMet - Oslo Metropolitan University

Biveileder er Leif Daniel Houck; Førsteamanuensis.

Fakultet for realfag og teknologi

Institutt for bygg- og miljøteknologi

Det er jeg som skal samle inn, bearbeide, lagre data, og utføre transkripsjon av intervjuene. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg anonymisere eller erstatte med en kode, og datamaterialet blir lagret på forsvarlig vis i henhold til NSDs retningslinjer. Verken personopplysninger eller aktuell kommune vil kunne gjenkjennes i masteroppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er juni 2022. Personopplysninger slettes og anonymiseres i masteroppgaven.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:
innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
å få rettet personopplysninger om deg,
å få slettet personopplysninger om deg, og
å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra OsloMet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med: Prosjektansvarlig ved OsloMet, Institutt for estetiske fag: Else Margrethe Lefdal

Masterstudent: Christine Løkvik,

Personvernombud OsloMet

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med: NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personvertjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Christine Løkvik
Student

og

Else Margrethe Lefdal
Prosjektansvarlig /veileder

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju besvare skriftlig i en tilsendt intervjuguide

å delta i intervju ut ifra tilsendt intervjuguide, muntlig, med lydopptak

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Spørreskjema for brukerrepresentant/ skoleleder til masteroppgaven med arbeidstittel:

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case studie”

Halvstrukturert intervju med mulighet for oppfølgingsspørsmål

Problemstilling: Hvordan blir brukermedvirkning ivaretatt når nye skoler skal bygges, og hva er en god medvirkningsprosess i utforming av rom for faget kunst og håndverk?

Informasjon

- Intervjuet gjennomføres som en del av min masteroppgave ved OsloMet.
- Hensikten er å forstå hvordan brukermedvirkningsprosesser foregår, samt finne ut hva som er god brukermedvirkning. I tillegg ønsker jeg å forstå hvordan kommunikasjons-prosessene har foregått, og hva anses som god kommunikasjon mellom brukerrepresentant(-er) og prosjektgruppe.
- I skolesammenheng blir det mange forskjellige behov som skal ivaretas, og med tanke på kunst og håndverksrommene er det mange særskilte hensyn å ta siden fagets karakter og innhold skiller seg i stor grad fra typiske klasseromsfag.
- Jeg vil intervju to prosjektledere, en med erfaring fra ansvar for å representere og ivareta brukerne fra en kommunes side, en skoleleder ved en skole under bygging og en K&H-lærer ved en nybygget skole, for å belyse begge sider med tanke på kunnskap, opplevelse og erfaring rundt brukermedvirkning.
- Jeg vil anonymisere kommunenavn og egennavn.
- Hvis det er ønskelig, kan du få analysen (eller deler av analysen hvor vi bruker sitat) til gjennomsyn. Altså at du får sitatsjekke og godkjenne det konkrete utsagnet jeg bruker.

Faktaopplysninger om informanten (ikke sensitive)

- Nåværende stilling /rolle i kommunen:
- Kan du fortelle litt om hvordan din opplevelse og erfaring har vært som bruker og brukerrepresentant ved din nye skole?

Spørsmål til informanten

Svarene på disse spørsmålene bør i størst mulig grad utdypes og begrunnes

1. *Hvor og når du kom inn i prosjektet med å etablere det nye skolebygget og om samarbeidet med kommunen? (Fortell eventuelt konkret om fasene)*
2. *Har du stått alene som skolerepresentant i perioder eller har du hatt flere med deg?*

-Hvem var i så fall med som representanter og hvordan ble disse valgt?

-Gjorde du noe spesifikt for å inkludere K&H-lærer(-re) i prosjektet?

3. Hvordan påvirket det prosjektet? (1. Om du var alene, 2) om dere var flere)

4. Hvordan ble samarbeidet med kommunen konkret organisert?

- Hva var fordelene med å organisere det slik?

- Var det eventuelle ulemper med måten å organisere på?

5. Hvor ofte kommuniserer du med kommunen?

- Fikk du en kommunikasjonsplan/retningslinjer?

- Er det kontinuerlig kontakt, eller mer kontakt i perioder?

- Hvem har du mest kommunikasjon med og på hvilke måter kommuniserer du med kommunen?

- Hva er fordeler og/eller ulemper med denne formen å kommunisere på?

6. Fikk du noen form for veileder eller rammeverk med retningslinjer for brukermedvirkning i plan- og byggeprosesser?

Hvis Ja:

-Hvordan ser denne modellen ut?

- Kan du forklare hvordan denne medvirkningsprosessen foregår i praksis?

Hvis Nei:

-Hva skal til, etter din mening, for at medvirkningen i plan- og byggeprosesser skal fungere bedre?

7. Er det situasjoner der du har følt deg faglig ukomfortabel?

8. Er det situasjoner der du følte at du ble hørt og fikk gjennomslag og påvirkningskraft?

9. Har du opplevd "fallgruver" som bruker; for eksempel i form av mangel på kunnskap om byggeprosesser.

Hva skulle du i etterpå-klokskap kunnet ønske du visste for at dine innspill bedre kunne blitt nyttiggjort i byggeprosessen?

10. Når det kommer til spesialrom, hvordan blir de omtalt eller behandlet i prosessen?

-Er det ditt generelle inntrykk at rom for kunst og håndverk blir prioritert?

Hvordan? / Hvorfor ikke?

11. Annet du ønsker å tilføye?

Spørreskjema for brukere/kunst- og håndverkslærer til masteroppgaven med arbeidstittel:

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case studie”

Halvstrukturert intervju med mulighet for oppfølgingsspørsmål

Problemstilling: Hvordan blir brukermedvirkning ivaretatt når nye skoler skal bygges, og hva er en god medvirkningsprosess i utforming av rom for faget kunst og håndverk?

Informasjon

- Intervjuet gjennomføres som en del av min masteroppgave ved OsloMet.
- Hensikten er å forstå hvordan brukermedvirkningsprosesser foregår, samt finne ut hva som er god brukermedvirkning. I tillegg ønsker jeg å forstå hvordan kommunikasjons-prosessene har foregått, og hva anses som god kommunikasjon mellom brukerrepresentant(-er) og prosjektgruppe.
- I skolesammenheng blir det mange forskjellige behov som skal ivaretas, og med tanke på kunst og håndverksrommene er det mange særskilte hensyn å ta siden fagets karakter og innhold skiller seg i stor grad fra typiske klasseromsfag.
- Jeg vil intervju to prosjektledere, en med erfaring fra ansvar for å representere og ivareta brukerne fra en kommunes side, en skoleleder ved en skole under bygging og en K&H-lærer ved en nybygget skole, for å belyse begge sider med tanke på kunnskap, opplevelse og erfaring rundt brukermedvirkning.
- Jeg vil anonymisere kommunenavn og egennavn.
- Hvis det er ønskelig, kan du få analysen (eller deler av analysen hvor vi bruker sitat) til gjennomsyn. Altså at du får sitatsjekke og godkjenne det konkrete utsagnet jeg bruker.

Faktaopplysninger om informant (ikke sensitive)

- Nåværende stilling /rolle i kommunen:

Spørsmål til informanten

Svarene på disse spørsmålene bør i størst mulig grad utdypes og begrunnes

1. Kan du kort fortelle om opplevelser og erfaringer som kunst og håndverkslærer og brukerrepresentant ved planlegging av nytt skolebygg?
  - Gjorde du noe spesifikt for å bli inkludert i byggeprosessen?
  - Hvor lenge har det nye skolebygget vært i bruk?
2. Kan du fortelle om byggeprosessen til den nye skolen og samarbeidet med kommunen? (Fortell også konkret om fasene)

3. Har du stått alene som representant for faget kunst- og håndverk i perioder eller hatt flere med deg? Hadde dere en skoleprosjektgruppe? I så fall, hva var formålet med den og hvordan foregikk prosessen?
4. Hvem var i så fall representert her?
  - Hvordan påvirket det prosjektet?
  - Hvordan ble samarbeidet med kommunen konkret organisert?
  - Hva var fordelene med å organisere det slik?
  - Var det noen ulemper?
5. Hvordan foregikk kommunikasjonen mellom deg og kommunen?
  - Fikk du en kommunikasjonsplan/retningslinjer?
6. Hva mener du er viktig for god brukermedvirkning i nye skolebygg-prosjekter?
7. Er det situasjoner der du følte deg faglig ukomfortabel?
8. Er det situasjoner der du følte at du ble hørt og fikk gjennomslag og påvirkningskraft?
9. Hvilke "fallgruver" opplevde du som bruker, og hva skulle du i etterpå-klokskap kunnet ønske du visste mer om for at dine innspill bedre kunne blitt ivaretatt videre i byggeprosessen?
10. Hva synes du er relevant at brukerne er med på å bestemme eller få komme med innspill på og hvor i prosessen mener du faglærere (her: i kunst og håndverk) bør komme inn?
11. Når det kommer til spesialrom, hvordan ble de omtalt eller behandlet i prosessen? Er det ditt generelle inntrykk at rom for kunst og håndverk ble prioritert? Hvordan? / Hvorfor ikke?

Spørreskjema for brukerkoordinator og prosjektledere til masteroppgaven med arbeidstittel:

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case studie”

Halvstrukturert intervju med mulighet for oppfølgingsspørsmål

Problemstilling: Hvordan blir brukermedvirkning ivaretatt når nye skoler skal bygges, og hva er en god medvirkningsprosess i utforming av rom for faget kunst og håndverk?

Informasjon

Intervjuet gjennomføres som en del av min masteroppgave ved OsloMet.

- Hensikten er å forstå hvordan brukermedvirkningsprosesser foregår, samt finne ut hva som er god brukermedvirkning. I tillegg ønsker jeg å forstå hvordan kommunikasjons-prosessen har foregått, og hva anses som god kommunikasjon mellom brukerrepresentant(-er) og prosjektgruppe.

I skolesammenheng blir det mange forskjellige behov som skal ivaretas, og med tanke på kunst og håndverksrommene er det mange særskilte hensyn å ta siden fagets karakter og innhold skiller seg i stor grad fra typiske klasseromsfag.

- Jeg vil intervju to prosjektledere, en med erfaring fra ansvar for å representere og ivareta brukerne fra en kommunes side, en skoleleder ved en skole under bygging og en K&H-lærer ved en nybygget skole, for å belyse begge sider med tanke på kunnskap, opplevelse og erfaring rundt brukermedvirkning.

- Jeg vil anonymisere kommunenavn og egennavn.

- Hvis det er ønskelig kan du få analysen (eller deler av analysen hvor vi bruker sitat) til gjennomsyn. Altså at du får sitatsjekke og godkjenne det konkrete utsagnet jeg bruker.

Faktaopplysninger om informantene (ikke sensitive)

- Bakgrunn og erfaring:
- Nåværende stilling /rolle i kommunen:

Spørsmål til informantene

Svarene på disse spørsmålene bør i størst mulig grad utdypes og begrunnes

1. Har dere etter hva du kjenner til noen form for føringer eller modell (en form for veileder eller rammeverk med retningslinjer) for brukermedvirkning?

Hvis Ja:

- Hvordan ser denne modellen ut?
- Kan du forklare hvordan den fungerer?
- Hvordan foregår medvirkningsprosessen i praksis?
- Har dere en kommunikasjonsplan/retningslinjer?
- Organiserer dere alle oppdrag etter noenlunde samme prosjektmodell eller varierer det fra gang til gang? (Forklar, utdyp, beskriv modeller)

Hvis Nei:

- Kjenner du til, eller hva tror du er årsaken til at det ikke brukes en modell?
  - Antar eller vet du at det ligger føringer i planleggingsprosessen, men at de ikke kommuniseres tydelig til deltagere i prosessen/brukergruppene?
  - Hva skal, etter din mening, til for at medvirkningen i plan- og byggeprosesser skal fungere bedre?
2. Hvordan foregår en eventuell utvelgelse av brukerrepresentanter, hvordan blir brukergruppene sammensatt?
  3. Eiendomsseksjonen i kommunen er i startfasen av utvikling av standardiseringsprogram skolebygg. Er en kunst og håndverkslærer fra grunnskolen involvert i utarbeidelsen av et slikt standardiseringsprogram for nye skolebygg?
  4. Kan du si noe om hvordan du oppfatter forholdet mellom brukerne (her: faglærer i kunst og håndverk eller representant for denne) – og arkitekt, - og byggherrens prosjektleder?
  5. Flere undersøkelser i masteroppgaver og for eksempel i rapporten Medvirkning i byplanlegging i Norge (NIBR-rapport 2008:37, Falleth ,E.I. , Sandkjær Hanssen, G. og Saglie, I-L.) bekrefter brukernes opplevelse av at de kommer for sent inn i en plan- og byggeprosess.

Hva tenker du dette kommer av?

6. Hvilke "fallgruver" ser du for deg i brukermedvirkningsprosessen? Hvilken betydning kan det ha at brukerne mangler kunnskap om byggeprosesser? Hvordan kan medvirknings-praksisen ideelt være, for å best mulig kunne ivareta brukernes innspill?
7. Når det kommer til spesialrom, hvordan blir de omtalt eller behandlet i prosessen? Er det ditt generelle inntrykk at spesialrom (her: kunst og håndverk) blir prioritert? Hvordan? / Hvorfor ikke?
8. Annet du ønsker å tilføye?

Vedlegg 6. Analysetabell til spørreskjema

“Utforming av rom for kunst og håndverk i nye skolebygg: faglærer i kunst og håndverk som brukerrepresentant, og muligheter for medvirkning - en single case studie”

Problemstilling: Hvordan blir brukermedvirkning ivaretatt når nye skoler skal bygges, og hva er en god medvirkningsprosess i utforming av rom for faget kunst og håndverk?

Spørsmål	Utvalg 1	Utvalg 2	Utvalg 3	Utvalg 4	Utvalg 5	Utvalg 6
Faktaopplysninger om informantene (ikke sensitive) - Bakgrunn og erfaring: - Nåværende stilling /rolle i kommunen: 1. Hvor og når du kom inn i prosjektet med å etablere det nye skolebygget og om samarbeidet med kommunen? (Fortell eventuelt konkret om fasene)						
1. Har dere etter hva du kjenner til noen form for føringer eller modell (en form for veileder eller rammeverk med retningslinjer) for brukermedvirkning? Hvis Ja: - Hvordan ser denne modellen ut? - Kan du forklare hvordan den fungerer? - Hvordan foregår medvirkningsprosessen i praksis? - Har dere en kommunikasjonsplan/retningslinjer? - Organiserer dere alle oppdrag etter noenlunde samme prosjektmodell eller varierer det fra gang til gang? (Forklar, utdyp, beskriv modeller) 2. Har du stått alene som skolerepresentant i perioder eller har du hatt flere med deg? -Hvem var i så fall med som representanter og hvordan ble disse valgt? -Gjorde du noe spesifikt for å inkludere K&H-lærer(-re) i prosjektet? 3. Hvordan påvirket det prosjektet? (1. Om du var alene, 2) om dere var flere) 4. Hvordan ble samarbeidet med kommunen konkret organisert? - Hva var fordelene med å organisere det slik? - Var det eventuelle ulemper med måten å organisere på? 5)Hvor ofte kommuniserer du med kommunen? - Fikk du en kommunikasjonsplan/retningslinjer? - Er det kontinuerlig kontakt, eller mer kontakt i perioder? - Hvem har du mest kommunikasjon med og på hvilke måter kommuniserer du med kommunen? - Hva er fordeler og/eller ulemper med denne formen å kommunisere på?					0	

6) Fikk du noen form for veileder eller rammeverk med retningslinjer for brukermedvirkning i plan- og byggeprosesser?						
Hvis Nei: • Kjenner du til, eller hva tror du er årsaken til at det ikke brukes en modell? • Antar eller vet du at det ligger føringer i planleggingsprosessen, men at de ikke kommuniseres tydelig til deltagere i prosessen/brukergruppene? • Hva skal, etter din mening, til for at medvirkningen i plan- og byggeprosesser skal fungere bedre? /6. Hva mener du er viktig for god brukermedvirkning i nye skolebygg-prosjekter?						
5. Hvordan foregår en eventuell utvelgelse av brukerrepresentanter, hvordan blir brukergruppene sammensatt? 1. Kan du kort fortelle om opplevelser og erfaringer som kunst og håndverkslærer og brukerrepresentant ved planlegging av nytt skolebygg? -Gjorde du noe spesifikt for å bli inkludert i byggeprosessen? -Hvor lenge har det nye skolebygget vært i bruk?						
6. Eiendomsseksjonen i kommunen er i startfasen av utvikling av standardiseringsprogram skolebygg. Er en kunst og håndverkslærer fra grunnskolen involvert i utarbeidelsen av et slikt standardiseringsprogram for nye skolebygg?						
7. Kan du si noe om hvordan du oppfatter forholdet mellom brukerne (her: faglærer i kunst og håndverk eller representant for denne) – og arkitekt, - og byggherrens prosjektleder? / Var det situasjoner du følte deg (faglig) ukomfortabel?						
Flere undersøkelser i masteroppgaver og for eksempel i rapporten Medvirkning i byplanlegging i Norge (NIBR-rapport 2008:37, Falleth ,E.I. , Sandkjær Hanssen, G. og Saglie, I-L.) bekrefter brukernes opplevelse av at de kommer for sent inn i en plan- og byggeprosess. Hva tenker du dette kommer av? /10. Hva synes du er relevant at brukerne er med på å bestemme eller få komme med innspill på og hvor i prosessen mener du faglærere (her: i kunst og håndverk) bør komme inn?						
9. Hvilke "fallgruver" ser du for deg i brukermedvirkningsprosessen? / 9. Hvilke "fallgruver" opplevde du som bruker, og hva skulle du i etterpåklokskap kunnet ønske du visste mer om for at dine innspill bedre kunne blitt ivare tatt videre i byggeprosessen?						

Hvilken betydning kan det ha at brukerne mangler kunnskap om byggeprosesser? Hvordan kan medvirknings-praksisen ideelt være, for å best mulig kunne ivareta brukernes innspill?						
10. Når det kommer til spesialrom, hvordan blir de omtalt eller behandlet i prosessen? Er det ditt generelle inntrykk at spesialrom (her: kunst og håndverk) blir prioritert? Hvordan? / Hvorfor ikke? /11.Når det kommer til spesialrom, hvordan ble de omtalt eller behandlet i prosessen? Er det ditt generelle inntrykk at rom for kunst og håndverk ble prioritert? Hvordan? / Hvorfor ikke?						
11. Annet du ønsker å tilføye?						
3. Har du stått alene som representant for faget kunst- og håndverk i perioder eller hatt flere med deg? Hadde dere en skoleprosjektgruppe? I så fall, hva var formålet med den og hvordan foregikk prosessen?						
4. Hvem var i så fall representert her? -Hvordan påvirket det prosjektet? -Hvordan ble samarbeidet med kommunen konkret organisert? -Hva var fordelene med å organisere det slik? -Var det noen ulemper?						
8. Er det situasjoner der du følte at du ble hørt og fikk gjennomslag og påvirkningskraft?						